

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»

ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв

Кафедра мов і методики їх викладання

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня «Магістр»

на тему:

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ В УЧНІВ 2 КЛАСУ НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» З ВИКОРИСТАННЯМ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Виконала:

студентка II курсу магістратури, 61 групи
спеціальності 013 «Початкова освіта»

Таран Ірина Михайлівна

Науковий керівник:

кандидатка педагогічних наук, доцентка,
завідувачка кафедри мов і методики
їх викладання

Мірошник Ірина Василівна

Чернігів – 2024

Роботу подано до розгляду «___» _____ 2024 року.

Студентка _____ Ірина ТАРАН

Науковий керівник _____ Ірина МІРОШНИК

Кваліфікаційна робота розглянута на засіданні кафедри дошкільної та початкової освіти
протокол № _____ від «___» _____ 20__ р.

Студентка допускається до захисту роботи в екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри _____ Ірина ТУРЧИНА

Таран І. М. Розвиток творчих здібностей в учнів 2 класу на уроках «Я досліджую світ» з використанням інноваційних технологій. 013 Початкова освіта. Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, 2024.

Анотація. Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню процесу розвитку творчих здібностей в учнів 2 класу на уроках «Я досліджую світ» з використанням інноваційних технологій.

У ході дослідження було розкрито зміст поняття творчих здібностей та закономірності їх розвитку у дітей молодшого шкільного віку; надано характеристику та визначено роль екологічної освіти як засобу розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку; досліджено сучасні інноваційні технології розвитку творчих здібностей у молодших школярів; надано критеріально-рівневу характеристику розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку; запропоновано систему вправ для розвитку творчих здібностей у дітей 2 класу у процесі екологічної освіти на уроках «Я досліджую світ» з використанням інноваційних технологій; розроблено та експериментально перевірено ефективність запропонованої методики розвитку творчих здібностей в учнів 2 класу на уроках «Я досліджую світ» з використанням інноваційних технологій; укладено методичні рекомендації щодо розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку у процесі екологічної освіти з використанням інноваційних технологій.

Ключові слова: екологічна компетентність, діти молодшого шкільного віку, урок «Я досліджую світ», інноваційні технології.

Taran I. M. Development of Creative Abilities in the 2nd Form Pupils at the “I Explore the World” Lessons Using Innovative Technologies. 013 Primary Education. T.H. Shevchenko National University “Chernihiv Colehium”, 2024.

Abstract. The qualification work is devoted to the study of the process of development of creative abilities in the 2nd form pupils at the “I Explore the World” lessons using innovative technologies.

The study revealed the content of the concept of creative abilities and the patterns of their development in primary school children; provided a description and determined the role of the environmental education as a means of developing creative abilities in primary school children; investigated modern innovative technologies for developing creative abilities in primary school children; a criterion-level characteristic of the development of creative abilities in primary school children has been provided; a system of exercises for developing creative abilities in the 2nd form pupils at the “I Explore the World” lessons using innovative technologies has been proposed; the effectiveness of the proposed methodology for developing creative abilities in the 2nd form pupils at the “I Explore the World” lessons using innovative technologies has been developed and experimentally tested; the methodological recommendations for the development of creative abilities in primary school children in the process of environmental education using innovative technologies have been proposed.

Key words: environmental competence, primary schoolchildren, “I Explore the World” lesson, innovative technologies.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	6
ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» З ВИКОРИСТАННЯМ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	13
1.1. Зміст поняття творчих здібностей та закономірності їх розвитку у дітей молодшого шкільного віку.....	13
1.2. Характеристика та роль екологічної освіти як засобу розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку.....	20
1.3. Сучасні інноваційні технології розвитку творчих здібностей у молодших школярів	35
Висновки до розділу 1.....	43
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРОЦЕСІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ З ВИКОРИСТАННЯМ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	45
2.1. Критеріально-рівнева характеристика розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку.....	45
2.2. Система вправ для розвитку творчих здібностей у дітей 2 класу у процесі екологічної освіти на уроках «Я досліджую світ» з використанням інноваційних технологій.....	46
Висновки до розділу 2.....	69
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ В УЧНІВ 2 КЛАСУ НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» З ВИКОРИСТАННЯМ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	70
3.1. Зміст й організація проведення дослідного навчання.....	70
3.2. Результати експериментального дослідження та їх аналіз.....	76
3.3. Методичні рекомендації щодо розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку у процесі екологічної освіти з використанням інноваційних технологій.....	81
Висновки до розділу 3.....	87
ВИСНОВКИ.....	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	91
ДОДАТКИ.....	99

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

НУШ – Нова українська школа

ЕГ – експериментальна група

КГ – контрольна група

ЯДС – «Я досліджую світ»

ВСТУП

Сьогодні в умовах величезних змін у соціальному, економічному та політичному житті України постала проблема радикальної перебудови у сфері освіти та виховання, мета якої – формулювати здібну, творчу особистість, яка спроможна до самовизначення, до самореалізації, до самовдосконалення та до здатності взаємодіяти з природою.

Нагальною потребою сьогодення є формування такого способу життя, який склав би основу довготривалого ощадливого розвитку людства. Нова філософія, нова політика, нові моральні імперативи – зобов'язання кожної людини і людства в цілому. Загалом ідеться про таку систему цінностей, складову культурного світобачення, яка б не залежала від таких факторів, як економічні сплески чи занепади, зміна політичної влади тощо, у якій би захист і збереження природи вважались такою ж святістю, як і саме життя.

Ефективність вирішення означених проблем залежить від екологічного виховання суспільства в цілому і молоді зокрема. У процесі формування екологічної компетентності молодого покоління важливим є високий рівень екологічної свідомості самого вчителя, адже учням початкової школи властиве наслідування дій дорослого. Тому вчитель, його дії та вчинки мають стати прикладом для учнів, водночас вплив педагога на дитячі почуття, емоції сприяє формуванню у них екологічних переконань, ціннісних орієнтацій.

Формування екологічної компетентності громадян України є одним з найголовніших пріоритетів розвитку освіти, що проголошено деклараціями ООН і врегульовано низкою інших законодавчих документів нашої держави.

Усвідомлення взаємозалежності людини і природи також знайшло відображення в ідеях освіти сталого (екологічно збалансованого, гармонійного) розвитку, десятиліття якого проголошено ООН. Окремі риси і складові екологічної компетентності визначені у «Концепції екологічної освіти України» «Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді», Законі України «Про освіту», концепції Нової української школи (НУШ).

2018 рік був визначальним для української освіти. Стартувала НУШ, написано чимало нормативних документів, щоб новий закон «Про освіту» запрацював у повній мірі. Головною метою НУШ є різнобічний розвиток дитини, особливо на початковому етапі навчання.

Початкова освіта нової школи поділяється на два цикли:

- 1) адаптаційно-ігровий (1-2клас),
- 2) основний (3-4класи).

Таке навчання має забезпечити оптимальні передумови для самореалізації особистості дітей молодшого шкільного віку, розкриття усіх закладених у ній природних задатків її здатності до свободи, відповідальності й творчості. Розвитку творчих здібностей особистості варто приділяти особливу увагу ще в першому циклі адаптаційно-ігровому циклі. Розвиток творчих здібностей має бути невід'ємною умовою змісту усіх навчальних предметів початкової школи, органічно доповнювати навчальний процес, щоб забезпечити єдність знань, умінь і навичок учнів та їхніх творчих можливостей.

Розвивати творчість – означає виховувати у дітей інтерес до знань, самостійність у навчанні. Маленький учень добре вчиться лише тоді, коли він переживає успіх, хоча б невеликий. Кожна дитина по своєму неповторна. Вона приходить в цей світ, щоб творити своє життя, знайти себе, реалізувати себе. Скільки дітей – стільки й здібностей. Тому в процесі навчання учитель повинен розкрити дитячу обдарованість, визначати методи, що сприяють розвитку можливостей самовираження дитини, спільно з батьками підтримувати дитину в реалізації її інтересів у школі і в сім'ї.

Розвитку загальних положень екологічної освіти й окремим аспектам цієї проблеми стосовно початкової школи присвячено низку психолого-педагогічних праць. У розвитку теорії та практики екологічного виховання учнів початкової школи значна роль належить працям Є. Гріньової, Т. Тарасової, С. Білоус, В. Мелаш та інших учених, які розробили загальні підходи до відбору змісту, форм і методів екологічної освіти в початковій школі. Так, систематизація знань екологічного змісту, їх адаптація до умов

початкової школи здійснена А. Плешаковим, Г. Ковальчук, Л. Нарочною [39]; проблему формування і розвитку творчості особистості досліджували педагоги, філософи, психологи, учені-педагоги і практики, зокрема В. Семиченко [47], С. Сисоєва [50] та ін.; вплив природи на формування особистості розкрито в роботах Я. Коменського, Й. Песталоцці, С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського; споживацькому відношенню людини до навколишнього середовища та його наслідкам присвячені роботи Г. Білявського [7].

Актуальність екологічного виховання в молодшому шкільному віці, теоретична і практична значущість та недостатня наукова розробленість проблеми розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку у процесі екологічної освіти, зокрема на уроках «Я досліджую світ», зумовили вибір теми дослідження: **«Розвиток творчих здібностей в учнів 2 класу на уроках «Я досліджую світ» з використанням інноваційних технологій»**

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність системи роботи з розвитку творчих здібностей молодших школярів у процесі екологічної освіти.

Відповідно до теми й мети дослідження було визначено такі **завдання**:

- 1) розкрити зміст поняття творчих здібностей та закономірності їх розвитку у дітей молодшого шкільного віку у процесі їх екологічної освіти;
- 2) дослідити сучасні інноваційні технології розвитку творчих здібностей у молодших школярів;
- 3) укласти систему вправ для розвитку творчих здібностей у дітей 2 класу у процесі екологічної освіти на уроках «Я досліджую світ» з використанням інноваційних технологій відповідно до критеріально-рівневої характеристики розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку;
- 4) експериментально перевірити ефективність запропонованої методики розвитку творчих здібностей в учнів 2 класу на уроках «Я досліджую світ» з використанням інноваційних технологій;

5) розробити методичні рекомендації щодо розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку у процесі екологічної освіти з використанням інноваційних технологій.

Об'єкт дослідження – процес розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження – методика формування творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку у процесі екологічної освіти на уроках «Я досліджую світ».

Для досягнення мети, розв'язання окреслених завдань, використано **такі методи дослідження**: *теоретичні* (аналіз, синтез і систематизація філософських, психологічних і педагогічних праць вітчизняних і зарубіжних авторів із проблеми дослідження, навчально-методичної й нормативної документації щодо теоретичного осмислення, обґрунтування ключових дефініцій і педагогічних умов формування в учнів екологічної компетентності; узагальнення позитивного педагогічного досвіду щодо забезпечення відповідних педагогічних умов); *емпіричні* (анкетування; спостереження; аналіз уявних екологічно тривожних ситуацій; розв'язування екологічно спрямованих задач; моделювання конкретних дій та вчинків у природі на основі ідентифікації та співпереживання; виконання творчих завдань); *експериментальні* (педагогічний експеримент з метою перевірки ефективності педагогічних умов формування екологічної компетентності); *методи математичної статистики* (статистична обробка результатів експериментальної роботи та їхня інтерпретація).

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота була проведена в 2-Б та 2-А класах КЗЗСО I – III ступенів «Варвинський ліцей 1». Для проведення педагогічного експерименту було залучено 35 учнів, з них: експериментальна група ЕГ (17 учні) і контрольна група КГ (18 учнів), їх батьки та вчителі.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали дослідження можуть бути використані викладачами педагогічних

закладів вищої освіти, вчителями початкової школи у процесі екологічної освіти у молодших школярів на уроках «Я досліджую світ» з використанням інноваційних технологій, під час створення допоміжних дидактичних матеріалів, методичних посібників для вчителів та студентів, у фаховій і післядипломній освіті вчителів початкової школи.

Апробація результатів дослідження.

Результати дослідження оприлюднено на конференціях різного рівня, зокрема: Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих науковців і студентів «Філософія, філологія, культура, освіта: слово молоді», (26 березня 2024 року на платформі для відео конференцій Zoom), Всеукраїнській науково-практичній студентській конференції «Теорія і практика сучасної освіти та науки в Україні у світлі ідей К. Д. Ушинського (1823/1824-1870/1871)» (11 квітня 2024 року, на платформі для відео конференцій Zoom), I Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасна освіта в умовах глобалізованого світу: реалії, виклики, перспективи», (23-24 травня 2024 року, на платформі для відео конференцій Zoom), VII Міжнародній науково-практичній конференції «Інновації в початковій освіті: проблеми, перспективи, відповіді на виклики сьогодення» (6-7 червня 2024 року, на платформі для відео конференцій Zoom), Науково-методичному семінарі «Освітній потенціал картографічних посібників для навчання дітей дошкільного віку та молодших школярів» (12 жовтня 2024 року на платформі для відео конференцій Zoom), II Міжнародній науково-практичній онлайн-конференції «Розвиток освіти в європейському просторі: національні виклики та транснаціональні перспективи», (14-15 листопада 2024 року на платформі для відео конференцій Zoom).

Публікації:

1. Таран І.М. Особливості розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку. Філософія, філологія, культура, освіта: слово молоді: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих науковців і студентів, 26 березня 2024 року. Чернігів: НУЧК ім. Т.Г. Шевченка, 2024. 124 с. С. 36.

2. Таран І.М. Роль екологічної освіти у процесі розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку. Сучасна освіта в умовах глобалізованого світу: реалії, виклики, перспективи: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції до 65-річчя факультету дошкільної, початкової освіти і мистецтв (м. Чернігів, 23-24 травня 2024 року). Чернігів: НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2024. 180 с. С. 35-37.

Структура кваліфікаційної роботи.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (74 найменувань), 3 додатків. Робота містить 6 таблиць. Загальний обсяг роботи становить 125 сторінок, із них 90 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» З ВИКОРИСТАННЯМ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

1.1. Зміст поняття творчих здібностей та закономірності їх розвитку у дітей молодшого шкільного віку

Проблема розвитку творчих здібностей особистості завжди була у полі зору вчених різних галузей знань. «Загальновідомо, що творчість постає як наукова категорія, яка виражає визначальну сутність людської діяльності, полягає у невпинному прогресі й збільшенні різноманітності реальності як наслідку задоволення потреб та інтересів людини» [57, с. 222].

Творчість – це розумова й практична діяльність, результатом якої є створення оригінальних, неповторних цінностей, виявлення нових фактів, властивостей, закономірностей, а також методів і перетворення матеріального світу або духовної культури.

«Творчість – продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення. Розвиток творчого потенціалу діяльності є важливою умовою культурного прогресу суспільства та виховання людини» [13, с. 326].

Пояснюючи свою позицію з питань творчості, відомий радянський психолог Л. Виготський зазначав також, що «творчою ми називаємо таку діяльність, яка створює щось нове, однаково, чи буде це створене творчою діяльністю будь-якою річчю зовнішнього світу або побудовою розуму або почуття, яке живе та виявляється тільки в самій людині».

Здібності, як зазначає С. Гончаренко, автор «Великого педагогічного словника», – це стійкі індивідуальні психічні властивості людини, які є необхідною внутрішньою умовою її успішної діяльності. В здібностях поєднуються природне й соціальне. Природною основою є задатки. Сукупність

здібностей називають обдарованістю. Визначальним в розвитку здібностей є умови життя і взаємодія з навколишнім середовищем. Здібності людини розвиваються в процесі засвоєння нею суспільного досвіду, виховання й навчання, в процесі трудової діяльності. Кожна здібність становить складну синтетичну якість людини, в якій поєднуються окремі психічні властивості (чутливість, спостережливість, особливості пам'яті, уяви, мислення) [13].

Творчі здібності особистості – це синтез її властивостей і рис характеру, які характеризують ступінь їх відповідності вимогам певного виду навчально - творчої діяльності і які обумовлюють рівень результативності цієї діяльності. Творчі здібності самі по собі не гарантують творчих здобутків. Для їх досягнення необхідний «двигун», який запустив би в роботу механізм мислення, тобто необхідні бажання і воля, потрібна «мотиваційна основа».

Творчі здібності – це вміння бути допитливим і вчитися знаходити вирішення в нестандартних ситуаціях, зосереджуватися на відкритті нового і глибоко розуміти свій досвід. М. Холодна пропонує психологічний профіль інтелектуальної обдарованості, яка дає можливість розмежувати ранню обдарованість, яка є наслідком особливостей вікової зрілості (дитина вундеркінд), та саму інтелектуальну обдарованість, пов'язану з винятковими інтелектуальними успіхами в діяльності індивіда (що іменується талановитістю). З позиції науковця, сама інтелектуальна обдарованість є результатом внутрішнього процесу накопичення і зростання індивідуальних пізнавальних ресурсів, а її спрямованість залежить від конкретної організаційної форми пізнавального досвіду особистості, яка відображає своєрідність її мислення.

Досвід багатьох вітчизняних та закордонних педагогів свідчить про вірогідність успішного формування в учнів якостей творчої особистості. Для цього дітям варто надавати максимум можливостей для випробування себе в творчості, причому починати треба з найпростіших завдань.

Навчання творчості має відбуватися на програмному навчальному матеріалі з різних предметів, а в разі потреби й на спеціально побудованій системі завдань.

Інтелектуально-логічні здібності дитини виявляються у:

✓ вмінні аналізувати (критеріями оцінки є правильність, повнота, глибина);

✓ вмінні пояснювати, що свідчить про інтелектуально-логічне вміння аргументовано викладати і розвивати сутність проблеми, способи її розв'язання (критерієм оцінки є повнота суджень);

✓ здібності до фантазії (це найбільш яскраве виявлення творчої уяви, створення інколи неправдоподібних образів і понять; критерієм оцінки є яскравість і оригінальність образів, значимість фантазії, що виявляється при розв'язуванні творчих завдань).

Система творчих завдань повинна бути орієнтована на формування знань і умінь учнів, одночасно розглядатися і як сукупність творчих завдань і як єдине ціле. Системоутворюючим фактором об'єднання творчих завдань виступає мета сучасної школи, пов'язана із творчою спрямованістю освіти.

Творчі здібності вчені трактують як психологічні особливості дитини, які сприяють оволодінню цією діяльністю. Важливо визначитися, які вміння потрібно сформувати в дітей, щоб вони відчували свободу своїх дій у творчості, успішно здійснювати цю діяльність.

Природа щедро наділила кожну здорову дитину можливостями розвиватися, і потрібно лише знайти, як реалізувати ці можливості, і тоді кожен здоровий учень може піднятися на найбільші висоти творчої діяльності.

Здатність до творчості – головна властивість людини, яка відрізняє її від тварини.

Поняття творчі здібності тісно пов'язане з поняттям «творчість», «творча діяльність».

Розвиток творчих здібностей сприяє розвитку особистості дитини в цілому. Як стверджують видатні психологи Л. Виготський, Л. Венгер основою

творчих здібностей є загальні здібності. Психологічні основи творчих здібностей вивчали Б. Теплов, Д. Ельконін, педагогічний аспект зазначеної проблеми досліджували І. Волощук, Т. Шамова та ін. Науковці розробили методи та критерії діагностики творчих здібностей та обдарованості (зокрема О. Кульчицька).

Сучасні науковці (І.Бех, А. Богуш, Л. Рябокін) розуміють творчість як цінність і вказують на її визначальне місце серед основних цінностей формування особистості: вбачають у ній механізм розвитку культури, а головним показником цього процесу називають духовність. Психологи, у свою чергу, враховують філософське тлумачення здібностей. Науковий підхід до вивчення творчих здібностей дитини першим застосував англійський психолог Ф. Гальтон. Він визначив чинники, які впливають на розвиток творчих здібностей: це спадковість і середовище.

Останнім часом разом зі здібностями до творчості в центрі уваги дослідників перебуває явище *креативності*. До ознак креативності науковці відносять наявність інтелекту та ініціативи, чутливість до нового.

Роль гри та продуктивних видів діяльності для розвитку творчих здібностей досліджували Т. Комарова, Т. Казакова та ін. Включення дитини у творчу діяльність на основі методів театралізованих ігор, творчих завдань та стимулювання творчої діяльності створює умови не тільки для розвитку творчих здібностей, але й для формування стійкої системи знань і системи цінностей.

У працях В. Сухомлинського проблема становлення творчої індивідуальності посідає значне місце. Педагогом було створено новаторську методику підтримки індивідуальної своєрідності дитини. Сухомлинський вважав, що становлення творчої особистості, неможливе без індивідуального підходу до дитини [54].

Науково доведено, що у дітей молодшого шкільного віку 6-7 років практично сформовані найважливіші характеристики особистості – позитивне ставлення до себе і оточуючого світу, розвинена рефлексія. Але діти з середнім

та низьким рівнем креативності мають середній та низький рівень розвитку особистісних якостей. Аналіз літератури показав, що науковці по різному трактують поняття «творчі здібності». Але важливим є те, що вчені і педагоги вважають формування творчих здібностей керованим психолого-педагогічним процесом, що включає вплив на мотиви творчої діяльності.

Складність визначення проблеми здібностей відзначається як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Розвиток здібностей виступає важливим завданням освітньої сфери, зокрема це стосується позиції батьків, учителів та учнів. Теоретики і практики роблять намагання вивчити закономірності і механізми розвитку психічних процесів, властивостей, які безпосередньо здійснюють вплив на досягнення високих показників в діяльності. Так, О. Бодальов вказує, що важливо науково вивчити проблему здібностей. Комплексне дослідження складових здібностей здійснюється в психофізіологічному аспекті, психологічному вимірі і на соціально-психологічному рівні. У тлумаченні здібностей відзначаємо значні розбіжності щодо означення терміну «здібності»; тривають обговорення про роль біологічного і соціального компонентів в структурі; актуальним питанням є діагностика і вимірювання здібностей; точаться дискусії щодо ефективних способів формування і розвитку творчих здібностей до спеціальних видів активності [28].

Проблемі розвитку творчих здібностей приділяли увагу багато вітчизняних вчених (Д. Богоявленська, Ю. Гільбух, В. Дружинін, В. Шадріков, А. Ковальов, Г. Костюк, О. Матюшкі, В. Моляко, С. Рубінштейн, Н. Лейтес, Б. Теплов, Д. Узнадзе, О. Запорожець, Я. Пономарьов). А серед зарубіжних психологів найбільш велику увагу заслуговують роботи А. Біне, Е. де Боно, Дж. Галлагера, Д. Гілфорда, Дж. Рензулі, Л. Термена, Т. Симона, К. Тейлора, П. Торренса.

Поняття «здібності», незважаючи на його багатоаспектне застосування у психології, різними вченими тлумачиться неоднозначно. Першість в детальному описі поняття здібностей та факторів розвитку сформовані

Б. Тепловим в його роботі «Психодіагностика і обдарованість». Окрім того, ця концепція визнається багатьма вченими і є провідною. Б. Теплов зазначає, що здібності – індивідуально-психологічні особливості суб'єкта, які виражають його готовність до оволодіння деякими видами діяльності та є основою їх успішного виконання.

Б. Теплов виокремив такі три головні ознаки поняття «здібності»:

1) здібності розглядаються як індивідуально-психологічна характеристика, яка відзначається відмінністю однієї людини від іншої, тому, коли мова йде про ті властивості, за якими люди всі рівні, тоді мова буде йти не про здібності;

2) здібності – це зовсім не особистісна характеристика, а просто здатність успішно виконувати будь-яку діяльність; такі риси, як дратівливість, млявість, безсумнівно, є особистісними характеристиками певних людей, але зазвичай їх не називають здібностями, оскільки не вважаються умовою успіху діяльності;

3) «здібності» не обмежуються знаннями, уміннями, навичками, якими людина вже володіє; наприклад, буває так, що вчитель не позитивно оцінює роботу учня, хоча останній демонструє не менше знань, ніж деякі його однокласники, їхні успіхи задовольняють того ж вчителя; вчитель висловив незадоволення тим, що цей учень не працював достатньо добре, оскільки, враховуючи його здібності, він мав очікувати кращих індивідуальних оцінок [46].

За змістом і характером діяльності здібності поділяються на певні види. Так, виділяють навички до навчання, спорту, малювання, науки, музики, організаційні, конструкторські, артистичні, педагогічні. У дослідженні проблеми розвитку важливим моментом є питання про спеціальні й загальні здібності, їх формування має конкретну основу. Загальними здібностями називають здібності, які проявляються в усіх видах діяльності – навчанні, роботі, відпочинку, розумовій діяльності. Внаслідок загальним здібностям особистості вдало опановують різні види діяльності, легко перемикаючись з однієї діяльності на іншу. Всебічна здатність учнів виявляється в успішному

засвоєнні різних предметів. Це здатність до навчання, загальна розумова здатність людини, її працездатність. Вони базуються на загальних навичках, необхідних у кожній сфері діяльності, зокрема здатності сприймати завдання, планувати та формувати їх виконання, використовуючи засоби доступні людському досвіду, розкривати зв'язки між речами та діяльністю, освоювати нові способи роботи, долаючи перешкоди на шляху до своєї мети. О. Ковальов описує здібності як поєднання властивостей особистості, які відповідають вимогам діяльності і передбачають високі досягнення в ній. Подібної точки зору дотримувалися Г. Костюк і А. Петровський. Г. Костюк писав про здібності як суттєві психологічні конструкти особистості, які виражаються в її цілеспрямованій діяльності і призводять до успіху [29]. В. Шадріков трактує поняття «здібність» як властивості функціональних систем, що передбачають діагностування певних технічних функцій, володіють індивідуальною мірою вираженості, знаходить свій вияв в успішній і якісній формі засвоєння і застосування окремих психічних функцій [23]. Важливими критеріями визначення діяльності є такі характеристики як: якість, продуктивність, валідність. Отже, науковці прийшли до висновку, що у здібностях бере участь не одна, а декілька характеристик, поєднання яких дозволяє досягти успіху. Анатомо-фізіологічними властивостями, які є базовими для розвитку і функціонування здібностей є задатки. Між задатками і здібностями лежить шлях розвитку і задіяння потенціалу особистості до актуалізації прихованих властивостей. Науковці визначають, що до творчих якостей належать: гнучкість мислення, генерація ідей, почуття гумору, швидкість мислення, нестандартність, легкість в створенні нових образів, оригінальність мислительного процесу, розвинута уява, фантазія, спонтанність і безпосередність поведінки, розвиток інтуїції. Здібності – це комплексне утворення індивідуально-психологічних складових психіки, якостей особистості, які знаходять вияв у наступних критеріях: швидкість, результативність та якість реалізації визначеної діяльності з умовою легкості, і незначних затрат сили, енергії і часу.

Отже, з метою розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку вчителям необхідно організувати освітній процес так, щоб діти мали змогу реалізувати максимум можливостей для випробування себе в творчій діяльності.

Правильно організований освітній процес безумовно буде сприяти розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку, особливо під час занять екологічного спрямування, забезпечуючи учням тісний зв'язок з природою, що надзвичайно сприятливо позначатиметься на розвитку у них творчих здібностей. До розгляду характеристики та ролі екологічної освіти як засобу розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку переходимо у наступному підрозділі.

1.2. Характеристика та роль екологічної освіти як засобу розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку

Екологічна освіта – це безперервний процес навчання та виховання, спрямований на розвиток екологічної освіченості і вихованості дітей, формування вмінь і навичок творчої діяльності в природі.

Екологічна освіта визнана пріоритетним напрямком в гармонізації відносин людини, суспільства і природи. Екологічна освіта-багатоаспектний процес навчання, виховання і розвитку особистості, що включає в себе формування наукової системи знань в області взаємодії суспільства і природи; виховання емоційно-чуттєвого світовідчуття світу особистості; формування вольового фактора, без якого неможлива реалізація екологічних культур людини. На думку Л. Білик: «Сучасна екологічна освіта спрямована на формування екологічної культури особистості як важливого засобу гармонізації взаємовідносин суспільства і природи. Під екологічною культурою ми розуміємо сукупність поглядів на природу і усвідомленого ставлення до неї, виражених в належній поведінці людини та у всій її практичній діяльності. У змісті цього поняття можна виділити три взаємопов'язані компоненти – це

екологічна свідомість, відповідне ставлення і активна практична діяльність» [6]. Одне із завдань формування відповідального ставлення до природи школярів – досягти того, щоб природа набула для молодшої людини життєво важливого значення, стала її особистісною цінністю. Вчитель повинен сформуватися світогляд майбутнього господаря, а не бездушного споживача навколишнього середовища. У наскальних малюнках первісної людини, які дійшли до нас, видно інтерес людини до самої себе, до всього, що з нею відбувається. Тут вона, людина, танцює ритуальні танці, збирає плоди і коріння, полює всім плем'ям, здійснює обряд поховання, няньчить немовлят, обробляє ґрунт тощо [29]. Проблема взаємодії людини та природи розглядалась ще в роботах Гіппократа та його школи, а потім Платона, Ксенофонта, Арістотеля і Галена. До Арістотеля Геракліт звертав увагу на існування загального зв'язку в живій природі, на вічну її рухливість та мінливість. Гален стверджував, що «природа – найкращий з лікарів. Вона виліковує $\frac{3}{4}$ своїх хворих». Демосфен, Демокрит, Діоген, Піфагор та інші мислителі стародавнього світу вважали, що людина, її бажання пізнати саму себе, її ставлення до природи є динамікою розвитку людського суспільства й природи. Виховання ціннісного ставлення до природи як педагогічну проблему вперше почав розробляти Ж. Руссо. Дослідники відзначають його опір варварському відношенню суспільства до навколишньої природи, прагнення до виховання в дітей любовного, дбайливого відношення до рослин і тварин. Раніше ідею організації освітнього процесу на лоні природи, слідування її об'єктивним законам і необхідність природничо-наукової освіти учнів обґрунтовували Я. Коменський і Д. Локк. Вони вважали любов до природи однією з основних чеснот, які необхідно виховувати.

Вплив природи на формування творчої особистості розкрито в роботах Я. Каменського, Й. Песталоцці, К. Ушинського. Наукові підходи до природничо-екологічного виховання дітей в сучасних умовах розроблені в дослідженнях Н. Глухова, Н. Лисенко. Великий внесок у розвиток творчих здібностей на лоні природи зробив В. Сухомлинський. У своїй роботі «Серце

віддаю дітям» він писав: «Гадаю, що школа повинна найповніше використовувати для гармонійного розвитку людини все, що дає природа» [54].

Існує цілий арсенал форм і методів роботи, які формують досвід емоційно-чуттєвого сприймання природи, збуджують інтерес до її пізнання, активізують мислення, стимулюють до пошуку. Серед них: систематичні спостереження за природою, бесіди, читання і складання власних казок природничого змісту, використання фольклорного матеріалу, перегляд фільмів, проведення сюжетно-рольових ігор, ігор-подорожей, вироби з природного матеріалу.

Ідеї екологічної освіти та виховання успішно реалізуються на уроках «Я досліджую світ». Заслуговує на увагу Типова освітня програма, розроблена під керівництвом О. Савченко у розділі «Людина і природа» на уроках «Я досліджую світ» (1–2 клас) [58]. Програма охоплює великий спектр знань, є місце для дослідження об'єктів природи, розуміння цінностей природи для життя людей і головне, заохочує дітей до творчості.

Навчальний зміст інтегрованого уроку «Я досліджую світ» (авторський колектив І. Андрусенко, В. Вдовенко, О. Агєєва) розроблений на реалізацію Державного стандарту початкової освіти, відповідно до Типових освітніх програм колективу авторів під керівництвом О. Савченко, з урахуванням формування екологічної грамотності учнів початкової школи. У процесі навчання діти молодшого шкільного віку пізнають ті закономірності і закони природи, знання яких складає основу і сенс екологічної грамотності. Автори інтегрованого курсу спонукають учителів початкової школи ставити у розклад «Я досліджую світ» як цілісно спланований день. Такий підхід повною мірою змінить навчальну діяльність, форми проведення, підходи до застосування методів, прийомів та засобів навчальної діяльності. За результатами досліджень учителі вважають такий навчальний день розвантажувальним [2].

Інтегрований курс «Я досліджую світ» побудовано на засадах інтегрованого підходу, критичного мислення педагогіки партнерства. У цьому розкривається безмежний простір для творчості дітей молодшого шкільного

віку. Викладений матеріал сприятиме всебічному розвитку особистості дитини та її світоглядних орієнтацій за допомогою засобів предметно-перетворювальної діяльності, формуванню інформативної, проєктно-технологічної та інших ключових компетентностей, необхідних для розв'язання життєвих проблем у взаємодії з іншими. Успішній реалізації вище зазначеного курсу сприятимуть, перш за все, ті форми роботи, які викликають найбільший інтерес у дітей молодшого шкільного віку до екологічних проблем.

При виборі тієї чи іншої форми роботи необхідно враховувати наступні *психолого-педагогічні умови*: зміст навчального матеріалу, ступінь його складності, можливості учнів і особливості їх пізнавальної діяльності (рівень підготовки учнів, стосунки у колективі), можливості педагога, види контролю. Одним з ефективних методів формування екологічної компетентності у дітей молодшого шкільного віку, що сприятиме творчому розвитку, є застосування інноваційних технологій. Адже стратегія модернізації освіти в Україні пред'являє нові вимоги, що визначають головну мету сучасної школи – формування творчої та активної особистості.

Екологічна освіта дітей молодшого шкільного віку організована у формі проблемного навчання може включати елементи самостійної дослідницької роботи дітей. Найефективнішим у цьому плані є так званий «метод екологічних проєктів». Це по суті, досить складна форма пізнавальної діяльності, побудована за законами проведення наукових пошуків. Використовуючи даний метод у екологічному вихованні, ми не просто ставимо дитину перед проблемою, яку їй самостійно слід розв'язати, ми перетворюємо її навчальну діяльність із репродуктивної діяльності на творчу. Він ґрунтується на дитячих інтересах та проблемах, вікових та індивідуальних особливостей дітей, стимулює їхню самостійність і творчість. Розробка «екологічного проєкту» дозволяє вчителю також організувати практичну та пізнавальну взаємодію дітей, що має суттєве значення у творчому розвитку.

Можна надати екологічному проєкту ігрової форми, включити до нього елементи драматизації, при цьому діти уявлять себе на місці того чи іншого

об'єкта, спробують передати в художній діяльності свої почуття, ставлення до природи. Для прикладу можна запропонувати дітям здійснити «уявні подорожі» по сторінках «Червоної книги» у минуле (до тварин, яких уже немає), скласти «Книгу скарг та пропозицій» неживої природи, рослин та тварин, перетворитися на добрих чарівників тощо. Захист проекту в цьому разі відбувається у формі «Екологічного театру».

Зазвичай, реалізація таких творчих задумів досить складна, потребує від дітей молодшого шкільного віку клопіткої підготовчої роботи, самостійного пошуку певної екологічної інформації (допомога батьків). Звичайно, що найбільше задоволення викликають у дітей ігри, оскільки вони підвищують емоційний тонус, сприяють формуванню уявлень про об'єкти природи, їх якості, виховують позитивне ставлення до природи. Перевагами цього методу є те, що ігрова діяльність самовмотивована, приносить дитині велике задоволення.

Гра в процесі екологічної освіти відкриває широкі можливості для розвитку творчих здібностей дітей. Про зазначали О. Янківська, З. Плохій. На думку О. Янківської [4], використання дидактичних ігор природничого змісту за умови відповідної підготовки і в певній системі дає змогу розвивати пам'ять, творчу уяву, креативне мислення; розвивати пізнавальні, інтелектуальні, творчі здібності дітей молодшого шкільного віку.

Діти дуже люблять ігри з малюнками, загадками про рослини і тварини, ігри-вікторини (на зразок: Що в лісі росте?, Хто в лісі живе?, Лісові орієнтири). Отже, дидактичні ігри є одним із засобів закріплення, систематизації та узагальнення знань про навколишнє середовище. Їх надзвичайно важлива роль полягає не менше в закріпленні знань про природу, а й у розвитку творчих здібностей дітей.

Неабияким джерелом розвитку творчих здібностей молодших школярів є екскурсії у природу. Екскурсії у процесі екологічної освіти є заходами для відпочинку, мають глибоку й серйозну освітню природоохоронну

спрямованість, містять в собі також ряд завдань з екології, що сприяють розвитку творчих здібностей дітей.

Екскурсії – це свого роду уроки під відкритим небом [54]. Перевага екскурсій в тому, що вони дозволяють у природній обстановці познайомити дітей з об'єктами і явищами природи. Екскурсії сприяють розвитку спостережливості, виникненню інтересу до природи. Розвиваючи компонент екскурсій стимулює формування: навичок спостереження і спостережливості як такої; сенсорних здібностей (уміння бачити різноманітні ознаки об'єктів: колір і його відтінки, просторове розташування, різноманітність форм); розумових процесів; уяви та творчих здібностей.

Екологічні казки про природу вчать дитину опановувати навколишній світ не тільки розумом, але й серцем, сприяють розвитку уяви та фантазії. В. Сухомлинський відмічав, що казка для маленьких дітей – не просто розповідь про фантастичні події, це – цілий світ, в якому дитина живе, бореться, протиставляє злу свою добру волю. На його думку казка – активне естетичне мистецтво яке захоплює усі сфери духовного життя дитини: розум, почуття, уяву, волю. Діти розуміють ідею лише тоді, коли вона втілена у яскравих образах [54].

Сучасна дослідниця Т. Науменко вивчала використання природознавчих казок у формуванні природничо-екологічної компетентності дітей молодшого шкільного віку. Вона зазначала, що цікавими творчими вправами у роботі з казкою є: читання казок та створення малюнків (ілюстрацій) за їх змістом; казка і театр; гра-драматизація за сюжетом казки; створення своєї власної казки. Творча атмосфера в процесі екологічної освіти задовольняє вікові потреби дітей в пізнавальній активності і є одним із ефективних засобів формування в дітей екологічної культури та розвитку творчих здібностей [5].

Розрізняють такі етапи виховання ціннісного ставлення молодших школярів до природи: сприймання природно прекрасного у розмаїтті виявів його виразного існування реалізовується за допомогою педагогічних умов, які забезпечують покращення освітнього процесу; пізнання естетичної цінності

природи через використання комплексу мистецтв; створення емоційної атмосфери під час взаємодії учнів з природою; співвідношення освітнього процесу індивідуальним та віковим особливостям, здібностям, задаткам дитини; напрямок на формування творчої активності дітей; системність та послідовність під час розвитку у школярів емоційно-ціннісного ставлення до природи в освітньому процесі навчального закладу; педагогічна майстерність вчителя, координація роботи; творення краси навколишнього шляхом наслідування, продовження, підкреслення естетичної виразності; оцінка природи з позицій естетичної виразності об'єктів і явищ; оцінка художніх образів природи; сприймання природно прекрасного у розмаїтті виявів його виразного існування з батьками; обізнаність педагога в галузі мистецтва; матеріальне забезпечення освітнього процесу [57].

Молодшим школярам притаманна неповторна єдність знань і переживань, що дозволяють вибудовувати основи формування стійких основ ціннісного ставлення до природи. Молодший шкільний вік характеризується тим, що в свідомості дитини здійснюється первинне формування наочно-образної картини світу і морально-екологічної позиції особистості, яка зумовлює стабільне ставлення школяра до соціального і природного оточення, а також до самого себе. Г. Абрамович ефективними шляхами активізації цього процесу є вбачає: «організація безпосереднього контакту молодших школярів з природою за законами гармонії; залучення дітей до художнього сприймання образу природи в мистецтві; організація художньо-творчої діяльності школярів на теми природи з метою виявлення особистого ставлення до довкілля» [1]. Важливе значення для забезпечення ефективності екологічної освіти школярів щодо формування ціннісного ставлення до природи має не лише обґрунтований добір змісту навчального матеріалу та відповідних методів і засобів навчання, а й особистісна орієнтація педагогічних технологій. Остання досягається такими шляхами:

- головна увага у процесі вивчення проблем довкілля приділяється корекції наявного в учнів досвіду поведінки та відповідних ціннісних орієнтацій, оскільки вони дуже часто мають суто споживацький характер;
- проблеми довкілля розглядаються не загально, а стосовно кожного, і на які кожен впливає в повсякденному житті;
- використання інформаційного і комунікативного «вибухів», які спричиняють духовне потрясіння, емоційне переживання, зіставлення кожним учнем свого «Я» з відповідними «Я» своїх ровесників;
- створення ситуацій, в яких певна проблема обговорюється всебічно і якомога об'єктивніше, висувається кілька можливих способів її вирішення і учень сам приймає якесь рішення.

Щодо визначення організаційно-педагогічних умов, то Л. Демчук визначає їх як «сукупність об'єктивних можливостей навчання та виховання, організаційних форм та матеріальних можливостей, а також обставин взаємодії суб'єктів педагогічного процесу» [17].

Виділимо організаційно-педагогічні умови формування ціннісного ставлення до природи молодших школярів.

1. Врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів. Молодшим шкільним віком у сучасній періодизації психічного розвитку називається відрізок часу, що охоплює період від 6 до 7, 9-11 років. Це вік зміни стилю та способу життя в цілому. З'являються нові вимоги, дитина освоює нову соціальну роль учня. До початку навчання в молодшій школі дитина перебуває в стані кризи 7 років. Основна причина кризи в тому, що дитина вичерпала розвиваючі можливості ігор. Кожен учень має фізичні та психологічні особливості розвитку, що зумовлені станом здоров'я; особливостями характеру, темпераменту; особливостями сімейного виховання та іншими факторами. Індивідуальні відмінності учнів зумовлюють специфіку застосування педагогом тих чи інших прийомів та засобів у процесі формування ціннісного ставлення до природи, тому їх врахування є необхідною умовою цього процесу. На думку В. Крисаченко: «Формування екологічної свідомості в дитинстві досягається

через процес формування ціннісного ставлення дітей до природи як до однієї з найвищих цінностей. Система формування ціннісного ставлення дітей до природи як складової екологічної культури особистості передбачає взаємодію ряду психічних і індивідуально-особистісних процесів» [30].

О. Лисенко [32] визначає алгоритм формування у молодших школярів ціннісного ставлення до природі як основного показника первинного рівня сформованості екологічної культури включає наступні етапи:

- «формування системи екологічних знань, норм і правил екологічної поведінки;
- мотивів, стимулюючих потреба в екологічних знаннях, екологічно мотивовану мисленні і поведінці;
- формування ціннісних орієнтирів, серед яких природні об'єкти представляють одну з найвищих цінностей;
- формування екологічної свідомості, яка проявляється в екологічно мотивованій поведінці, прагненні зберегти і примножити природні багатства».

Дослідники відзначають, що виховання ціннісного ставлення до природи передбачає такий вибір змісту, форм і методів навчання, який дозволив би організувати сферу, розширювати і систематизувати конкретні уявлення про природу найближчого оточення, допомогти дітям усвідомити деякі екологічні зв'язки і залежності. Але крім надання дитині можливостей отримати знання, дорослі повинні піклуватися і про їх закріплення в пам'яті дітей, враховуючи психофізіологічні особливості розвитку головного мозку і функціонування психічних процесів. Адже так само легко, як дитина сприймає інформацію, вона і забуває її. І весь процес доводиться починати спочатку. Молодший шкільний вік має величезні можливості як фізичного, духовного, так і розумового розвитку. Для успішної реалізації розвитку всіх напрямків необхідно враховувати як психічні, так і фізіологічні особливості цього віку. Молодший шкільний вік можна визначити як сенситивний період розвитку всіх процесів пізнання. Такі властивості психіки молодших школярів, як податливість, пластичність, чутливість нервової системи створюють сприятливі

умови для формування ціннісного ставлення до природи. Зі вступом до школи у дитини формуються нові мотиви діяльності та ціннісні орієнтації. Дослідники вказують на такі особливості формування ціннісних відносин (у тому числі і до природи) у молодшому шкільному віці:

1. *Домінування мотивації досягнення.* Ціннісні відносини молодшого школяра формуються під впливом мотивації досягнення успіху чи мотивації уникнення невдачі. Важливе завдання – сприяти розвитку мотивації досягнення успіху у молодшого школяра. Учень повинен усвідомлювати важливість досягнення успіху в діяльності, а не прагнути уникнути невдачі (труднощів). Для здійснення заходів, необхідних для формування мотиваційної сфери, як правило, потрібна система різних мотивів, інтересів, цілей, потреб.

2. *Нестача життєвого досвіду.* Ціннісні відносини у молодшого школяра формуються в умовах обмеженого життєвого досвіду. Тому важливе завдання педагога та батьків – компенсувати нестачу особистого досвіду дитини за рахунок особистого прикладу, навчання та переконання. Багато чого у поведінці дитини молодшого шкільного віку визначається і наслідуванням.

3. *Розвиток рефлексії.* Рефлексія дає можливість молодшому школяру об'єктивно оцінювати свої вчинки та адекватно оцінювати вчинки інших людей. Рефлексія сприяє формуванню ціннісних відносин. Завдання педагога – сприяти розвитку рефлексії у молодших школярів.

4. *Операційний розвиток інтелекту.* З початком молодшого шкільного віку дитина вступає у фазу операційного розвитку інтелекту, що проявляється у процесі децентрації, завдяки якому дитина може брати до уваги думку інших людей, ототожнювати свою позицію з реальним станом речей, що сприяє формуванню ціннісних відношень до себе та навколишнього світу.

Таким чином, проектуючи процес формування ціннісного ставлення до природи у молодших школярів, педагог має враховувати індивідуальні та вікові особливості учнів. Необхідно, щоб освітньо-виховний процес відповідав віковим та індивідуальним особливостям розвитку сприйняття, пам'яті,

мислення, мовлення; необхідно, щоб заняття були цікаві та пізнавальні для кожного учня.

5. *Взаємодія із сім'ями учнів.* Роль сім'ї у формуванні ціннісного ставлення до природи у молодшого школяра важко переоцінити. У сім'ї дитина отримує первинні знання про природу та її компоненти. В сім'ї у дитини формуються первинні навички охорони природи та основи ціннісного ставлення до неї. У молодшому шкільному віці наявні знання про природу поглиблюються і, підкріплюючись мотивацією, формують ціннісне ставлення до природи. Ефективність процесу формування ціннісного ставлення до природи у молодших школярів багато в чому залежить від встановлених зв'язків з сім'ями учнів, від створення ланцюжка «школа – сім'я», що дозволяє скоординувати процеси формування ціннісного ставлення до природи у школярів в школі та в сім'ї. Молодші школярі, набуваючи нових знань про природу та її явища, починають замислюватися та цінувати рідну природу, дбайливіше ставитися до себе, до оточуючих, до батьків. Батьки, співпрацюючи з педагогом, організують сімейний побут та дозвілля відповідно до принципів охорони природи, сприяючи цим формуванню ціннісного ставлення до природи у дітей.

6. *Системність педагогічних впливів на особистість молодшого школяра,* яка досягається наскрізним використанням природи як фактора художньо-естетичного виховання в умовах школи. К. Шевчук визначає наступні принципи організації взаємодії дитини з природою: принцип природодоцільності, принцип культуровідповідності, принцип гуманізму, принцип варіативності. Розглянемо їх детальніше.

Принцип природодоцільності. Дитина задовольняє власні потреби щодо пізнання природного довкілля, взаємодіючи з його компонентами. Інформація має бути спрямована на формування в неї цілісної картини світу. Діти мають вчитися жити в країні можливого екологічного лиха, зорієнтовані на його подолання і безпечну для особистого здоров'я поведінку;

Принцип культуровідповідності. «Передбачається оволодіння основами екологічної культури, набуття особистісного утворення – екологічної вихованості, яка проявляється у свідомості, діяльності, поведінці в емоціях та почуттях. К. Шевчук зазначає, що: «Важливо навчити дитину бути помірною у взаємодії з рослинами і тваринами, зокрема, не нав'язувати своїх ігор свійським тваринам, корегувати особисту поведінку відповідно до їхніх реакцій на вигук, на дотик» [60];

Принцип гуманізму. Йдеться про оволодіння правилами гуманної взаємодії з компонентами природного довкілля. На думку К. Шевчук: «дорослі мають навчити дітей визнавати право на існування кожного компонента природи поза особистими симпатіями та антипатіями й самі мають так поводитися. Належить якнайшвидше відкинути прагматичний підхід до цінності компонентів природи з позицій «корисне» – «шкідливе», «потрібне» – «не потрібне». Натомість слід реалістично оцінювати їхній вплив на дитину з позицій «безпечно» – «небезпечно». Саме в молодшому шкільному віці дитина має оволодіти основами безпечної взаємодії з оточенням» [60];

Принцип варіативності передбачає створення в умовах навчального закладу екологічного розвивального предметного середовища, діяльність у якому забезпечить компетентність дітей у сфері «Природа». Г. Абрамович підкреслює: «У приміщенні навчального закладу мають бути куточки з живими, а не штучними квітами, кімната (кабінет) природи, зимовий сад. На озелененій території доцільно влаштувати город, квітник, сад з плодовими деревами та кущами, варто також прокласти екологічну стежину з різноманітними ділянками, зокрема з діляночкою незайманої природи» [1].

7. *Організація дитячого спілкування з природою на засадах гуманізму.* Лише у спілкуванні з живим світом дитина має змогу заглиблюватись у безмежне багатство природних явищ, у їхню невичерпну красу. Вона вбирає у себе барви, звуки й пахощі природи, прагне розкрити таємниці довкілля, захоплюється загадковістю, співчуває всьому живому, одухотворяє його. Тут виявляються особливості її ставлення не лише до компонентів природи, а й до

самої себе. Спілкування з природним довкіллям спільно з дорослими допомагає дітям оволодіти емоційною регуляцією поведінки, засвоювати її еталони:

✓ бути добрим до рослин і тварин, доброзичливо звертатися до них, лагідно торкатися листя, кори, квітки, шерсті тварин, пір'я птахів, не робити різких рухів біля них аби не злякати, не потривожити;

✓ стримувати бажання надокучати тваринам, особливо тим, які легко потрапляють до рук (комахам, дощовим черв'якам, молюскам, земноводним, беззахисним пташенят, дитинчатам свійських тварин);

✓ виявляти співчуття природній біді в довкіллі (наприклад, голодна кішка довго й голосно нявчить, сріблясте павутиння порвала гілка, стебло ромашки густо вкрите попелицями тощо);

Принцип активності. У взаємодії з природним довкіллям дитина – активний суб'єкт. Через спілкування, спостереження, експериментування, гру, природоохоронну та мистецьку діяльність дитина набуває корисного особистого досвіду. Вона має відчутти власну спроможність пізнавати світ і взаємодіяти з ним, розуміти те, що спостерігає, правильно висловлювати свої думки, озвучувати почуття.

Показниками такої активності є емоційне сприймання природного довкілля, зважена самостійність у поведінці; навички практичного життя в природному довкіллі, гідність у ставленні до його компонентів; володіння засадами самозахисту, уміння долати труднощі;

Принцип художності. С. Дерябо [31] визначає його як: «Процес спілкування дітей з природою варто послідовно звільняти від зайвого прагматизму. Натомість потрібно концентрувати дитячу увагу на естетично виразному. Щоденні прогулянки, свята й розваги, творчі години слід щедро наповнити художньо-естетичними акцентами». Забезпечення належної емоційності та індивідуалізації сприймання дітьми природи. Варто пам'ятати, що діти погано засвоюють те, що не зачіпає їхні почуття, не має для них особистісного значення. Тому важливо, щоб дитина сприймала об'єкти природи як суб'єкти. Г. Абрамович [1] визначає наступні умови для активізації даного

психологічного механізму: «по-перше, дітей слід спочатку знайомити із зовні привабливими рослинами і тваринами; по-друге, ознайомлення з об'єктами природи має бути індивідуалізованим: найкраще формувати уявлення про конкретну рослину або тварину, а не про певний вид чи клас; по-третє, підвищенню пізнавального інтересу сприяє проведення в інформаціях про живі істоти паралелей з людиною: йдеться про влаштування гнізда, догляд за дитинчатами тощо. Потреба живих істот у збереженні певних умов для свого життя стає дітям ближчою, коли вона порівнюється з потребою людини в диханні, їжі, воді, житлі, у волі та безпеці; по-четверте, слід потужно одухотворювати об'єкти і явища природи в дитячій свідомості» [1].

8. *Активізація художньо-творчих механізмів освоєння дитиною довкілля.* Всі види художньо-творчої діяльності підсилюють естетичну оцінку природи. Так, мовленнєво-творча діяльність дає дитині змогу вербально виявити власне захоплення світом природи. Працюючи з природним матеріалом, діти пригадують, з якого дерева шишка, жолудь, суха гілочка, листочки, якими вони були раніше, навіщо вони потрібні деревам і кому стали у пригоді. Музична діяльність сприяє вияву почуттів мовою звуків: шум води, шерхіт листя, завивання вітру, гудіння джмеля. У танці дитина може відтворити рухи тварини, рослини, об'єкта неживої природи. Художнє перевтілення в образ зі світу природи допоможе дитині відчути його стан, ставши на якусь мить бджілкою, краплинкою води, сніжинкою. Гарну можливість перевтілитись, а ще й одягнути яскравий костюм, надає дітям театралізована діяльність.

Залучення дітей до посильної практичної діяльності в природі з метою допомоги її об'єктам і мешканцям. Л. Іщенко зазначає: «що морально-естетичні почуття залежать від вольової діяльності дитини, від її уміння долати труднощі на шляху до наміченого. Вони пов'язані з практичною діяльністю дітей, спрямованою, зокрема, на створення сприятливих умов для життя рослин, хатніх тваринок – мешканців живого куточка. «Необхідно вчити дітей розуміти, коли рослині погано, коли тварина сумує і коли їй добре. Значна роль має надаватися спостереженням для визначення стану рослини чи тварини за її

зовнішніми ознаками. Набувши компетентності, діти свідомо долучаються до практичної діяльності щодо створення необхідних умов» [25].

У спілкуванні з природним довкіллям діти вступають у взаємодію з рослинами, тваринами, явищами природи, у них збагачується емоційна сфера, відбувається становлення особистості. У такому творчому процесі діти можуть оволодіти «абеткою» емоцій. Умова – доброзичлива атмосфера, в якій вони мають перебувати весь день; дорослі повинні бути щирими й такими ж безпосередніми, як діти.

Враховуючи психологічні особливості дітей, доцільно добирати різний зміст навчального матеріалу, який би поступово ускладнювався. Дотримання вищезначених педагогічних принципів сприятиме успішному перебігу процесу виховання у дітей ціннісного ставлення до природи. Л. Момот серед ефективних шляхів активізації цього процесу визначає наступні: «організацію безпосереднього контакту молодших школярів з природою за законами гармонії; залучення дітей до художнього сприймання образу природи в мистецтві; організацію художньо-творчої діяльності школярів на теми природи з метою виявлення особистого ставлення до довкілля» [37]. Отже, серед завдань, від вирішення яких може залежати успіх цілеспрямованого формування у дітей адекватного позитивного емоційно-ціннісного ставлення до природи особливо слід відзначити наступні: виховання інтересу до пізнання природи і спілкування з нею; виховання інтересу і здатності до емоційного переживання спілкування з природою; формування системи уявлень про цінності природи і складових її елементів. Усвідомлення необхідності вирішення цих трьох завдань усіма, від кого залежить результативність роботи по формуванню культури емоційно-ціннісного ставлення до природи, є неодмінною умовою досягнення поставленої мети. Однак успіх екологічного виховання залежить не тільки від того, як учитель розуміє його цілі і завдання, а й від створення необхідних умов для втілення їх в навчально-виховному процесі, таких як врахування вікових і психологічних особливостей сприйняття і пізнання природи школярами, посилення міжпредметних зв'язків,

встановлення тісного зв'язку з життям і працею, забезпечення оптимального співвідношення навчальної та позакласної роботи, використання прикладів позитивного ставлення до природи вчителя, дорослих, а також використання сучасних інноваційних технологій навчання. До розгляду питання сучасних інноваційних технологій розвитку творчих здібностей у молодших школярів переходимо у наступному підрозділі.

1.3. Сучасні інноваційні технології розвитку творчих здібностей у молодших школярів

Світ, у якому ми живемо, дуже швидко змінюється. Ми постійно адаптуємося до життя в ньому. Перед школою сьогодні стоять завдання дати дитині не тільки знання, але й високий творчий потенціал, компетентність, сформованість особистісних якостей, які допоможуть знайти своє місце в житті.

Найсприятливішим для розкриття й прискореного розвитку здібностей дітей є молодший шкільний вік. Це найвідповідальніший етап дитинства, коли дитина хоче вчитися, учитися вчитися і вірить у свої сили. Тому одним з актуальних завдань сучасного суспільства є розвиток творчого потенціалу молодих школярів. Розвивати творчість – означає виховувати у дітей інтерес до знань, самостійність у навчанні. Маленький учень добре вчиться лише тоді, коли він переживає успіх, хоча б невеликий.

Здібності проявляються в процесі оволодіння діяльністю. Творчі здібності молодшого школяра проявляються в тому, настільки дитина швидко і ґрунтовно, легко і міцно здійснює навчальну діяльність. Основними показниками творчих здібностей є: швидкість і гнучкість думки, оригінальність, допитливість, точність і сміливість [61 с. 18-21].

В. Сухомлинський писав, що «Кожна дитина іде в школу з вогником в душі, а завдання педагога цей вогник підтримати, щоб він не погас. Тому постійно шукаю відповіді на питання: Як не погасити вогник цікавості дитини, а розпалити справжній факел?» [54].

Розвивати творчі здібності можна по різному. На наш погляд, найефективнішим засобом досягнення цієї мети є інноваційні технології навчання. Інноваційність, як принцип педагогіки забезпечує умови розвитку особистості, здійснення її права на індивідуальний творчий внесок, на особистісну ініціативу.

Саме інноваційний підхід забезпечує позитивну мотивацію здобуття знань, активне функціонування інтелектуальних і вольових сфер, сприяє розвитку творчої особистості. Сучасний урок вимагає від учителя оптимального поєднання індивідуальної, практичної, групової і колективної форми організації навчальної діяльності учнів. Тому в роботі потрібно поєднувати ці форми на різних етапах уроку.

На етапі мотивації навчальної діяльності та підготовки до сприймання нового матеріалу доцільно використовувати «Мозковий штурм», «Криголам», «Мікрофон», «Незакінчене речення», «Асоціативний кущ». Під час засвоєння навчального матеріалу застосовується складніші вправи: «Я так думаю», «Акваріум», «Прес».

На підбитті підсумків доречним є технології «Займи позицію», «Дерево рішень». Саме їх використання є оптимальним для успішного навчання, всебічного виховання та гармонійного розвитку особистості молодшого школяра. Для розкриття творчих здібностей учнів необхідно створити творчу, доброзичливу атмосферу, щоб діти почувалися впевнено, висловлювали свої погляди та думки.

Перед уроком, або на прогулянці запитую у дітей який у них настрій, що їх хвилює, що радує. Потім беремо «чарівний мішечок» і повикидаємо всі свої негативні емоції. Творчий учитель також «жбурляє» свої негативні емоції. Мішечок зав'язується і викидається в кошик для сміття. Якщо діти втомлені, пропонується гра «Кричу до схочу», «Ха-ха-ха». Ці вправи допомагають позбутися негативних емоцій.

На етапах актуалізації, рефлексії, або під час ранкової зустрічі можна використовувати такі «розминки»: «Вітання-знайомство», «Зазираю у

дзеркало». Досвід показує, що найбільші труднощі в початковій школі отримують зовсім не ті учні, які мають недостатній об'єм знань та навиків, а ті у яких відсутнє бажання думати, творити, мислити. Щоб зацікавити дітей слід використовувати інтерактивні ігрові технології, оскільки діти молодшого шкільного віку постійно відчують потребу в грі, ігровому спілкуванні. На уроці чи то в позакласний час доцільна гра, яка залучає до пошуку, винахідливості, розвиває самостійність у мисленні, творчі задатки. Ігрова діяльність знімає психологічне напруження. Дітям подобаються ігри «Лабіринт», «Інтрига», «Відгадай ребус».

Активному розвитку творчого потенціалу дітей молодшого шкільного віку на уроках «Я досліджую світ» сприяє виконання творчих, пізнавальних, інтелектуальних завдань:

- ✓ Складання творів-мініатюр за опорними словами;
- ✓ Складання творів-описів на основі узагальнення особистих вражень, спостережень у природі;
- ✓ Придумування казок («Казка навиворіт», «Створення вінегрету» з казок»);
- ✓ Складання віршів, загадок.

Подобаються дітям і такі види робіт: ілюстрування прочитаного тексту, оживлення персонажу твору, упровадження дослідницько-пошукової роботи, скласти рекламу, усне малювання явищ природи, складання сенканів. Переконана, справжнього результату можна досягти лише за допомогою інноваційного навчання.

Заслужують на увагу технології інтелектуального тренінгу та їх розвивальний вплив. Одним із принципових моментів створення інтелектуально-насиченого тренінгового середовища є використання ігор. В молодшому шкільному віці сюжетно-рольова гра є, як відомо, провідною діяльністю, інакше кажучи, тією діяльністю, в якій формуються найважливіші психічні новоутворення цього вікового періоду. Заслужує на увагу

інноваційна гра. В такій грі поєднуються такі типи діяльності як розвивальне навчання, дослідницька робота і розв'язання проблем практичної діяльності.

В інноваційних іграх використовують деякі методи активізації творчих можливостей. Для прикладу гра «Капелюх». Такий прийом підійде для узагальнення вивченого по одній з тем на уроці «Я досліджую світ». Клас об'єднується в команди по 4-6 осіб. Учасники від кожної команди по черзі тягнуть папірці з капелюха. На них запитання з вивченої теми. Ігри «Дебати», «Крокодил», «Ребус», «Музична пауза». Всі ці ігри розвивають розумові здібності, спостережливість, сприяють розширенню світогляду.

І все ж не слід надмірно захоплюватися грою у навчанні дітей. Нехай учні виконують завдання і в звичайній формі, адже навчання це не лише гра. Процес навчання потребує напруженої розумової роботи дитини і власної активності у цьому процесі. Мало пояснити, розповісти, продемонструвати. Справжнього результату можна досягти за допомогою інноваційного навчання.

Вчителям необхідно вивчати, аналізувати, створювати самостійно, підбирати влучні для теми уроку інноваційні форми та методи роботи, залучаючи учнів до активної навчальної діяльності, в процесі чого розвиваються творчі здібності. Актуальним є теоретичне опанування та практичне впровадження інноваційних методів навчання для розвитку творчих здібностей.

Освіта в Україні, як і в будь-якій іншій країні, нерозривно пов'язана із суспільством, його традиціями та цінностями, і тому зберігає багато рис минулого. На превеликий жаль, толерантне ставлення до особистості, турбота про утвердження її самодостатності не були сильною стороною Радянського Союзу. Ці особливості суспільних відносин перейшли до вітчизняної освіти і склали сутнісну основу відносин у навчальних закладах. І хоча за роки незалежності відбулася певна демократизація атмосфери в освітніх закладах, на превеликий жаль, прояви авторитарної педагогіки, суб'єктно-об'єктний тип відносин того, хто навчає, і того, хто навчається, ще досить поширені. В результаті, часто формується не самодостатня особистість, а несамостійна

людина, людина-пристосуванець. Такий тип відносин слід залишити в минулому якомога швидше. Це потрібно не так для освіти, як для суспільства. Не зробивши цього, ми ніколи не матимемо сталого демократичного суспільства і цивілізованої ринкової економіки. Бо дитина, провчившись більше десяти років у авторитарному середовищі, в дорослому віці, навіть несвідомо, вимагатиме і творитиме авторитарне, а не демократичне суспільство. Так, учителеві, якого не шанують діти, працювати в умовах демократії, толерантної педагогіки і рівноправних суб'єктно-суб'єктних відносин із учнями значно складніше. Вчитель повинен перестати бути над учнем, перестати жорстко регламентувати й однозначно визначати його розвиток і пізнання. Він має стати поруч із ним, допомагаючи кожній дитині сконструювати та реалізувати оптимальний шлях пізнання й розвитку. Тим більше, що час об'єктивно вимагає зміни ролі й місця вчителя в навчальному процесі. З огляду не ряд обставин, і насамперед, на наявність інноваційних технологій в освіті (інформаційних, проектних тощо), учитель перестає бути єдиним головним джерелом знань для учня. Він повинен стати його партнером у навчанні й розвитку.

Основним принципом роботи вчителів початкової школи є використання сучасних досягнень вікової психології, інноваційних технологій навчання для успішного розвитку пізнавальних, інтелектуальних, творчих, фізичних здібностей школярів початкової школи за умови збереження та підвищення резервів їхнього фізичного, психічного та соціокультурного здоров'я. У впровадженні інноваційних методів і технологій вчителі початкової школи, перш за все, керуються п'ятьма основними заповідями: любити, вірити, знати, поважати та розуміти дитину як основний об'єкт і суб'єкт навчальної діяльності. Люби дитину! Любов до дітей – серцевина педагогічної моральності, основа культури вчителя. Вір у дитину! Без віри в дитину, без довіри до неї вся педагогічна мудрість, усі методи і прийоми навчання і виховання руйнуються, як будиночки з піску. Знай дитину! Без знання дитини немає навчання, немає виховання, немає справжнього педагога. Якомога

глибше знати духовний світ кожної дитини – перше і найважливіше завдання педагога. Поважай дитину! Не вважай себе спроможним вирішувати ті питання, які належить вирішити юній особистості. Розумій дитину! Вмій поставити себе на її місце, побачити світ її очима, зрозуміти чим дитина живе, до чого прагне [60].

Урок – це дзеркало загальної і педагогічної культури вчителя, мірило його інтелектуального багатства, показник його світогляду, ерудиції. Інноваційна діяльність на уроці – це гарно організована, раціональна і систематична робота. Учитель готується до хорошого уроку все життя. Урок без інноваційних методів – це урок учорашнього дня. Відомо, що тільки творчий учитель може виховати творчу особистість. А виховати творчого вчителя допомагають інноваційні форми і методи методичної роботи, які передбачають моделювання реальних педагогічних ситуацій, спільне розв’язання проблем на основі аналізу обставин; сприяють створенню атмосфери і співробітництва, взаємодії; допомагають учителю справжнім лідером дитячого колективу. Педагоги вчаться бути демократичними, активно спілкуватися з іншими, критично мислити, приймати продумані рішення [63]. Ми бачимо постійний розрив між потенційним рівнем засвоєння навчального матеріалу учнями і тими технологіями, які використовуються у початковій школі. Численними дослідженнями доведено, що від обраної освітньої технології, ступеня її адекватності ситуації та контингенту учнів багато в чому залежить якість навчання. Поряд із традиційною технологією навчання існують технології особистісно-орієнтованого навчання. Сьогодні різні автори називають різноманітні технології, які належать до особистісно-орієнтованих, загальноприйнята класифікація поки що відсутня. В початковій школі серед технологій, які орієнтовані на особистість учня, виділяються такі:

– *Ігрові технології*. Значення гри неможливо вичерпати та оцінити розважально- рекреативними можливостями. Феномен її в тому і полягає, що, являючись розвагою, відпочинком, вона здатна перерости у навчання, у творчість. Урок, який проводиться в ігровій формі, потребує дотримання

певних правил: попередньої підготовки, повинні бути атрибути гри, обов'язкової констатації результатів гри, для зняття напруги та перенесення уваги окремі ігрові моменти можуть носити не навчальний характер.

Головне – повага до особистості дитини, не «вбити» інтересу до роботи, а намагатися розвивати його, не залишаючи почуття тривоги і невпевненості у своїх силах;

– *Групові технології*. Сутність цього навчання полягає у наступному: на групових заняттях відбувається взаємодія між учителем та учнями і між самими учнями. Переваги групового навчання: привчати до важливих навичок життя – уміння слухати, розв'язувати конфлікти, мати свою точку зору і ставати на точку зору інших, працювати разом; покращується успішність; змінюється відношення до школи; діти бачать цінність взаємодопомоги. Типи групового навчання: навчання в парах, маленька команда, завдання для всього класу [45];

– *Технології розвивального навчання*. Головною метою цього навчання є формування активного, самостійного творчого мислення учня і на цій основі поступового переходу в самостійне навчання. Завдання розвивального навчання: формувати особистість із гнучким розумом, розвиненими потребами до дальшого пізнання та самостійних дій, певними навичками та творчими здібностями. Розвивальне навчання – основа формування творчої особистості, а в подальшому – креативної особистості, яка має внутрішні передумови, що забезпечують її творчу активність, не стимульовану зовнішніми факторами. Досліджено, що при проведенні традиційного уроку на самостійну роботу дітей відводиться 9% часу. Тобто самостійна робота учнів, що сприяє розвитку їх пізнавальної активності і яка може бути за зразком, у схожій ситуації, у новій ситуації, практично зведена до мінімуму. Розвивальне навчання – такий процес діяльності учнів, у ході якого кожна дитина повинна самостійно або з допомогою вчителя осмислити матеріал, творчо застосувати його в нестандартних умовах та свідомо запам'ятати для подальшого навчання [43];

– *Комп'ютерні (інформаційні) технології*. Комп'ютерні засоби навчання називають інтерактивними, бо вони мають здатність «відгукуватися» на дії

учня та вчителя, «вступати» з ними в діалог, що й складає головну особливість методик цього навчання. Комп'ютер можна використовувати на всіх етапах процесу навчання: під час пояснення нового матеріалу, закріплення, повторення, контролю ЗУН. При цьому він для дитини виконує різні функції: вчителя, робочого інструмента, об'єкта навчання, ігрового середовища. Основною метою комп'ютерних технологій навчання є підготовка учнів до повноцінної життєдіяльності в умовах інформаційного суспільства. Такі технології можливо використовувати в початковій школі, якщо дотримуватися всіх вимог щодо роботи на комп'ютері;

– *Технології формування творчої особистості.* Прийшовши до школи, діти повинні заглиблюватись в атмосферу творчості, пошуку нового, піддавати сумнівам сталі істини. Ця технологія тісно переплітається з іншими технологіями, проте вона має і свої індивідуальні риси: діяльність учня не повинна регламентуватись, потрібно постійно викликати інтерес дитини до навчання. Важливу роль у стимуляції в школярів інтересу до праці відіграють завдання: підбір вчителем завдань, що потребують творчої переробки, узагальнення, систематизації, вмінь та навичок порівнювати й аналізувати, пошуку; використання ігрових моментів, що стимулюють прояви самостійності учнів, їх творчих можливостей; розв'язання творчих завдань. Технологія формування творчого учня орієнтована на особистість. Це означає максимальну індивідуалізацію і диференціацію навчального процесу. Учитель, який формує творчу особистість, повинен бути новатором по суті своїй. Тільки тоді нові ідеї, прогресивні принципи та прийоми допоможуть йому створювати нові педагогічні технології, впроваджувати різноманітні інновації в навчально – виховний процес. І тільки тоді буде перебудовано всю систему виховання і навчання у бік підвищення її ефективності [43].

Як бачимо, процес навчання потребує напруженої розумової роботи дитини і власної активності у цьому процесі. Мало пояснити, розповісти, продемонструвати. Справжнього результату можна досягти лише за допомогою інноваційного навчання. Аналіз проблеми щодо формування освіченої, творчої

особистості, становлення її фізичного і морального здоров'я у процесі навчання та наші дослідження дають змогу зробити такі висновки:

Застосування сучасних інноваційних технологій у початковій школі сприяє більш активному і свідомому засвоєнню учнями навчального матеріалу з математики, природознавства, української, російської мов.

Використання різних педагогічних технологій на уроках у початковій школі є одним із найсучасніших засобів розвитку особистості молодшого школяра, формування інноваційної культури. Вони дають змогу вчителю працювати творчо, ініціативно, з більшою професійною майстерністю.

Застосування технології розвивального навчання у початковій школі підвищує внутрішню мотивацію молодших школярів до вивчення різних предметів, збільшує час їх самостійної роботи, та формує активне творче мислення.

Комп'ютерні навчальні програми з елементами гри сприяють кращому засвоєнню навчального матеріалу, створюють позитивне ставлення учнів до діяльності.

Великі труднощі під час розв'язання нестандартних задач можуть дати дітям і великі радощі – радість подолання, радість відкриття, радість творчості.

Висновки до розділу 1

У першому розділі кваліфікаційного дослідження нами було розглянуто теоретичні основи розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку на уроках «Я досліджую світ» з використанням інноваційних технологій: розкрито зміст поняття творчих здібностей та закономірності їх розвитку у дітей молодшого шкільного віку, надано характеристику та визначено роль екологічної освіти як засобу розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку, а також досліджено сучасні інноваційні технології розвитку творчих здібностей у молодших школярів.

Застосування сучасних інноваційних технологій у початковій школі сприяє більш активному і свідомому засвоєнню учнями навчального матеріалу на уроках «Я досліджую світ».

Використання різних педагогічних технологій на уроках у початковій школі є одним із найсучасніших засобів розвитку творчих здібностей молодшого школяра. Вони дають змогу вчителю працювати творчо, ініціативно, з більшою професійною майстерністю.

Великі труднощі під час виконання нестандартних завдань можуть дати дітям і великі радощі – радість подолання, радість відкриття, радість творчості.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРОЦЕСІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ З ВИКОРИСТАННЯМ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

2.1. Критеріально-рівнева характеристика розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку

Для виявлення рівнів розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку, ми виходили з того, що творчі здібності є основою для порівняння, співставлення предметів чи явищ між собою.

Для виявлення рівнів розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку нами були розроблені такі критерії: мотиваційний, діяльнісно – творчий та оцінний (Додаток А)

Саме ці критерії, на нашу думку, найбільш повною мірою дозволяють оцінити рівень розвитку творчих здібностей дітей.

Відповідно до вищезгаданих критеріїв ми виділили високий, середній, низький рівень розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку.

Під *рівнем розвитку творчих здібностей* дітей ми розуміємо ступінь прояву виокремлених нами показників. Шкала оцінки рівнів розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку за критеріями (в балах) наведена у Додатку А.

Визначені критерії розкриваються через показники (мотиваційний – внутрішня потреба та зацікавленість процесом творчості, бажання виконувати творчі завдання; діяльнісно-творчий – кмітливість, гнучкість у процесі, розв’язання творчих завдань, здатність придумувати нові ідеї, уміння вносити щось нове у відоме завдання, відхід від зразків, здатність виходити за рамки заданими іншими ситуації, вміння створювати новий продукт, здатність до створення фантастичних ідей, прогнозування; оцінний – здатність об’єктивно оцінити процес і результати своєї творчої діяльності та діяльність

однокласників, відповідно до яких ми виділяємо високий, середній та низький рівень їх сформованості.

Критерії, за якими було визначено рівень сформованості природничих знань учнів контрольної та експериментальної груп, а також шкалу оцінки рівня розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку за критеріями (в балах) представлено у додатку А.

2.2. Система вправ для розвитку творчих здібностей у дітей 2 класу у процесі екологічної освіти на уроках «Я досліджую світ» з використанням інноваційних технологій

Після завершення встановлення рівнів розвитку творчих здібностей другокласників на констатувальному етапі експерименту з метою подальшого розвитку творчих здібностей була розроблена система роботи, як на уроках ЯДС, так і в позаурочний час.

Було використано підручник (автори Т. Гільберг, С. Тарнавська, Н. Павич) і календарно-тематичне планування уроків до типової освітньої програми під керівництвом О. Савченко 2-Б клас на 2023 2024 навчальний рік.

Ставилися такі завдання:

- збагачувати знання школярів про природу, суспільне життя, трудову діяльність людей;
- розвивати уяву і фантазію;
- формувати мовленнєві вміння комунікативно-творчі здібності;
- розвивати різні види пам'яті, спостережливість, увагу;
- пробуджувати інтерес до навчання, застосовувати інноваційні технології;
- розвивати творче мислення;
- створювати ситуації успіху, що сприяють творчій активності маленького школяра;
- розв'язувати дедалі складніші творчі завдання.

Система роботи включала три етапи:

- 1) мотиваційний,
- 2) практичний – активізація розвитку творчих здібностей на уроках ЯДС і поза ними;
- 3) творчий – створення умов для подальшого розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку.

Відповідно до першого етапу було підібрано такі форми роботи:

словесні творчі логічні завдання, авторські природознавчі казки, заняття спостереження з елементами творчості, інтегровані заняття, а відповідно форм роботи були відібрані такі засоби: ігри, бесіди, розповіді, показ ілюстрації, презентації мультфільмів тощо.

Другий, практичний, етап включав у себе такі форми роботи:

уроки, екскурсії, прогулянки, цільові спостереження, та форми роботи поза заняттями: екологічні виставки, конкурси, виготовлення пташиних годівничок з дерева, картону, виготовлення з природного матеріалу різних виробів, атрибутів до вистав, декорацій і відповідно до них підібрані методи та засоби роботи: ігри, спостереження, екскурсії, трудова, творча, діяльність, перегляд презентацій, створення власних мультфільмів, казок.

До третього етапу було підібрано такі форми роботи:

практична діяльність, створення міні-виставок, розваги, свята та засоби: ігри, інсценізації природничих казок, виступи лялькового театру, конкурси, ігрові завдання, свята пір року.

Спираючись на психолого-педагогічні дослідження було визначено принципи за яких успішно відбуватиметься розвиток творчих здібностей другокласників, а саме:

Урахування вікових та індивідуальних особливостей дітей.

Створення належного середовища та наявності цілеспрямованого психолого-педагогічного впливу з боку вчителів.

Сприяння дієвості уяви і фантазії, креативності, урахування ігрових інтересів маленьких школярів.

Велику роль відводимо інноваційним технологіям.

Особливу увагу слід приділити учням з низьким рівнем розвитку творчих здібностей. Як же розвивати їх? Через поступовий перехід від репродуктивного мислення до продуктивного, а відтак до творчого.

Використовуючи фантастичну уяву;

Навчаючи запам'ятовувати зразки;

Підтримуючи впевненість у своїх творчих можливостях.

Фіксуєючи прогрес у розвитку загальних можливостей;

Сподіваюся, що реалізувавши нашу систему роботи отримаємо розвинені творчі здібності другокласників.

Одним з основних компонентів творчої діяльності є творча уява, фантазія. Свого часу Альберт Ейнштейн наголошував: Уява важливіша за знання... Знання обмежені, тоді як уява охоплює весь світ [66].

На мою думку важливо розвивати уяву школяра. Адже це - фундамент наочно образного мислення, від якого безпосередньо залежить рівень творчості. А ще дитина з гарною уявою має чудову пам'ять, гнучкий розум. Ось добірка цікавих ігор та вправ, що покращують уяву маленьких школярів.

Озвучування відео.

Разом з учнями переглядаємо короткометражний мультфільм без звуку. Перед цим потрібно розподілити між учнями ролі та персонажів, яких потрібно озвучити. Коли дитина побачить на екрані свого героя, вона повинна одразу ж вигадати репліку. Вправа розвиває винахідливість та вміння швидко думати.

Казки навпаки.

Казка стане цікавішою, якщо звичайний сюжет дещо змінити. Наприклад вивчаючи корисні копалини, можна запропонувати дітям пофантазувати. А що, якщо б бабуся зліпила Колобка не з тіста, а з глини? Мабуть, тоді його прогулянка лісом була б безпечнішою, а звірі вже б не здавалися б такими страшними. Чим дивнішою буде розповідь, тим краще вона розвиватиме уяву.

Намальована музика.

Увімкнути дітям класичну музику під час вивчення теми «Пори року». Для прикладу можна взяти музику Вівальді «Червень». Доки музика лунає

попросіть дітей закрити очі та уявити, про що мелодія. Далі всі мають зобразити свої відчуття фарбами на папері. Мелодія повинна бути без слів, щоб вони не нав'язували дітям свої образи.

Фантастичні гіпотези.

Пропонуємо дітям скласти магічне запитання за шаблоном. Наприклад «що було б, якби море співало? Звірі літали? Квіти говорили? Ця гра покращує фантазію дітей, оскільки вони вчаться дивитися на звичні речі по-новому.

Буріме.

Буріме – класична гра для розвитку уяви та мислення. Учням даємо готові слова, з якими вони мають скласти невеликий вірш.

Наприклад, вивчаючи тему «Весна», пропоную такі слова: квіти – діти, гілка – білка, листочок – місточок, співають – грають.

Тест на уяву.

Правила цієї вправи дуже прості. Дітям потрібно обрати будь-який предмет та вигадати якомога більше способів для його практичного використання. Дитяча уява не має меж, тож навіть учитель може зробити відкриття, почувши ідеї вихованців школи.

Таємне інтерв'ю.

Ця вправа допоможе учням на деякий час стати журналістами, але незвичайними. Потрібно підготувати коробку із назвами предметів (не людей, а саме предметів). у яких необхідно взяти інтерв'ю, (іграшковий зайчик, глобус, книжка, альбом). Робота в парах. Двоє учнів сідають навпроти одне одного, журналіст дістає із коробочки назву «респондента». Гра почалась. Журналіст вигадує дивні запитання, а «предмет» відповідає. Завдання розвиває уяву і навчає моделювати поведінку.

Проблема розвитку дитячої уяви актуальна тим, що цей психічний процес є невід'ємним компонентом будь-якої форми творчої діяльності дитини, її поведінки цілому.

Уяву забезпечує пізнання, коли невизначеність ситуації дуже велика. Це загальне значення функції уяви і у дітей і у дорослих.

Доведено, що молодший шкільний вік характеризується активізацією функції уяви. Що спочатку відтворює (це дозволяє в ранньому віці казкові образи), а потім і творити (створювати принципово нові образи).

Тому на розвиток уяви і було велику увагу. Крім різноманітних вправ і ігор ми розробили і підібрали вправи для уроків ЯДС з таких розділів: «світ і жива природа», «пори року».

На першому етапі робота була спрямована на формування основ уяви - це ігри типу «Придумай своє», «уяви собі», «сонечко заблукало».

На другому етапі ми працювали безпосередньо розвитком уяви. Тут уже використовувалися ігри, етюди, творчі завдання, придумування власних природничих казок.

Наприклад, нові епізоди у казці «Телесик», історія про те, як слоненя втекло із зоопарку, тощо. Через півроку дітей продіагностували за тією ж методикою, що й першого разу. Порівнявши результати діагностики, отримані після формувальної роботи ми зробили висновок, що рівень розвитку уяви другокласників збільшився а отже запропоновані вправи та сприяють розвитку уяви.

Уява розвивається і формується протягом усього життя. Але на превеликий жаль, сприятливі можливості дітей молодшого шкільного віку для розвитку творчої уяви реалізуються далеко не повністю. Досить часто вчителі недооцінюють цей важливий фактор розвитку, помилково вважають, що прагнення до фантазії віддаляє дитину від реальності.

Та більшість педагогів практиків переконані, що розвиток уяви молодших школярів, дозволяє дитині діяти самостійно, має велике значення для їхнього розумового розвитку і навчання в школі.

Творча уява «оживляє» навчальний процес, робить його «відчутним», особистісно – ціннісним. У зв'язку з цим актуалізація і розвиток творчої уяви, на мою думку, є основою для вдосконалення творчих здібностей дитини, розвитку її творчої особистості. Велику увагу потрібно приділити і розвитку креативного мислення.

Креативність - досить новий термін, не цілком звичний для україномовної людини. Термін новий, а суть його пішла корінням у глибину століть. Раніше цю особистість, що відрізняє людей, здатних до нестандартного мислення, називали кмітливістю.

Креативне мислення, або творче - це здатність дитини приймати несподівані рішення, знаходити шляхи вирішення завдань.

Адже творчість - це вже не просто робота, це в якійсь мірі мистецтво.

З чого складається креативність?

Творчість складно оцінити й розподілити на складові. Однак існує ціла підбірка критеріїв, за якими вчителі визначають орієнтовний рівень креативного мислення дитини. Хочу на них зупинитись:

Оригінальність мислення (вміння складати й фантазувати, вигадувати те до чого інші ще не додумались).

Швидкість, точніше швидкість «видачі» ідей. (якщо учень придумує безліч персонажів, країни, або дивовижні транспортні засоби).

Гнучкість уміння справлятися зі складнощами незвичайними способами й знаходити рішення проблеми навіть у незвичних умовах (немає пензлика для малювання, креативний учень використав ватну паличку, зім'ятий клаптик тканини, або власний палець (Ваня Д.)

Висока пізнавальна активність (прагнення до нових знань - прояв креативності).

Сміливість суджень (Карл Юнг назвав цю якість сміливістю розуму й духу, упевненість у собі). Дитина, до чийх слів прислухаються старші члени сім'ї, має всі шанси вирости людиною з креативними здібностями (Лекція для батьків).

Емоційна сприятливість та інтуїтивність (існує тісний зв'язок між емоційним інтелектом здатністю до емпатії й творчим розвитком)

Спостережливість, здатність в загально-прийнятних стандартах бачити своє.

Приклад:

Ренат який вміє креативно мислити запитує: А чому тата качку називають селезним? Нехай він буде качок. І таких прикладів безліч. Потрібно лише помічати і розвивати це мислення. При цьому бажано дотримуватись певних умов: Грати з дитиною скрізь. (Придумувати, фантазувати, творити).

Прислухатись до дитини. Не обривати різкими зауваженнями: «не говори дурниці» або «ой, помовчи, будь ласка, хоч хвилинку».

Перервана на півслові дитина наступного разу може не наважитися висловити свою думку. Виховувати самостійність. Не варто бігти відразу на допомогу, хай дитина проявить себе.

А ще переконалася, що читання для учня – це цілий всесвіт, невивчений і безмежний. Читати треба багато і часто. Адже це і уява, й фантазія, й розвиток мовлення, й досвід утворення казкових світів. Нажаль книги стали втрачати свою цінність.

Часто, під час уроку повторюю «а що якщо», (а що якщо до нас у гості прилетить сова? і так далі. Потрібно, щоб у дитини були розвивальні ігри які розвивають креативні навички - це конструктори Lego, обладнання для рольових ігор. І ще одна важлива умова. Спостерігаючи за другокласниками помітила: креативні діти ростуть у сім'ях, де батьки на «ти» з творчістю.

Був проведений захід: «Тато мама і я – творча сім'я».

Важливе місце в розвитку творчих здібностей другокласників займає і екологічна освіта. Вона реалізується як на уроках ЯДС так і в позаурочний час. Адже живе спілкування з природою збагачує уяву, мислення. А ще природа стає виховним могутнім фактором. Маленька людина приходить з подивом до думки – світ навколо мене став багатшим, красивішим, ця зміна світу – і моя праця, і я.

Доведено, що на сучасному етапі НУШ природознавча освіта є на часі.

Вона займає провідну позицію і в освітньому процесі початкової школи, є основою формування екологічного світогляду школярів. З цією метою вивчення природознавства має бути цікавим, захоплюючим, максимально наближеним до життя.

Великий внесок у розвиток творчих здібностей дітей зробив видатний педагог В. Сухомлинський. Він писав: «Гадаємо, що школа повинна найповніше використовувати для гармонійного розвитку людини все, що дає природа» [54].

Переконана, що звернення до спадщини Сухомлинського набуває нового сенсу і в обставинах сучасних трансформацій. Педагог закликав розвивати творчу уяву, креативне мислення через споглядання життєвої і природи, поєднуючи таке спостереження обговорення із збудженням образного сприйняття, і далі – зі складанням самими дітьми казок і оповідань про побачене.

У ході довготривалого педагогічного експерименту з учнями МШВ Сухомлинський зробив принципово важливе педагогічне узагальнення: «Казка, гра, фантазія животворне джерело дитячого мислення». Через казкові образи в свідомості дітей входить слово з його тоншими відтінками [54].

У виховній системі В. Сухомлинського, яка базується на ідеї «гармонії педагогічних впливів» чітко пов'язані природа – праця – творчість – слово – краса. Серед природи легше думається, краще фантазується, швидше добираються слова. Особливо зацікавили мене «Стежини творчості» В. Сухомлинського. Були проведені оглядові екскурсії по стежинах, а саме «Стежини лісу», «Стежини водойм», «Стежина поля», «Стежина саду». Під час таких екскурсій учні вчилися бачити зміни в природі протягом року, спостерігали за деревами, кущами, квітами, легко запам'ятовували їх назви.

Весною ми поєднали спостереження з працею – це і висаджування квітів, кущів, дерев. Біля школи у другокласників є своя екологічна стежина. Саме тут учні вчаться співпереживати, берегти й турбуватися про природу. Маленькі школярі турбуються про пташок. Це і розвішування шпаківень і годівничок, це і бережливе ставлення до молодих насаджень.

У процесі екскурсій, спостережень складається фундамент конкретних уявлень про природу. Діти ознайомились з усім багатством її фарб, звуків, птахів, форм у розвитку і зміні. Адже пізнання природного оточення

починається чуттєвим шляхом, за допомогою зору, слуху, дотику, нюху. Діти були вражені різнобарвленням осіннього листя: у берези воно лимонного кольору, у дуба – коричневого, у верби зеленувато – жовтого, в осики – червоного.

Крім цього вчилися слухати голоси птахів, шум вітру, опадаючого листя, визначали запахи грибів, землі. Свої враження після екскурсії учні відображали у малюнках, складали короткі розповіді, казки про побачене.

Під час екскурсії діти виконували практичні завдання: збір природного матеріалу, призначеного для подальших спостережень у куточку природи, для виробів (наприклад, шишки і жолуді, листочки). Зібраний матеріал використали для створення аплікацій, виготовлення виробів з природного матеріалу. Організували виставку дитячих робіт, яка дозволила оцінити задум і творчі здібності дітей.

Сподобалися другокласникам і ігри. Ось деякі з них: «Знайди дерево за листком», «Уяви, що ти осінній листочок», «Впізнай за описом», «Уяви, що ти лісовий мешканець» та інші.

Оскільки наша робота охоплювала тривалий проміжок часу (від січня до травня), у нас була можливість проводити свята на екологічну тематику (див. Додатки).

Ефективним способом для формування природознавчих компетентностей молодших школярів є уроки серед природи. Аналіз педагогічних джерел дозволяє стверджувати, що вплив природи на організм дитини має і оздоровче значення, оскільки природне оточення заспокоює, знімає дратівливість та стреси, стимулює приплив сил, покращує як емоційний так і фізичний стан дитини.

Мною було проведено кілька уроків серед природи.

(розробки уроків додаються)

Технологія проведення таких уроків відрізняється від звичайного уроку або екскурсії і вимагає від вчителя високої педагогічної культури, тому, що на цьому уроці діти отримують не стільки навчальну, скільки емоційно-чуттєву та

художньо-образну інформацію про природу, що забезпечує належний рівень розуміння естетичної значущості середовища.

Педагогічна спадщина В. Сухомлинського містить цінні теоретичні та практичні положення, які повинні використовуватись в процесі навчання та виховання молодших школярів. У контексті реформування сучасної освіти необхідно виконувати ідеї видатного педагога. Сьогодні перед українською школою стоїть завдання перетворення освіти на цікавий творчий процес пізнання навколишнього світу.

У своїй роботі «Серце віддаю дітям» Василь Олександрович дає вчителям таку пораду: «Ідіть у поле, у парк, пийте з джерела думки, і ця жива вода зробить ваших вихованців мудrimi дослідниками творчими людьми. Він зазначає що «Вивести дітей на галявину, побувати з ними в лісі в парку – справа значно складніша, ніж провести уроки в класі».

Під час уроків з курсу «Я досліджую світ» у підручниках певних авторів є виокремлені теми: «Спостерігаю за весняними (літніми, осінніми, зимовими) змінами в природі. Всі ці теми ми опрацьовували на уроках у вигляді екскурсії у шкільний парк. Щоб уроку такому форматі був вдалим, необхідно завчасно все продумати та самостійно пройти майбутній маршрут. Обов'язково провести інструктаж перед виходом з приміщення.

Також заслуговують на увагу уроки мислення серед природи, наукова лабораторія поза стінами класу, квести, фото справа, екологічний бал.

Поряд із традиційними методами і формами слід використовувати й інноваційні технології. Зокрема, проектну технологію. Проблемно-пошукові методи навчання займають особливе місце в екологічній освіті дітей молодшого шкільного віку. В календарно-тематичному плануванні уроків «Я досліджую світ» другий клас відведені години для виконання учнями проектних робіт. Вони слугують для розкриття дітям властивостей об'єктів і явищ природи (елементарні досліді, порівняльні спостереження, моделювання), самостійного виявлення зв'язків залежностей у природі (мовні

логічні завдання, евристичні бесіди, екологічний), засвоєння екологічної суті правил у природі (проблемно – ігрові ситуації).

Проектна діяльність також дає змогу ефективно формувати в учнів такі компетентності:

вміння вчитися, інформаційно-комунікативну, соціальну;

залученню до науково-дослідної та пошукової діяльності, а також вже у ранньому віці найбільш повно визначити та розвивати інтелектуальні та творчі здібності дитини.

Переконалася, що проекти для дітей молодшого шкільного віку мають бути тривалі. При цьому вчитель має можливість залучати до пошукової, творчої діяльності практично всіх учнів класу в першу чергу – дітей з підвищеною навчальною мотивацією. Хороші результати отримали від поєднання проблемно-пошукових методів із іншими методами пізнання природи (спостереженнями, розповідями, ілюстрованим матеріалом). Проектна технологія дає можливість широко використовувати комп'ютер та інтернет для пошуку, обробки матеріалу. При розробці будь-якого проекту користуємось таким алгоритмом:

Найбільш поширені в початкових класах, на мою думку, такі типи проектів: дослідницько-пошуковий, інформаційний, практику орієнтований, творчий та їх поєднання. Ось перелік проектів над якими працювали другокласники:

«Птахам на допомогу»

Міні-проект: «Перелітні птахи»

«Травневий хрущ: користь чи шкода?»

«Хто мешкає у старому пеньку?»

«Книга скарг природи»

Міні-проект: «Квіти в моєму житті»

Ці навчальні проекти мали на меті таланти та здібності учнів, дати можливість активізувати потенціал кожної дитини, стимулювати учнів до створення певних проблем та пошуку шляхів їх вирішення.

Методи, які використовувались в проектній діяльності: дослідження, пошуковий, науковий метод, дискусії, мозкові атаки, рефлексивні, рольові ігри (таблиця)

Готуючись, наприклад, до проекту «Птахам на допомогу» учні дізнались про зимуючих птахів з енциклопедій, довідників, зі скарбнички народної мудрості;

з'ясували, які годівниці потрібні для зимуючих птахів, які матеріали необхідні, як їх виготовити;

виготовили годівниці та розвішали їх на ділянці; (фото)

добирали корм для зимуючих птахів;

випустили листівки «Допоможіть птахам узимку» буклет «різновиди годівничок», плакат «Птахи в нашому житті».

Провели конкурс малюнків «Зимуючі птахи». Це був урок творчого застосування знань вдосконалення вмінь. Форма проведення – презентація проекту. Були застосовані інноваційні технології робота в групах творче перенесення знань у нові ситуації. Зацікавила дітей гра: «Посади птахів до годівнички».

Обладнання: конверти з фотографіями птахів, малюнки годівничок.

Учні виконували творчі вправи: Доповни порівняння.

Заключна частина. Рефлексія.

Технологія «Крісло автора».

Назва наступного проекту: «Травневий хрущ: користь чи шкода?»

Клас поділено на три групи: «Репортери», «Фотокореспонденти», «Науковці». Самостійне виконання завдання учнями.

Вправа: «Запитання відповідь». (Змагання між групами).

Інсценізація вірша.

Пальчикова гімнастика «Хрущ».

Заключна частина. Рефлексія.

Сенкан.

Хрущ

Травневий, шкідливий.

Літає, поїдає, шкодить.

Травневий хрущ – дуже велика комаха.

Комаха.

Вправа «Відкритий мікрофон»

Що нового дізналися на уроці?

Чого навчилися?

Яку роботу виконали?

Чи цікаво було працювати над проєктом?

Чи справдилися ваші очікування?

У проєкті: «Хто мешкає у Старому пеньку», взяли участь не лише діти а й їх батьки. Урок – презентація проєкту. Підготували обладнання: предметні малюнки, лупу, комп'ютер, енциклопедії, картки з текстами, олівці. В екскурсії взяли участь і батьки. Був проведений інструктаж з техніки безпеки, правила поведінки на об'єкті екскурсії. І дорослі і учні з цікавістю відшукали старий пеньок. За допомогою лупи розглядали його мешканців, коментували побачене. Отримали завдання з інтернету або енциклопедій дізнайтесь про мешканців старого пенька, презентуйте свої знахідки.

Презентація роботи груп.

Перша група клоп – черепашка, щипавки мокриця стонога.

Друга група москалик мурахи.

Третя група опеньки тутовики мох.

Рубрика: чи знаєте ви?...

(Важливість мертвих дерев для живих організмів.)

Висновок. Кожна комашка в природі важлива.

Творча робота:

Створення макета старого пенька та його жителів.

Мета: формування, предметних компетентностей: закріплювати вміння застосовувати вивчені технології; удосконалювати навички роботи з природним матеріалом; розвивати творчі здібності; фантазії учнів. Обладнання: кора

дерева, сухий мох, сухі гілочки інші природні матеріали, пластилін, нитки, дріт, клей, ножиці Lego Duplo.

Самостійне виконання завдань учнями. Послідовність виконання роботи. (Учні об'єднуються в групи, виконують індивідуальні завдання, створюють спільну композицію).

Завдання:

Перша група. Старий пеньок. Пофантазуйте. з природних матеріалів створіть макет старого пенька.

Друга група. Сонечко з пластиліну.

Третя група. Грибочки з каштанів.

Четверта група. Осінні жуки з каштанів.

Підсумок. Створення спільної композиції, презентація роботи. (Діти застосували технології, з якими ознайомились впродовж навчального року і які найбільш до вподоби кожному).

Корекційна гра «Мурахи»

Розповідь вчителя про життя цих комах, їх працю спілкування. (Розігрується пантоміма. Діти грають роль мурашок у радісний сонячний день).

Рефлексія.

Вправа «Не хочу хвалитися, але я...»

Наприклад не хочу хвалитися, але я знаю мешканців старого пенька, вмію виготовляти вироби з природного матеріалу, успішно працюю в групі тощо).

Переконалася, проектна діяльність одна з найпопулярніших форм організації роботи з дітьми молодшого шкільного віку, що забезпечує розвиток творчих здібностей. Адже найкраща дитина проявляє себе в творчій діяльності. І чим вона активніша, багатогранніше розкривається особистість, формуються соціальні компетентності.

Вагому спадщину та розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку через світ природи під час навчальних проектів залишив видатний український педагог В. Сухомлинський. При розробці проекту «Природа кличе на допомогу» ми використовували оповідання В.

Сухомлинського «Прогулянка до лісу», «Соромно перед соловейком», «Як діти раділи, а ялинка плакала», «Вербка над ставом», «Соловейкове гніздо», «Хлопчик і лопух», «Відламана гілка». Це дуже повчальний матеріал для дітей. Він допомагає формувати й розвивати такі ціннісні орієнтири: духовні цінності; гуманістичні почуття; естетичні почуття; бережливе ставлення до природи. Складні філософські почуття стають доступними дітям завдяки тому, що вони намагаються аналізувати вчинки своїх однолітків, робити відповідні висновки, викликають бажання наслідувати героїв або навпаки чинити по-іншому. І все ж найбільш ефективною формою навчання вважаю поєднання сучасних інноваційних методів і прийомів з традиційними засобами. Лише об'єднавши всі методи можна досягти успіху у розвитку творчих здібностей другокласників. Ключові слова і фрази, що можуть бути використані для стимулювання розумових процесів у талановитих дітей.

Пізнання: порівняйте, перерахуйте, розкажіть, сформулюйте, встановіть, опишіть.

Розуміння – розкажіть, своїми словами, опишіть що ви відчуваєте..., підсумуйте, поясніть зміст.

Застосування – продемонструйте, поясніть мету застосування, скористайтесь цим...

Аналіз – розкладіть на складові частини, поясніть причини, порівняйте, класифікуйте, поясніть, як і чому.

Синтез – розробіть новий вид продукції, створіть, придумайте інший варіант, чи є інша причина.

Оцінювання – встановіть норми, і виберіть, висловіть критичні зауваження, виберіть те, що вам найбільше подобається, що ви думаєте про це.

І це дійсно приносить хороші результати, дає можливість вільно висловлювати свою думку, відстояти точку зору і що особливо важливо підвищує мотивацію до навчання. Хочу окремо зупинитися і поділитися враженнями від роботи з інтерактивною дошкою. Мультимедійна дошка стає все більш звичним освітнім інструментом в українських школах.

Другокласники дуже задоволені, адже мультимедійна дошка схожа на величезний планшет. Учні навперебій хочуть вийти до дошки виконувати завдання. Дуже часто ми користуємось дошкою на уроках «Я досліджую світ». Багато інтерактивних завдань програми «Розумники». На інтерактивній дошці зручно писати. Завдяки високій якості зображення та звуку мультимедійна дошка чудово підійшла для показу презентації. Дітям з будь-якої парти добре видно та чути всю інформацію. Тематичні відеоролики гарно ілюструють навчальний матеріал.

Наприклад, більш цікавим та зрозумілим стають уроки про явища природи, про те, яку форму має наша Земля, як рослини готуються до зими, як виготовляють папір, мандрівка Україною. Дуже зручно, що є можливість писати на дошці під час презентації та малювати схеми для наочності (за програмою другого класу). Різноманітні програми, які можна використовувати завдяки інтерактивній дошці, подають навчальний матеріал у ігровій формі. Для учнів других класів це дуже важливо вони краще зосереджуються на темі уроку, менше відволікаються. Є багато сайтів, які пропонують готові завдання. наприклад LearningApps.org. Взагалі вчителі практики задоволені роботою з інтерактивною дошкою. Адже це обладнання поєднує в собі функції традиційної дошки, телевізора, проектора та комп'ютера. крім того, зменшується потреба у численних плакатах, а навчальний процес переходить на сучасний рівень інтерактивної взаємодії. Хочу зазначити, що на різних етапах уроку використовуються різні методи, прийоми технологій з метою формування певної компетентності. на етапі мотивації навчальної діяльності й активізації опорних знань використовують «Мозковий штурм».

Мозковий штурм є колективним пошуком нетрадиційних шляхів розв'язання проблем. Цей метод враховує психологію не лише окремої дитини, а й класу, що дає змогу залучити з глибини підкірки мозку підказку для розв'язання задачі. Під час мозкового штурму забороняється будь-яка критика (словесна, жестова, мімічна) підтримується будь-яка ідея, навіть жартівлива. Усі висловлені ідеї записують для розгляду групою експертів. Учні у процесі

обговорення самі коригують, аналізують висловлені ідеї. Цей ефективний метод колективного обговорення спонукає учасників проявити свою уяву та творчість. Незважаючи на те, що діти схильні до творчості та фантазії, їм іноді важко згенерувати безліч ідей для вирішення проблеми, що виникла. Найчастіше, вони хапаються за перше, що спаде на думку, – з казок або телебачення. Але для креативного підходу до проблеми перша ідея, як правило, не підходить, оскільки вона пов'язана зі штампами та стереотипами. Діти мають потребу в допомозі, щоб вивільнити свій творчий потенціал і запропонувати цілий ряд ідей у відповідь на будь-яку проблему. Саме для цих і призначений так званий «мозковий штурм». «Мозковий штурм» є творчим процесом. дуже добре коли і батьки беруть на себе відповідну роль: ставлять запитання, стимулюють фантазію.

Ось розповідь мами Захара К.

Ми всією сім'єю вирішили обговорити таку проблему: «Незабаром у нашої бабусі день народження». Що ми можемо придумати, щоб зробити це свято для неї особливим, радісним? Ідей було багато, а ми заохочували дітей такими словами «Чудова ідея», «А якщо спробувати по-іншому?», «Нічого собі!», «Що ще?» Брала до уваги всі ідеї і допомагали розкривати творчість своїх дітей. Члени такої родини стануть ще ближчими один до одного у процесі веселого та творчого обміну ідеями. Добре, що діти мали можливість вільно висловлювати свої ідеї, і при цьому до них прислухалися, раділи за них. Це допоможе розвивати креативність, довіру до людей та впевненість у собі. Нажаль, такі родини зустрічаються нечасто. Тому творчий учитель часто застосовує цей метод під час уроків. «Мозковий штурм» у три етапи, час кожного з них повинен бути чітко регламентований.

1 етап. Створення банку ідей (7-10 хвилин).

2 етап. Аналіз ідей (15-20 хвилин).

3 етап. Обговорення результатів (до 10 хвилин).

Мозковий штурм доцільно проводити у парах, у малих групах, цілою групою. Вправу «Мозковий штурм» було запроваджено під час вивчення тем

«Україна», «Що таке природа?», «Як вберегти ялинку перед новорічними святами?», «Зима». «Що гарного і що поганого приносить нам зима».

Квест теж надзвичайно ефективний інноваційний прийом, адже в ньому поєднуються елементи ігрової, проектної технології, технології творчого мислення. Упровадження квесту дозволяє активізувати розумову діяльність шляхом створення спеціальних умов для виконання завдань. адже квест-інтелектуальне змагання з елементами рольової гри.

Правила проведення квесту.

Гра відбувається в межах діти отримують листи, де вказано послідовність переміщення класу маршруту. На кожній станції учасникам видається завдання, якщо вони правильно розгадають його за відведений час, то отримають певну кількість балів та отримай наступне завдання.

Кожну групу супроводжують помічники старшокласники.

Квест – це ігрова технологія, бо добре організована гра є одним із найкращих засобів викликати естетичну насолоду від творчого напруження своїх інтелектуальних і фізичних сил. У грі задоволення приносить не тільки результат, й процес його досягнення. Діти люблять квести, бо працюють в команді, весело рухаються, творчо мислять. Для дітей молодшого шкільного віку квести повинні складатися з невеликої кількості завдань. Після 3-4 зупинок обов'язково ми проводили спортивні вправи, включаючи танцювальні елементи. Мені вдалося провести два квести. один пошуковий. завдання були Заховані в кульках, які знаходились в парку на деревах. другий квест-Performance. це театралізоване дійство з залученням батьків.

Тема квестів: «День довкілля» 20 квітня,

«Чисте довкілля - чисте сумління»,

Розробка квесту: «День довкілля»

Таким чином, аналізуючи ефективність інноваційних технологій, можна виділити прийоми, які найбільше сприяють формуванню інтересу до знань та розвитку творчих здібностей дітей міні-проекти, мультимедійні дошки, квести, вправи «Прес», «Мозковий штурм», робота в групах, парах, схеми моделі,

прийоми рефлексії. Використовуючи інноваційні технології вивела свою формулу роботи. головне, дотримуватись двох основних правил:

1. Залучати до роботи всіх дітей класу.
2. Поставити учня у позицію творця.

Суть інноваційного навчання полягає у тім, що освітній творчий процес відбувається тільки шляхом постійної, активної взаємодії всіх учнів. На сьогоднішній день в арсеналі вчителя є багато різноманітних інноваційних технологій. Звичайно, обрати якусь одну технологію, яка б давала змогу якісно розвивати творчі здібності дітей молодшого шкільного віку на уроках «Я досліджую світ» неможливо, тому що кожна з них має свої особливості. Потрібно щоразу обирати, яку саме використати на тому чи іншому уроці, щоб досягти поставленої мети. Так метод «Мікрофон» я використовую на початку уроку, або в кінці – для підведення підсумків уроку. «Мозковий штурм» – дає вільно висловлювати думку, проявляти творчість, метод «Прес» навчає виробляти й формулювати аргументи, висловлювати думки дискусійних питань, переконувати інших. Досягнення творчого рівня розвитку особистості можна вважати найціннішим результатом будь-якої інноваційної технології. При розробці системи вправ для розвитку творчих здібностей у дітей другого класу у процесі екологічної освіти на уроках «Я досліджую світ» з використанням інноваційних технологій ми застосували і методику використання схем – моделей.

За новим Державним стандартом початкової загальної освіти визначено, всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових особливостей, індивідуальних, психофізичних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості [19].

Так, як Типова освітня програма побудована на основі компетентнісного підходу, вона не вимагає запам'ятовування учнями визначень термінів і понять, а активне знань та формування умінь, уявлень через досвід практичної діяльності.

Вчителі – практики наголошують, що досягти очікуваних результатів допоможе організація моделювання і подальше використання схем – моделей.

Моделювання з успіхом можна застосовувати на уроках «Я досліджую світ». Розвивальна сутність схем опор полягає в тому, що вони сприяють формуванню в учнів природничих уявлень і понять, розкриттю внутрішньопонятійних зв'язків, розвитку вмінь моделювати процеси, Що відбуваються в природі, змогу сформувати у дітей цілісну картину світу, особистісний досвід творчої діяльності.

Мета моделювання – включити кожного учня в активну діяльність, розвивати уяву, творчість.

Основні етапи моделювання:

1. Первинний збір інформації.
2. Постановка завдань.
3. Обґрунтування основних допущень.
4. Створення моделі, її дослідження.

При вивченні курсу «Я досліджую світ» статистичними моделями стали муляжі овочів, фруктів, глобус, схематичні малюнки, прості діаграми, графіки процесів і явищ природи.

Наприклад, при формуванні понять «птахи», «звірі» склали таблицю істотних ознак, у якій позначені ці ознаки відповідними символами це знаки, що нагадують за зовнішнім виглядом шерсть, перо, дзьоб, кінцівки тварин.

Моделювання є універсальним методом, він ефективний у процесі вивчення і закріплення нового матеріалу, під час спостережень, і досліджень у природі, при виконанні практичних робіт. Другокласники використовували моделі світлофора, виготовлені з паперу, іграшки – моделі транспортних засобів, моделі Сонця, Землі з пластиліну.

Моделюючи кожна дитина сама, визначає, у якому вигляді виконає модель – буде малюнок, казка чи об'ємний предмет.

Дитина не просто навчається, але й творчо розвивається.

Наводимо приклади складених схем моделей

Опис пір року.

1. Сонце (розповідь про сонце у різні пори року)
2. Небо (на голубому небі хмаринки)
3. Земля (як виглядає Земля у різні пори року покрита снігом, листячко, зеленою травою)
4. Рослини (дерево, кущ, квітка)
5. Звірі (дикі тварини – заєць, білка)
6. Птахи (контури знайомих птахів – ластівка, горобець)
7. Чим займаються люди в різні пори року? (сніговик, сачок, кораблик)

Опис овочів та фруктів.

1. Колір (кольорові плями без чіткого контуру)
2. Форма (геометричні фігури овал коло трикутник)
3. Розмір (два контрастних по розміру фрукта)
4. Смак (цукерка та лимон контрастні за смаком)
5. Де росте (дерево грядка)
6. Як уживати? (тарілка, виделка)

Що можна приготувати з них?

Використання схем при складанні описових розповідей полегшують дітям оволодіти зв'язним мовлення. Крім того наочного плану робить такі розповіді чіткими, зв'язними, послідовними та творчими. Схеми моделі можливо широко використовувати і в повсякденному житті умовні позначення в календарі природи, дидактичні ігри ускладненого змісту. Використовували ми схеми моделі і при складанні творчих розповідей.

Наприклад, схема складання розповіді з власного досвіду на тему: «Екскурсія в парк».

Годинник, в кутках ознаки пір року: сніжинка, квіти, ягоди, жовте листя.

1. Час події
2. Місце події? (знак питання)
3. Дерев
4. Птахи (зображення птахів)

5. Комахи (метелик)
6. Тварини (песик або котик)
7. Квіти (схематично квітка)
8. Враження від побаченого (салют)

Цікавим є і мнемічні схеми моделі.

Вони створюються для заучування віршів. часто перед дітьми постає питання як підвищити якість засвоєння та скоротити час, який витрачається для заучування віршів напам'ять?

Потрібно умовними схематичними позначеннями зашифрувати кожен рядок вірша і вивісити таку схему на видному місці. (Батьки теж можуть користуватися схемами). Мнемічні схеми відіграють значну роль у диференційованому навчанні. Діти з середнім і низьким рівнем розвитку пам'яті, уяви мимоволі вчать вірш, звертаючи увагу на підказку. А для дітей з достатнім і високим рівнем розвитку схема виявляється засобом самоконтролю. Використовуючи творчий потенціал у дітей високого рівня розвитку, ми проводили роботу, спрямовану на зворотній зв'язок, тобто створення схем – моделей самими дітьми.

Правила роботи дітей з використанням схем:

- Спочатку пропонується вправа познач відповідним символом, потім придумується проста загадка, далі вірш; цікаво в цьому випадку проходить і партнерська робота.

- Діти з високим рівнем розвитку схематично зображають назву вірша, загадки, а діти з низьким і середнім рівнем відгадують. Це сприяє налагодженню товариських стосунків, розвиває творчі здібності. Результати провадження цієї технології доводять, застосування схем моделей є одним з ефективних способів сприяння розвитку мислення, уяви, творчості. Цей вид роботи показав, що він повністю відповідає особистісно орієнтованій моделі навчання та розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку. Робимо висновок, що моделювання у навчанні не бажане, а необхідне, оскільки створює умови для повноцінного та оволодіння учнями методами пізнання.

Зверталася увага і на розвиток творчих здібностей другокласників в позаурочний час.

Важливе значення у вихованні особистості належить мистецтву. Роль мистецтва у становленні і розкритті творчого потенціалу полягає, насамперед, у тому, що в ньому закладена велика перетворювальна сила. В. Сухомлинський писав: «Мистецтво – це час і простір, в якому живе Краса людського духу. як гімнастика виправляє тіло, так мистецтво виправляє душу» [54]. Дитині, щоб знайти себе, необхідно зіграти багато ролей. Тільки через гру можна зрозуміти своє я, визначити власний потенціал, який може розкритися у відповідних умовах, або залишитись не розкритим. Гра на сцені – це важливий діючий світ. творча особистість розвивається і стає досконалішою з кожною новою роллю.

Задіяно все: вокал, пластика, сценічні рухи, історія костюмів, масок, виготовляючі декорації, прості маски звірів, явища природи, діти вже починають любити свої ролі. А далі придумують одяг, запам'ятовують зміст, вчаться працювати з ляльками, голосом передають характер героя, фантазують.

Через театральні вистави та драматичні ігри діти вчаться розуміти різних персонажів, виражають свої емоції, працюють в команді проявляють таланти. Працюючи над проблемою розвитку дитячого творчого потенціалу вирішили створити в класі ляльковий театр. Творча діяльність в ляльковому театрі дозволяє реалізувати дитині свої творчі здібності, які не завжди проявляються в навчальній діяльності загальноосвітніх шкіл. Дитяча потреба у грі співпадає з ігровою природою акторської майстерності. Організувавши в класі ляльковий театр ми дали дітям відчуття радості творчості. При цьому сама структура лялькового театру, синтезуюча різноманітні види мистецтва, дає можливість учням розкрити в собі дуже різні творчі здібності. Вони можуть бути артистами, музикантами, танцюристами, декламаторами... Тому ці заняття, на мою думку, дуже корисні для дітей. Розпочали ми роботу із вибору репертуару. Ляльковий театр – це не тільки розвага, він здійснює великий виховний вплив на дітей молодшого шкільного віку. Другокласники полюбили вистави з

простим, зрозумілим і веселим змістом, знайомими персонажами і щасливим кінцем.

Підбирали п'єси захопливі, вони повинні будити і розвивати фантазію, сприяти формуванню позитивних рис характеру. Підбрану п'єсу, ми обговорюємо, визначаємо її мораль, характери персонажів. Пробували складати самотійно свої невеличкі п'єси. Далі приступаємо до розподілу ролей, читання п'єси по ролях, виконання етюдів. Відбувається робота над виразністю мовлення, мислення, емоційного сприйняття та відтворення характерів.

А далі – робота над декораціями, бутафорією, ляльками. Особливу увагу звертаємо на створення виразної ляльки та її костюму. потрібно звертати увагу і на музичний супровід п'єси. адже музика невід'ємна частина лялькової вистави, вона значно підсилює емоційне сприйняття. Діти дуже люблять, щоб ляльки співали, танцювали.

А потім – репетиції... Спочатку фрагменти, далі – цілі сцени, генеральна репетиція. А потім виступ. У дітей велике хвилювання до виступу й величезна радість та щастя після вистави. І оплески маленьких глядачів (виступали в дитячих садках «Ромашка», «Малятко») і усвідомлення дитиною того, що досягла, змогла реалізувати себе. Вихованці гуртка ляльковий театр дуже люблять, люблять виступати уявляючи себе артистами. Можливо артистом так ніхто і не стане, але творчою особистістю – кожен.

Висновки до розділу 2

У другому розділі нами було розкрито методичні засади розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку у процесі екологічної освіти з використанням інноваційних технологій: надано критеріально-рівневу характеристику розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку, а також запропоновано систему вправ для розвитку творчих здібностей у дітей 2 класу у процесі екологічної освіти на уроках «Я досліджую світ» з використанням інноваційних технологій.

РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ В УЧНІВ 2 КЛАСУ НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» З ВИКОРИСТАННЯМ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

3.1. Зміст й організація проведення дослідного навчання

В умовах Нової української школи виникла потреба в застосуванні інноваційних форм і методів навчання, які розвивають творчі здібності, здатність до оригінальної думки та творчих дій. Місія Нової української школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками.

Щоб з'ясувати стан проблеми використання інноваційних технологій як засобу розвитку творчих здібностей у практиці шкільного навчання, зокрема на уроках «Я досліджую світ» задля розвитку творчих здібностей ми проаналізували Державний стандарт початкової освіти (2018 р.), Типову освітню програму для 2-их класів, затверджену під керівництвом О. Савченко, підручник з даного предмету (Автори Т. Гільберт, С. Тарновська) та робочий зошит до нього.

Проаналізувавши підручник і зошит ми з'ясували, що велике місце відводиться саме творчій роботі. І все ж таки перед вчителем постає завдання розробки комплексних вправ для розвитку творчих здібностей молодших школярів з використанням інноваційних технологій як на уроках, так і в позаурочний час.

Педагогічному експерименту (який є методом комплексного характеру) ми у нашій роботі відвели належне місце, оскільки він охоплює спільне використання методів – бесіди, анкетування, подорожі, екскурсії, уроки серед природи, вистави, методики із застосуванням інноваційних технологій.

Для дослідження проблеми розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку була організована і проведена експериментально-дослідницька

робота на базі КЗЗСО І-ІІІ ступенів «Варвинського ліцею №1» Прилуцького району Чернігівської області.

В експерименті взяли участь учні 2-А та 2-Б класів (загальна кількість – 34 особи), їх батьки. Статус експериментального класу отримав 2-Б клас (Класовод – Падалка І.М., кількість дітей - 17), статус контрольного класу отримав 2-А клас (Класовод – Стрижак Г.М., кількість дітей - 18).

Для проведення нашого дослідження було отримано низку умов:

- ✓ під час поділу на експериментальну та контрольну групи добиралися учні з приблизно однаковим рівнем сформованості творчих здібностей;
- ✓ у контрольній групі ми користувалися підручником «Я досліджую світ», Робочим зошитом «Ігрові завдання та практичні матеріали до навчально-виховної роботи»;
- ✓ в експериментальній групі – за розробленою програмою (методикою) на основі експериментальної системи вправ, з відповідним методичним забезпеченням;
- ✓ учні експериментальної групи дотримувались всіх етапів дослідного навчання, за розробленою нами програмою;
- ✓ навчання у контрольній групі здійснювалось відповідно за традиційною методикою;
- ✓ кількість уроків у групах була однаковою.

Метою педагогічного експерименту було доведення ефективності формування творчих здібностей другокласників за активного використання інноваційних технологій.

Експериментальне дослідження проводилось у три етапи:

1 етап – констатувальний. Було проведено первинну діагностику рівня розвитку творчих здібностей другокласників в експериментальній та контрольній групах.

2 етап – формувальний. З учнями експериментальної групи проводились уроки, творчі ігри з використанням інноваційних технологій спрямованих на розвиток творчих здібностей;

У контрольній групі проводились навчальні заняття на основі застосування звичайних типових вправ і завдань.

3 етап – контрольний. Було здійснено повторну діагностику рівня розвитку творчих здібностей другокласників в експериментальній та контрольній групах.

Діагностична робота проводилась за допомогою таких методик:

1. Методика «Творчі здібності учнів»;
2. Тест вербальної креативності (Е. Торренс);
3. Тест невербальної креативності (Е. Торренс) [74].

Методика обстеження передбачала:

1. Спостереження за дітьми під час уроків та в позаурочний час;
2. Діагностувальні бесіди та ігри з дітьми;
3. Анкетування батьків;
4. Використання методик діагностики рівня розвитку творчих здібностей;
5. Математичну обробку даних.

Для виявлення рівнів розвитку творчих здібностей у дітей були також розроблені наступні критерії:

Мотиваційний,
Діяльнісно-творчий,
Оцінний (додаток А).

Було визначено високий, середній, низький рівні розвитку творчих здібностей другокласників.

Високий рівень розвитку творчих здібностей дітей – характеризується виявленням інтересу до всебічного розгляду предмета, вільним переключенням з думки на думку, здатністю легко вирішувати проблемні завдання; умінням бачити незвичайне у звичайному; здатністю виходити за рамки заданої ситуації; спроможність створювати фантастичні ідеї, здатністю до вербальної творчості (складати цікаві казки, оповідання).

Середній рівень розвитку творчих здібностей молодшого школяра – характеризується здатністю періодично розглядати предмет всебічно, спроможністю проявляти періодичну жвавість до переключення думок з одного типу мислення на інший, вигадуванням нових ідей, але з допомогою стимульного матеріалу; створенням різноманітних ідей у дещо обмеженій ситуації, але неохайно та непродумано; допитливістю, але зі слабо вираженою готовністю до експериментування.

Низький рівень розвитку творчих здібностей молодшого школяра – характеризується відсутністю вміння бачити предмет тільки за прямим його призначенням, повільним засвоєнням нового матеріалу, нездатністю до вигадування нових ідей; постійним очікування допомоги або стимулу, відсутністю допитливості, здатності придумувати нові ідеї, складання хоч маленьких розповідей про побачене.

Надаємо опис даних методик та результати діагностування за цими методиками:

Методика «Творчі здібності учнів».

Мета: Визначити характер творчих здібностей молодшого школяра.

Обладнання: Роздруковані бланки тесту, олівці, ручки.

Інструкція: Уважно прочитати, обрати слово «так» або «ні»

Враховуючи важливу роль батьків у розвитку творчих здібностей дітей та з метою отримання загального уявлення про рівень сформованості показників мотиваційного критерію їх дітей було проведено анкетування батьків.

Метод опитування передбачав взаємодію з батьками та дитиною, щоб отримати чітку інформацію, яка стосувалася загального уявлення батьків про можливість дітей до творчої діяльності та мотивацію самих дітей.

Відповідно до результатів констатувального етапу експерименту постає необхідність проведення формульовальної частини експерименту, спрямованої на розвиток творчих здібностей другокласників на уроках «Я досліджую світ» з використанням інноваційних технологій.

На початку роботи нами було визначено, що ефективне використання інноваційних технологій буде сприяти ефективному розвитку творчих здібностей молодших школярів за таких умов:

1. Органічне включення інноваційних умов в освітній процес другокласників.
2. Урахування вікових та індивідуальних особливостей.
3. Упровадження вправ та завдань на уроках «Я досліджую світ» та в позаурочний час.
4. На наш погляд найбільш ефективними засобами для розвитку творчих здібностей молодших школярів є:

творчі ігри;

творчі завдання;

асоціативні кущі;

проблемно-пошукові завдання;

проектна діяльність школярів;

театралізовані вистави;

уроки серед природи;

екскурсії, свята, розваги.

Експериментальна методика розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами інноваційних технологій включала три етапи:

1. Підготовчий.
2. Основний.
3. Творчо-діяльнісний.

Наведені нами етапи забезпечили поступовий розвиток творчих здібностей дітей.

Під час першого етапу – ми формували в учнів потребу в нових знаннях і способи діяльності, творчу активність, спрямовували учнів на співробітництво у процесі творчої діяльності.

Для розв'язання завдань підготовчого стану були використані такі творчі ігри:

- «Якого кольору літери та слова»;
- «Сортувальник»;
- «Чарівна казка»;
- «Кросворд: Знавці природи»;
- «Склади асоціативний куц про Україну»;
- «Придумай власну казку».

Було використано творчі завдання за технологією розвитку творчої особистості Г. Альтшуллера (теорія розв'язання винахідницьких завдань – ТРВЗ):

1. Сенкан.
2. Написання тексту за методом «Кубування».

На кожному уроці ми становили перед собою такі завдання:

- ✓ збагачувати знання школярів про природу, суспільне життя, трудливу діяльність людей;
- ✓ розвивати уяву і фантазію;
- ✓ розвивати увагу, спостережливість;
- ✓ формувати мовленеві вміння, комунікативно-творчі здібності;
- ✓ пробуджувати інтерес до навчання при допомозі інноваційних технологій;
- ✓ розвивати творче мислення;
- ✓ вчити працювати з навчальною книгою «Я досліджую світ» та додатковою літературою.

Переходимо до результатів експериментального дослідження, проведеного на основі вищезазначених методик у наступному підрозділі.

3.2. Результати експериментального дослідження та їх аналіз

Розглянемо результати нашого дослідження на визначення рівня розвитку творчих здібностей в учнів 2 класу на уроках «Я досліджую світ» з використанням інноваційних технологій.

Таблиця 3.1.

Результати діагностування учнів експериментального та контрольного класів за методикою «Творчі здібності учня»

№ п/п	Рівень схильності до творчих здібностей	Експериментальний клас		Контрольний клас	
		кількість учнів	відсоток	кількість учнів	відсоток
1.	Високий	4	23,53	3	17,65
2.	Середній	8	47	9	52,94
3.	Низький	5	29,41	5	29,41

З таблиці 3.1 робимо висновок, що з високим рівнем розвитку творчих здібностей в експериментальному класі виявлено 23,53 % учнів а в контрольному класі – 17,65%.

Середній рівень показали 47 % учнів експериментального класу і 52,94 % учнів контрольного класу.

Низький рівень мали 29,41 % учнів експериментального класу і 29,41% учнів контрольного класу.

Таблиця 3.2.

Результати діагностування учнів експериментального та контрольного класів за методикою «Тест вербальної креативності» (за методикою Е. Торренса)

№ п/п	Рівень вербальної креативності	Експериментальний клас		Контрольний клас	
		кількість учнів	відсоток	кількість учнів	відсоток
1.	Вище норми	0	0	0	0
2.	Норма	5	29,41	4	24
3.	Трохи нижче норми	6	35,29	5	29,41
4.	Нижче норми	6	35,29	8	47,06
5.	Дуже погано	0	0	0	0

З таблиці 3.2 бачимо, що з високим рівнем розвитку вербальної креативності в експериментальному класі виявлено 29,41 % учнів а в контрольному класі – 24 %.

Середній рівень показали 35,29 % учнів експериментального класу і 29,41 % учнів контрольного класу.

Низький рівень мали 35,29 % учнів експериментального класу і 47,06 % учнів контрольного класу.

«Тест невербальної креативності» (методика Е. Торренса)

Умови тестування – малюнки:

1. Намалюй картину
2. Завершення фігури
3. Повторювані лінії
4. Показники – швидкість, оригінальність, абстрактність назв.

Таблиця 3.3.

**Результати діагностування учнів експериментального та контрольного класів за методикою «Тест невербальної креативності»
(за методикою Е. Торренса)**

№ п/п	Рівень вербальної креативності	Експериментальний клас		Контрольний клас	
		кількість учнів	відсоток	кількість учнів	відсоток
1.	Трохи вище норми	0	0	0	0
2.	Норма	3	17,64	4	23,53
3.	Трохи нижче норми	10	58,82	8	47,06
4.	Нижче норми	4	23,53	5	29,41
5.	Дуже погано	0	0	0	0

Аналізуючи результати діагностування учнів експериментального та контрольного класів за методикою «Тест невербальної креативності» (за методикою Е. Торренса), які представлено в таблиці 3.3, доходимо висновку, що з високим рівнем розвитку невербальної креативності в

експериментальному класі виявлено 17,64 % учнів а в контрольному класі – 23,53 %.

Середній рівень показали 58,82 % учнів експериментального класу і 47,06 % учнів контрольного класу.

Низький рівень мали 23,53 % учнів експериментального класу і 29,41 % учнів контрольного класу.

Результати діагностичної роботи на констатувальному етапі, представлені в таблиці 3.4, дозволили зробити наступні висновки:

1. Учні мають переважно середній і низький рівні розвитку творчих здібностей, що говорить про те, що це є недостатньо сформованою якістю.

2. Результати констатувального етапу експерименту дали підстави оцінити загальний рівень сформованості творчих здібностей як такий, що потребує корекції.

Таблиця 3.4.

Узагальнені результати, отримані в експериментальному та контрольному класах після виконання усіх методик на констатувальному етапі

№ п/п	Рівень розвитку творчих здібностей	Експериментальний клас	Контрольний клас
1.	Високий	21,53	23,53
2.	Середній	47,26	39,29
3.	Низький	31,21	36,27

На завершальному етапі експериментального дослідження нами проведено контрольний зріз, який передбачав повторне діагностичне обстеження учнів експериментального та контрольного класів.

Мета – визначити рівень розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку після проведення формувального етапу та з'ясувати ефективність проведеної роботи.

Під час повторної діагностичної роботи ми використали ті ж самі методи діагностики:

1. Методика «Творчі здібності учня».

2. «Тест вербальної креативності». (Е. Торренс)
3. «Тест невербальної креативності». (Е. Торренс)

Результати, отримані в ході проведення контрольного зрізу, були занесені в таблицю 3.5, що відображають підсумковий показник рівня розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку.

Таблиця 3.5.

Узагальнені результати, отримані в експериментальному та контрольному класах після виконання усіх методик на етапі контрольного зрізу

№ п/п	Рівень розвитку творчих здібностей	Експериментальний клас		Контрольний клас	
		кількість учнів	відсоток	кількість учнів	відсоток
1.	Високий	7	41,18	4	23,53
2.	Середній	6	35,29	6	35,29
3.	Низький	4	23,53	7	41,18

Аналіз результатів контрольного експерименту показав, що ефективність запропонованої методики розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку в експериментальному класі має позитивну динаміку на відміну від контрольного. У ході експерименту отримали такі результати:

Високий рівень в експериментальному класі 41,18 % учнів а в контрольному класі – 23,53 %.

Середній рівень показали 35,29 % учнів експериментального класу і 35,29 % учнів контрольного класу.

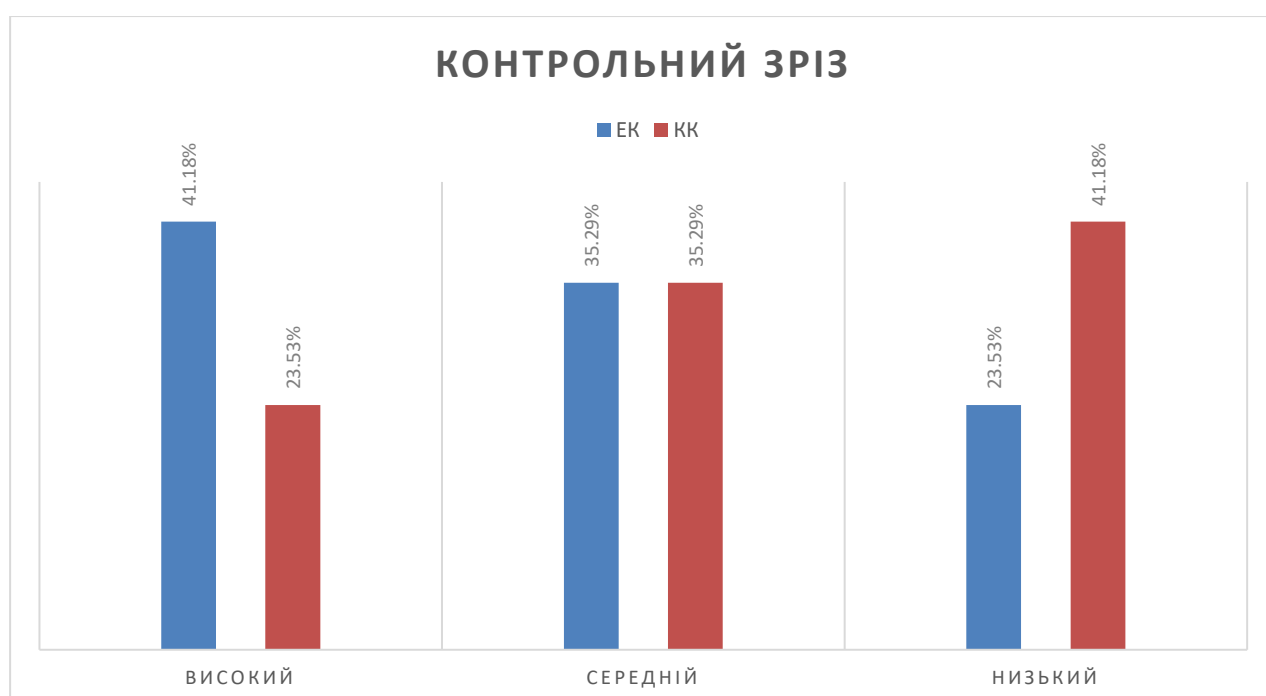
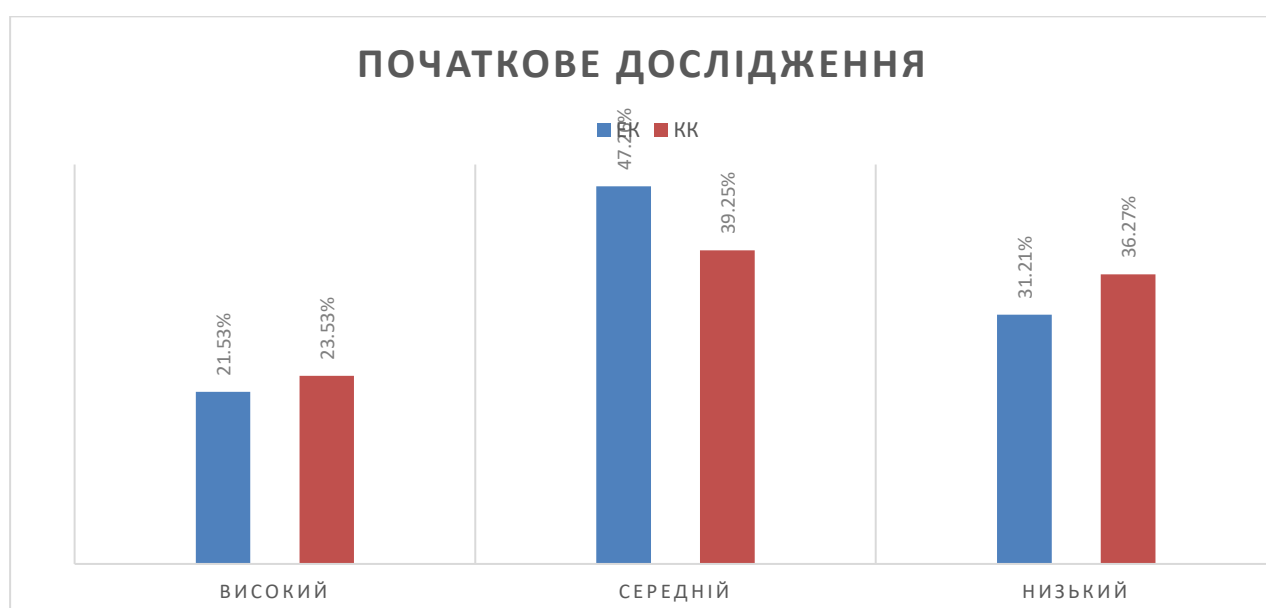
Низький рівень мали 23,53 % учнів експериментального класу і 41,18 % учнів контрольного класу.

За допомогою таблиці 3.6 порівняємо результати попередньої діагностичної роботи констатувального етапу з результатами контрольного зрізу в експериментальному та контрольному класах.

Таблиця 3.6.

Порівняльна характеристика результатів рівня розвитку творчих здібностей, отриманих на констатувальному етапі та на етапі контрольного зрізу

№ п/п	Рівень розвитку творчих здібностей	Експериментальний клас		Контрольний зріз	
		ЕК	КК	ЕК2	КК2
1.	Високий	21,53 %	23,53 %	41,18 %	23,53 %
2.	Середній	47,26 %	39,25 %	35,29 %	35,29 %
3.	Низький	31,21 %	36,27 %	23,53 %	41,18 %

З порівняльної таблиці та діаграм можна зробити висновок, що більшість учнів експериментального класу, що мали низькі результати на початку нашої роботи (за усіма методиками), по її завершенню вийшли на середній рівень. А учні, які мали середні показники піднялися на високий рівень.

В учнів контрольного класу великих змін в розвитку творчих здібностей не відбулося.

Порівняльний аналіз результатів дослідження показав, що запроваджена навчальна програма розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку на уроках «Я досліджую світ» з використанням інноваційних технологій дає можливість розвинути складові творчих здібностей.

Таким чином, результати експериментального дослідження засвідчили, що інноваційні технології є ефективним засобом розвитку творчих здібностей молодших школярів. Виходячи з цього нами було розроблено методичні рекомендації щодо розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку у процесі екологічної освіти з використанням інноваційних технологій.

3.3. Методичні рекомендації щодо розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку у процесі екологічної освіти з використанням інноваційних технологій

Творчі здібності дитини молодшого шкільного віку є складною категорією. Рівень їх розвитку необхідно визначати загальними критеріями спрямованості на творчість, почуттям новизни, критичності й гнучкості мислення, здатністю перетворювати структуру об'єкта, здатністю фантазувати, генерувати ідеї, аналізувати, порівнювати. Рівень творчої та обдарованої особистості характеризується: самостійністю, гнучкістю, винахідливістю, глибиною думки, дотепністю, кмітливістю. Головною ознакою творчої та обдарованої особистості вважаються індивідуально-психологічні особливості, які відповідають вимогам творчої діяльності і є умовою її успішного виконання. Проблема творчих здібностей особистості дитини молодшого шкільного віку

розглядається науковцями з різних науково-психологічних підходів: діяльнісного, функціонально-генетичного, суб'єктного і когнітивного. Представники діяльнісного підходу розглядають здібності як властивості чи особливості особистості, що зумовлюють успішність виконання діяльності. Представники функціонально-генетичного підходу розглядають здібності з точки зору функціональних систем, а генезис здібностей – з точки зору спадковості. Особливість суб'єктного підходу полягає в тому, що творчі здібності розглядаються не як ізольована, відносно самостійна якість індивіда, а як істотно необхідна складова її життєдіяльності.

Як стверджують дослідники творчих здібностей, обдаровані діти наділені високим творчим потенціалом і високим рівнем розвитку здібностей. Найважливішими проявами творчих здібностей особистості вважають: ранній вияв високої пізнавальної активності й допитливості; швидкість і точність виконання розумових операцій, зумовлені стійкістю уваги та оперативною пам'яттю; сформованість навичок логічного мислення; багатство активного словника; швидкість і оригінальність вербальних асоціацій; виражена установка на творче виконання завдань; розвиток логічного мислення й уяви; володіння основними компонентами уміння вчитися. Можна визначити такі специфічні особливості творчих здібностей особистості дітей молодшого шкільного віку: висока пізнавальна активність; допитливість, прагнення створити нове; самостійність в розв'язанні нових завдань, у пошуку оригінальних рішень; швидкість засвоєння нової інформації, висока швидкість перебігу розумових процесів; схильність до широкодіапазонного використання своїх знань, швидке опанування уміннями, навичками, прийомами; фантазування, схильність до творчої інтерпретації. Аналіз накопиченого наукового фонду свідчить, що створення сприятливих умов для розвитку творчих здібностей особистості учнів значною мірою визначається змістом навчального матеріалу, застосуванням у навчально-виховному процесі активних форм і методів навчання, які сприяють розвитку дивергентного мислення, проблемного бачення, фантазії й уяви. Щоб розвинути до високого рівня творчі можливості

учнів молодшого шкільного віку, доцільно: впроваджувати відкриті методи навчання, що передбачають дискусії, оригінальні експерименти, учнівські проекти, тощо; організовувати процес навчання із залученням учнів до наукового пошуку і використання отриманих знань на практиці; створити творчу атмосферу в процесі навчання, яка благотворно впливає на появу нових, оригінальних ідей, що є однією з головних умов розвитку творчих здібностей особистості учнів.

Творчі здібності є складним синтетичним поняттям. Рівень їхнього розвитку необхідно визначати загальними критеріями спрямованості на творчість, почуттям новизни, критичності й гнучкості мислення, здатністю перетворювати структуру об'єкта, здатністю фантазувати, генерувати ідеї, аналізувати, порівнювати. Рівень творчої особистості молодшого школяра характеризується: самостійністю, гнучкістю, винахідливістю, глибиною думки, дотепністю, кмітливістю. Головною ознакою творчої особистості вважаються індивідуально–психологічні особливості, які відповідають вимогам творчої діяльності і є умовою її успішного виконання. Проблема творчих здібностей розглядається вченими з різних психологічних підходів: діяльнісного, функціонально–генетичного, суб'єктного і когнітивного. Представники діяльнісного підходу розглядають здібності як властивості чи особливості особистості, що зумовлюють успішність виконання діяльності. Представники функціонально–генетичного підходу розглядають здібності з позицій функціональних систем, а генезис здібностей – з позицій спадковості. Особливість суб'єктного підходу полягає в тому, що творчі здібності розглядаються не як ізольована, відносно самостійна якість людини, а як істотно необхідна складова її життєдіяльності. У зарубіжній психології творчі здібності розглядаються переважно як когнітивний феномен із застосуванням кількісних методів їх вимірювання. У психолого-педагогічній літературі виділені наступні компоненти творчих здібностей особистості молодшого школяра: мотиваційно–творча активність і спрямованість; інтелектуально–логічні здібності; інтелектуально-евристичні здібності; моральні якості

особистості, що сприяють успішності навчально-творчої діяльності; комунікативно-творчі здібності; естетичні якості, що сприяють успішності навчально-творчої діяльності; індивідуальні особливості особистості. Усі компоненти творчих здібностей тісно пов'язані між собою і в процесі творчої діяльності відіграють певну роль.

Як стверджують дослідники творчих здібностей, обдаровані діти наділені високим творчим потенціалом і високим рівнем розвитку здібностей. Найважливішими проявами творчих здібностей вважають: ранній вияв високої пізнавальної активності й допитливості; швидкість і точність виконання розумових операцій, зумовлені стійкістю уваги та оперативною пам'яттю; сформованість навичок логічного мислення; багатство активного словника; швидкість і оригінальність вербальних асоціацій; виражена установка на творче виконання завдань; розвиток логічного мислення й уяви; володіння основними компонентами уміння вчитися. Можна визначити такі специфічні особливості творчих здібностей молодших школярів: висока пізнавальна активність; допитливість, прагнення створити нове; самостійність в розв'язанні нових завдань, у пошуку оригінальних рішень; швидкість засвоєння нової інформації, висока швидкість перебігу розумових процесів; схильність до широкодіапазонного використання своїх знань, швидке опанування уміннями, навичками, прийомами; фантазування, схильність до творчої інтерпретації. Аналіз накопиченого наукового фонду свідчить, що створення сприятливих умов для розвитку творчих здібностей учнів значною мірою визначається змістом навчального матеріалу, застосуванням у навчально-виховному процесі активних форм і методів навчання, які сприяють розвитку дивергентного мислення, проблемного бачення, фантазії й уяви. Щоб розвинути до високого рівня творчі можливості учнів молодшого шкільного віку, доцільно: впроваджувати відкриті методи навчання, що передбачають дискусії, оригінальні експерименти, учнівські проекти, тощо; організовувати процес навчання із залученням учнів до наукового пошуку і використання отриманих знань на практиці; створити творчу атмосферу в процесі навчання, яка

благотворно впливає на появу нових, оригінальних ідей, що є однією з головних умов розвитку творчих здібностей учнів.

Вважаємо, що запровадження інтегрованого підходу до навчально-виховного процесу початкової школи передбачає розробку ефективних методів активізації його діяльності. Психолого-педагогічна теорія і практика акцентують увагу на питанні розвитку пізнавальної діяльності учнів як на одному з головних. Бо від успіху її вирішення залежить розв'язання інших провідних проблем. Пізнавальний інтерес, формування самостійності, творчості, розвиток розумових здібностей та формування таких якостей, як спостережливість, старанність, цілеспрямованість, відповідальність – складові, які забезпечать успішне навчання молодших школярів.

Ціннісний компонент міждисциплінарного змісту екологічного виховання розкриває:

- екологічні орієнтації людини на різних етапах історії суспільства; - мету, ідеали, ідеї, що характеризують людину й природу як універсальні цінності; - поняття економічної оцінки навколишнього середовища, витрат, необхідних на її відновлення й запобігання негативних збитків та втрат. Отже, важливо відзначити, що ефективне формування екологічних ціннісних орієнтацій в учнів сприяє:

- створенню вичерпної інформаційно-культурної бази для забезпечення учнів повноцінними знаннями, навичками й ціннісними орієнтаціями, необхідними для формування особистих основ екологічної культури; - максимальному розвитку творчих здібностей учнів; - повноцінному ознайомленню з розмаїтістю живої природи й активному характеру шляхів підтримки цілісності природи;

- демонстрації навичок і вмінь неруйнуючої взаємодії із природою й максимально ефективного використання її ресурсів; - залученню учнів до спільної екологічно грамотної діяльності у вирішенні різних локальних проблем; - створенню й підтримці позитивного емоційного настрою при здійсненні учнями зусиль над розвитком власної особистості.

У системі виховної роботи Василя Олександровича Сухомлинського чітко визначалася перспектива поступового розширення громадянського бачення світу – «від сім'ї, школи, села, району, області до горизонтів країни, Батьківщини, проводилися уроки громадянськості, вечори “Вчися бути справжнім громадянином”, дискусії “Можна, не можна, можна”. Отож, В. Сухомлинський підкреслював думку про те, що вихованець стає громадянином тільки тоді, коли живе долею Вітчизни [54]. Педагогічна майстерність педагогів здатна перетворити складні категорії громадянського виховання у цілком доступні для дітей поняття. У кожному освітньому закладі, безумовно, складаються свої традиції громадянського виховання, але засади його реалізації можуть бути спільними для всіх закладів. Адже цілісну особистість патріота-громадянина формує активна участь дітей у різноманітних видах діяльності. Варто зауважити, що визначені технології не застосовуються окремо у виховному процесі, а існують у взаємодії, що підвищує організацію життєдіяльності учнівського колективу, пропаганду моральних цінностей, пошук та виконання корисних справ, збагачення знаннями про рідний край, національну культуру. Головне – це діяльність, спрямована на розвиток творчих здібностей дітей, виховання патріотичних та інтернаціональних почуттів, формування вмінь і навичок толерантного спілкування, стимулювання пізнавального інтересу до мови, історії, літератури, культури. Таким чином, пошук та впровадження членами педагогічного колективу ефективних засобів виховання в аспекті інноваційної діяльності скеровує виховний процес на створення системного підходу до організації виховної діяльності та відображає сучасний зміст виховання в Україні.

Відповідно до змісту сучасної навчальної програми робота з розвитку талантів дітей молодшого шкільного віку здійснюється через роботу з дітьми, батьками та іншими членами сім'ї, вчителями. Встановлено, що освіта та розвиток талановитих дітей в Україні є пріоритетом державної політики на етапі модернізації національної системи освіти. Впровадження в сучасну

шкільну практику повинно здійснюватися з урахуванням таких педагогічних умов, як:

реорганізація навчальної програми та створення нових педагогічних технологій для розвитку обдарованих дітей; диференціація та індивідуалізація навчання на основі стимулювання та розвитку талантів; створення умов для самовираження в навчальній діяльності;

стеження за індивідуальними особливостями кожного учня; демократизація стосунків та спілкування з дітьми, що передбачає створення умов для емоційного та доброзичливого ставлення до учнів, підтримки в класі та позакласної роботи.

Дане дослідження не вичерпує всіх питань розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках «Я досліджую світ». Наступні наукові розвідки можуть відбуватися у напрямку застосування інформаційних технологій в освітньому процесі початкової школи.

Висновки до розділу 3

З метою перевірки ефективності запропонованої методики розвитку творчих здібностей в учнів 2 класу на уроках «Я досліджую світ» з використанням інноваційних технологій нами було проведено експериментальне дослідження, яке здійснювалося у три етапи:

констатувальний етап (визначення рівня розвитку творчих здібностей молодших школярів);

формувальний етап (запровадження програми розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами інноваційних технологій);

контрольний зріз (перевірка ефективності розробленої програми розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами інноваційних технологій).

Нами було розроблено методику розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами інноваційних технологій, яка передбачала створення системи творчих завдань: творчі ігри, кросворди, складання власних казок, уроки подорожі, уроки серед природи, квести, вправи за технологією ТРВЗ.

Зміст даної методики розроблено відповідно до визначених нами психолого-педагогічних умов.

Аналіз результатів контрольного етапу експерименту показав, що ефективність запропонованої методики розвитку творчих здібностей молодших школярів в експериментальному класі має позитивну динаміку, на відміну від контрольного (отримані результати представлені в підрозділі 3.2.).

Результати проведеного експерименту довели правильність припущення, що лише при створенні відповідних психолого-педагогічних умов можливо розвинути творчі здібності молодших школярів. Ми переконалися, що інноваційні технології є ефективним засобом розвитку творчих здібностей молодших школярів.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі досліджено актуальну проблему розвитку творчих здібностей в учнів 2 класу на уроках «Я досліджую світ» з використанням інноваційних технологій.

У першому розділі розкрито зміст та умови творчих здібностей, які є однією із важливих і суперечливих у психолого-педагогічних дослідженнях. Вітчизняними дослідниками вивчалися різні аспекти проблеми творчих здібностей: їх природа, компоненти, критерії та показники розвитку, методи і прийоми формування.

У сучасній науковій літературі поняття «творчих здібностей» розглядається як індивідуально-особистісне поєднання якостей і рис особистості, що дозволяє здійснювати пошук, використовуючи при цьому нестандартні способи дій, розв'язувати інтелектуальні й життєво необхідні завдання з установкою на відкриття нового, незнайомого для себе.

Установлено, що ефективним засобом розвитку творчих здібностей молодших школярів у контексті вимог НУШ є інноваційні технології. Ми переконані, що саме інноваційні технології сприяють інтенсифікації освітнього процесу в початковій школі, забезпечують розвиток творчих здібностей молодших школярів, підвищують їх мотивацію учіння, застосовувати набуті знання на практиці.

З'ясовано, що інноваційні технології позитивно впливають на всі компоненти системи навчання: мету, зміст, методи та організаційні форми навчання, що дозволяє розв'язувати складні завдання для розвитку творчого потенціалу молодших школярів та їх творчої активності.

Сформульовано і описано психолого-педагогічні умови, за яких процес розвитку творчих здібностей молодших школярів використовуючи іноваційні технології буде ефективним.

З метою перевірки ефективності запропонованої методики розвитку творчих здібностей в учнів 2 класу на уроках «Я досліджую світ» з

використанням інноваційних технологій нами було проведено експериментальне дослідження, яке здійснювалося у три етапи:

констатувальний етап (визначення рівня розвитку творчих здібностей молодших школярів);

формувальний етап (запровадження програми розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами інноваційних технологій);

контрольний зріз (перевірка ефективності розробленої програми розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами інноваційних технологій).

У процесі розробки та впровадження експериментальної програми розвитку творчих здібностей молодших школярів, використовуючи інноваційні технології, ми переконалися, що найбільш ефективними для формування творчої особистості є творчі ігри, презентації, драматичні інсценізації, робота в парах, вправи за технологією «теорії розв'язання винахідницьких завдань». Зміст програми був розроблений відповідно до визначених нами психолого-педагогічних умов.

Аналіз результатів контрольного етапу експерименту показав, що ефективність запропонованої методики розвитку творчих здібностей молодших школярів в експериментальному класі має позитивну динаміку на відміну від контрольного.

Результати проведеного експерименту довели правильність припущення, що лише при створенні відповідних умов і чіткої системи роботи можливо розвинути творчі здібності молодших школярів.

Отже, технологія застосування інноваційних технологій є комплексною, розглядати її доцільно розглядати як ефективний засіб навчання і розвитку творчих здібностей в учнів молодших класів на уроках «Я досліджую світ».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамович Г. М., Сігінішіна Г. Й. Педагогічні умови формування у дітей ціннісного ставлення до природи в умовах естетизації освітнього простору. Педагогічний дискурс. 2019. Вип. 14. С. 7-11.
2. Андрусенко І.В. Підручник «Я досліджую світ» як засіб формування екологічних грамотності молодших школярів. Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць. Вип. 22. Київ, 2019. С. 6–15.
3. Андрусенко І.В. Формування у молодших школярів уявлень про Всесвіт / І.В. Андрусенко. *Учитель початкової школи*. 2017. №3. С. 6–11.
4. Артемова Л. В., Янківська О. П. Дидактичні ігри і вправи в дитячому садку. – Київ: Радянська школа, 1977. – 128 с.
5. Беленька Г. В. Наumenко Т. С., Половіна О. В. Дошкільнятам про світ природи : метод. посіб. для вихователів дітей дошкільного віку. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2013. – 115 с.
6. Білик, Л. І. Екологічна відповідальність: Граючись навчаємось. Вертикаль. 154 с.
7. Білявський Г.О. Основи екології: підручник / Г.О. Білявський, Р.С. Фурдуй, І.Ю. Костіков. К.: Либідь, 2004. 408 с.
8. Власова О.І. Педагогічна психологія: Навч. посібник. К.: Либідь, 2005. 400 с.
9. Волкова А.С. Екологічне виховання школярів. Київ: Знання, 1985. 46 с.
10. Волчанова Н. Індивідуальна робота з обдарованими дітьми. *Рідна школа*. 2000. №6. С.77–79.
11. Гавриш І.В. «Чотири кити» дидактичної моделі навчання учнів початкової школи всеукраїнського науково-педагогічного проекту «Інтелект України». / І.В. Гавриш. *Рідна школа*. 2013 (жовтень). С. 42–46.
12. Гавриш Н.В. Інтегровані заняття: методика проведення. К.: Шк. світ, 2007. 128 с.

13. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с.
14. Горопах Н.М. Методика ознайомлення дітей з природою. Київ: Слово, 2012. 432 с.
15. Грошовенко О. Світоглядно-екологічний підхід до змісту природничої освіти в школі І ступеня. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. Вип. 2 (88). С. 96–100.
16. Грошовенко О. Формування екогуманістичної позиції молодшого школяра в умовах шкільного навчання. *Молодий вчений*. 2018. № 1(53). С. 283–288.
17. Демчук, Л. І. *Формування відповідального ставлення до природи як проблема в науковій літературі*. Вісник Житомирського педагогічного університету, 2018. (37), С. 191-194.
18. Зазимко О.В. Основні теоретичні підходи до визначення обдарованості. *Обдарована дитина*. 1998. № 6. С.7–12.
19. Державний стандарт початкової загальної освіти: Схвалено рішенням колегії Міністерства освіти і науки України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti> (дата звернення: 15.01.2024).
20. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. К.: Академвидав, 2004, 352 с.
21. Добровольський В.В. Екологічні знання. Київ: Професіонал, 2014. 299 с.
22. Екологічна компетентність учителя Нової української школи. Навчально-методичний посібник в таблицях і схемах / Упорядники В.О. Коваль, І.О. Погасій. Чернігів: НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2019. 40 с.
23. Здібності: дефініції та характеристики / І. М. Біла // *Актуальні проблеми психології обдарованості та творчості: новітні розробки*

українських вчених : матеріали Міжнародної наукової конференції, Київ, 12 червня 2014 р. – С. 13-20.

24. Інноваційні технології в дошкільній освіті: *Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Переяслав-Хмельницький, 28-29 березня 2018 р.* / за заг. ред. Л.О. Калмикової, Н.В. Гавриш. Переяслав-Хмельницький: ДВНЗ «Переяслав Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2018. 266 с. URL: <https://phdpu.edu.ua/images> (дата звернення: 10.01.2024).

25. Іщенко Л. Наступність у екологічному вихованні старших дошкільників і першокласників: дис. ... канд. пед. наук. Уманський державний педагогічний університет імені П. Тичини, 1997. 234 с.

26. Кардешук Н., Янішевська С. Формування екологічної свідомості особистості. Проблеми педагогічних технологій. Збірник наукових праць. Луцьк. 2003. Вип. 3. С. 198–202.

27. Колишкіна А.П. Ековіт. Програма та методичні рекомендації з екологічного виховання учнів початкових класів: метод. посібник для вчителів початкових класів. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2014. 140 с.

28. Корольчук М.С., Осьодло В.І. Психодіагностика: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Ельга, Ніка – центр, 2004. 400 с.

29. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Упор. В.В. Андрієвська, Г.О. Балл, О.Т. Губко, О.В. Проскура; під ред. Л.М. Проколієнко. К.: Радянська школа, 1989. 608 с.

30. Кульчицька О. Діагностика рівня розвитку творчих здібностей. *Обдарована дитина*. 2003. № 4. С. 42–50.

31. Липова Л., Лукашенко Т., Малишев В. Екологічна компетентність особистості в умовах фундаменталізації освіти / Л. Липова, Т. Лукашенко, В. Малишев. *Український науковий журнал «Освіта регіону»*. 2012. №1. С. 277. URL: <http://socialscience.com.ua/article/767> (дата звернення: 15.01.2024).

32. Лисенко О. С. Виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи у контексті морально-духовного становлення особистості. // Гірська школа Українських Карпат, (8-9) 2013, С. 289-293.

33. Лісовий О.В. Новітні тенденції розвитку позашкільної освіти та їх реалізація в умовах інноваційного функціонування Малої академії наук України. Наукові записки Малої академії наук України. 2012. Вип. 2. С.16.

34. Максименко С.Д. Рефлексія проблем розвитку в психології. *Психологія і суспільство*. 2001. № 3. С. 4–22.

35. Мельник Д.І. Формування екологічної грамотності молодших школярів: дис. ... канд. пед. наук. Інститут педагогіки АПН України. Київ, 1995. 235 с.

36. Мірошник І. В., Заводенко М. М. Зміст формування екологічної компетентності у молодших школярів в умовах Нової української школи: Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції «Actual problems of learning and teaching methods» (06-09 грудня 2022 р.). Відень, Австрія. International Science Group. 2022. 580 с. С. 348-354.

37. Момот Л. Л. (2015). Формування досвіду емоційно-оцінної діяльності в процесі навчання. *Освіта і управління*, 8 (2), 100-105.

38. Можаровська Т.В. Психологічні особливості формування та розвитку екологічної особистості засобами екологічної освіти. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2014. II(14), Issue: 27, BUDAPEST, P. 95–98.

39. Нарочна Л.К., Ковальчук Г.В., Гончарова К.Д. Методика викладання природознавства. К.: Вища школа, 1990. С. 19–23.

40. Ніколенко О.С., Онищук Л.А., Сисоєва С.О. Творчість. Навчально-тематичний план і програми з розвитку творчих можливостей молодших школярів (1–4 класи) для вчителів, керівників загальноосвітніх шкіл, ліцеїв, гімназій, студентів та викладачів педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів. *Початкова школа*. 1994. №6. С.41–44; 1995. №1. С.45–47; 1995. №2. С. 27–29; 1995. №7. С.38–40.

41. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Н.М. Бібік К.: Плеяди, 2017. 206 с.
42. Основи педагогічної творчості вчителя: Навчально, тематичний план і програма курсу для студентів педагогічних інститутів і університетів / Уклад. С.О. Сисоєва, В.І. Барко, І.В. Бушовський та ін.; Заг. ред. С.О. Сисоєвої. – К.: КГПП імені О.М. Горького. – 1991. – 43 с.
43. Освітні технології: Навч.-метод. посібн. / О.М. Пєхота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; За заг. ред. О.М. Пєхоти. К.: А.С.К., 2001. 256 с.
44. Паламарчук С., Биркович В., Світличний О. Основні етапи формування та розвитку екологічної правової культури в сучасному суспільстві / Паламарчук С., Биркович В., Світличний О. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв 2019 № 2. С. 210-212. URL: <http://journals.urau.ua/visnyknakkkim/article/view/177453> (дата звернення: 18.01.2024).
45. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.В. Кривонос та ін.; За ред. І.А. Зязюна. 2-ге вид., допов. і переробл. К.: Вища шк., 2004. 422 с.
46. Програма ціннісної підтримки розвитку здібностей та обдарованості «Три кроки». – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 34 с.
47. Психологічна структура педагогічної діяльності [Текст]: навч. посібник / В.А. Семиченко, В.С. Заслуженюк. К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2000. Ч. 1. К.: [б.в.], 2000. 217 с. Бібліогр.: с. 214–216.
48. Романовська Д. Світ навколо нас – і я його частинка. Еколого-психологічний тренінг. *Психолог*. 2006, № 9. С.5–7.
49. Савченко О.Я. Навчальне середовище як чинник стимулювання дослідницької діяльності молодшого школяра. *Наукові записки Малої академії наук України*. Серія: Педагогічні науки. 2012. Вип.1. С.117–126.

50. Сисоєва С.О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня. К.: Поліграфкнига. 1996. 406 с.
51. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості вчителя: Навчальний посібник. К.: ІСДОУ, 1994. 112 с. 26.
52. Сисоєва С.О. Педагогічна творчість: Монографія. Х.–К.: Каравела, 1998. 150 с. 28.
53. Сисоєва С.О., Поясок Т.Б. Психологія та педагогіка: Підручник для студентів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю. К.: Міленіум, 2005. 520 с.
54. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. Вибрані твори. В. О. Сухомлинський. К.1977. Т.3. 282 с.
55. Таран І.М. Особливості розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку. Всеукраїнська науково-практична конференція молодих науковців і студентів «Філософія, філологія, культура, освіта: слово молоді», 26 березня 2024 року. Чернігів: НУЧК ім. Т.Г. Шевченка, 2024. 124 с. С. 36.
56. Таран І.М. Роль екологічної освіти в процесі розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку. СУЧАСНА ОСВІТА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗОВАНОГО СВІТУ: РЕАЛІЇ, ВИКЛИКИ, ПЕРСПЕКТИВИ: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції до 65-річчя факультету дошкільної, початкової освіти і мистецтв (м. Чернігів, 23-24 травня 2024 року). Чернігів : НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2024. 180 с. С. 35-37.
57. Твердовська О. В. Синергетична детермінованість творчого мислення. Матеріали Всеукраїнської конференції «Синергетика і творчість» (11 листопада 2011 р.). К: Інститут обдарованої дитини ДНАПН України. 2011. С. 222–230.
58. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 1–2 клас. Затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 року № 743. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya->

tipovih-osvitnih-ta navchalnih-program-dlya-1-2-ta-3-4-klasiv-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti-taviznannya-takimi-sho-vtratili-chinnist-deyakih-nakaziv-ministerstva-osviti-i-nauki ukrayini (дата звернення: 10.03.2024).

59. Фесюкова Л.Б. Пори року. Комплексні заняття. Харків, 2007. 208 с.
60. Чернецький І.С. Проектування навчального середовища експериментальних досліджень в контексті функціонування інформаційно-освітнього середовища Національного центру «Мала академія наук України». *Наукові записки Малої академії наук України*. 2012. Вип. 2. 241 с.
61. Черепковська Н.І. Виявлення та стимуляція розвитку творчого потенціалу дітей. *Обдарована дитина*. 2006. № С. 18–21.
62. Шиян Р. Б. (ред.). Типова освітня програма для початкової школи. Модельна навчальна програма курсу «Я досліджую світ». Київ: Видавництво «Освіта», 2020.
63. Химинець В.В. Інновації в початковій школі / В.В. Химинець, М.Ю. Кірик. Тернопіль: Мандрівець, 2012. 312 с.
64. Яришева Н.Ф. Методика ознайомлення дітей з природою. Київ, 1980. 28 с.
65. Fullan M. & Scott G. Education PLUS. New Pedagogies for Deep Learning. URL: <https://www.michaelfullan.ca/wp-content/uploads/2014/09/Education-Plus-A-Whitepaper-July-2014-1.pdf> (дата звернення: 18.03.2024).
66. Coleman Daniel. Working with Emotional Intelligence. New York: Bantam Books, 1998.
67. Gardner Howard. Intelligence Reframed: Multiple Intelligences for the 21-st Century. New York: Basic Books, 1999. 105 p.
68. Koval V., Kysla O., Miroshnyk I. The ways of the future primary school teachers' ecological competence formation. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*, 2023 No. 1. 160 p. P. 89-99. DOI <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2023-1-12>

69. Marzano R.J. & Abbot S.D. Teaching in a Competency-Based Elementary School. URL: <https://www.marzanoresources.com/teaching-in-a-competency-based-elementary-school.html> (дата звернення: 10.03.2024).

70. Mainzer K. Thinkin in Complexity. The Complex Dynamics of Matter, Mind, and Humankind. Berlin: Springer – Verlag, 1994. P.13.

71. McClelland D.C. Testing for Competence Rather Than for “Intelligence”. American Psychologist. URL: <https://www.therapiebreve.be/documents/mcclelland-1973.pdf> (дата звернення: 17.03.2024).

72. Miroshnyk, I. & Zavodenko, M. The Peculiarities of the Use of Mind Maps by Young Learners at the “I Explore the World” Lessons: The Proceedings of the XII International Scientific and Practical Conference «Current challenges, trends and transformations» (December 13-16, 2022). Boston, USA. International Science Group. 2022. 673 p. P. 391-394.

73. Raven J. The Competency Models. URL: https://www.researchgate.net/publication/242566220_The_McClellandMcBer_Competency_Models (дата звернення: 10.03.2024).

74. Torrance E.P. Broadening concepts of giftedness in the 70's. in S.A. Kirk & F.E. Lord (eds.), Exceptional Children: Educational Resources and Perspectives. Boston: Houghton Mifflin Co. 1977.

ДОДАТКИ

Додаток А

Критеріально-рівнева характеристика сформованості творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку

Рівень	Бал	Характеристика рівнів сформованості творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку.
Високий	10-12	Учні цієї групи мають виявлений інтерес до всебічного розгляду предмета, вільно переключаються з думки на думку, легко вирішують проблемні завдання, уміння бачити незвичайне у звичайному, відсутні стереотипи, вміння знаходити проблему там, де здається, що все розв'язано; здатність виходити за рамки заданої іншими ситуації, вибором таких матеріалів виду діяльності, в якому є зацікавленість, періодично з отриманням способу дій з одного виду діяльності, в якому є зацікавленість, періодично з отриманням нового продукту, спроможність переходити від одного способу розв'язання до іншого з періодичним перенесенням способів дій з одного виду діяльності на інший, створення виробів, зображень, частим переконструюванням елементів в нових комбінаціях; спроможність створювати фантастичні ідеї, прогнозувати, висувати гіпотези, виділяти сутність у межах однорідних явищ та його втілення в образі, грі; допитливість; наявність натхнення в творчій діяльності.

Середній	4-6	Діти цієї групи здатні періодично розглядати всебічно предмети, вміють вираховувати у разі прийняття рішень інші варіанти, окрім заданого, спроможні проявляти періодичну жвавість до переключення думок з одного типу мислення на інший, намагаються вирішувати проблемні завдання; вигадують нові ідеї, але з допомогою стимульного матеріалу, дуже рідко вносять щось нове у відомі завдання, здатні виходити за рамки заданої іншими ситуації але зі стандартним вирішенням створюють різноманітні ідеї у дещо обмеженій ситуації, але неохайно та непродумано, переконструюють елементи з «підгляданням за сусідом» або з допомогою , допитливі, але зі слабо вираженою готовністю до експериментування; здатні придумувати нові ідеї, комбінувати їх різним чином, складати цікаві розповіді, але з підказкою дорослих, періодично проявляють натхнення в творчій діяльності.
----------	-----	---

Низький	1-3	У дітей відсутнє вміння бачити предмет тільки за прямим його призначенням, керування у разі прийняття рішень власним досвідом, повільне засвоєння нового матеріалу, відсутній інтерес до проблемних завдань; нездатність вигадування нових ідей, вирішення всіх завдань шаблонно з наданими матеріалами, неспроможні до використання предметів заміників, обмежені у створенні ідей і варіантів рішень, постійне очікування допомоги або стимулу, відсутня здатність придумувати нові ідеї, складати цікаві розповіді; відсутнє натхнення в творчій діяльності.
---------	-----	---

	Потреба у творчій самореалізації та в обміні результатами творчості; мотив саморозвитку і вдосконалення творчого процесу	Високий рівень прояву інтелектуальної ініціативи; наявність оптимальної мотивації; достатній рівень розвитку творчих здібностей і вмінь; прояв самостійності й здатності до самореалізації в навчально – пізнавальній діяльності	Середній рівень прояву інтелектуальної ініціативи; відсутність оптимальної мотивації; середній рівень розвитку творчих здібностей і вмінь; слабо виражений прояв самостійності й здатності до самореалізації в навчально – пізнавальній діяльності	Відсутність прояву інтелектуальної ініціативи; відсутність оптимальної мотивації; низький рівень розвитку творчих здібностей і вмінь; відсутній прояв самостійності й здатності до самоорганізації в навчально – пізнавальній діяльності.
Критерії	Рівні			
	Високий	Середній	Низький	

Діяльнісно-творчий	Спрямований на творчий характер діяльності	Цілеспрямована творча активність, зумовлена потребами та спрямована на пізнання, знання, вміння та навички творчої поведінки застосовуються свідомо і конструктивно	Слабкий прояв внутрішньої творчої активності. Якщо вона наявна, то зумовлена вимогами зовні, а не особистісними потребами на пізнання, знання, вміння та навички творчої поведінки не завжди застосовуються свідомо і конструктивно	Відсутня внутрішня творча активність.
	Творчий підхід до вирішення навчально – пізнавальних завдань	Наявність на достатньому рівні здатності творчо мислити, здатності до прогнозування	Середній рівень здатності творчо мислити, здатності до прогнозування	Відсутня здатність творчо мислити та здатність до прогнозування

	Оволодіння способами творчої діяльності	Вміння ставити і творчо вирішувати завдання, генерувати ідеї, бачити проблему, знаходити нові засоби та нестандартні й оригінальні способи вирішення висунутих проблем; навички роботи у творчій групі	Середній рівень прояву вміння творчо вирішувати завдання; здатності генерувати ідеї, бачити проблему, знаходити нові засоби та нестандартні й оригінальні способи вирішення висунутих проблем; навички роботи у творчій групі слаборозвинені.	Відсутність вміння творчо вирішувати завдання; відсутність здатності генерувати ідеї, бачити проблему, знаходити нові засоби та нестандартні й оригінальні способи вирішення висунутих проблем; відсутні навички роботи у творчій діяльності.
Оцінний	Ціннісне ставлення до творчості	Розуміння цінності творчості; усвідомлення власної творчої діяльності	Середній рівень розуміння цінності творчості та усвідомлення власної творчої діяльності	Відсутність розуміння цінності творчості та усвідомлення власної творчої діяльності

	Самооцінка творчого потенціалу	Усвідомлення себе суб'єктом творчої діяльності; самооцінка творчих здібностей; індивідуальних якостей, здатність до виховання вміння аналізувати і реально оцінювати свої вчинки, визначити спрямованість і динаміку саморозвитку.	Усвідомлення себе суб'єктом творчої діяльності. На середньому рівні самооцінка творчих здібностей	Неусвідомлення себе суб'єктом творчої діяльності. Відсутність самооцінки творчих здібностей. Неоптимальна оцінка – надмірно завищена або занадто занижена.
	Оцінка творчого потенціалу іншої особистості	Добре розвинена здатність об'єктивно оцінювати якість творчих продуктів інших	Слабо розвинена здатність об'єктивно оцінювати якість творчих продуктів інших, присутність неадекватної оцінки – надмірно завищеної або занадто заниженої.	Відсутність здатності об'єктивно оцінювати якість творчих продуктів інших, присутність неадекватної оцінки, переважно надмірно завищеної.

Шкала оцінки рівня розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку за критеріями (в балах)

Високий рівень оцінюється у 3 бали, середній – 2, низький – 0

Рівні сформованості	Мотиваційний критерій	Діяльнісно – творчий критерій	Оцінний
Високий	7-9	7-9	7-9
Середній	4-6	4-6	4-6
Низький	0-3	0-3	0-3

Додаток Б

Анкета для батьків

«Діагностика сформованості показників мотиваційного критерію у дітей молодшого шкільного віку»

Шановні батьки! Для більш точного виявлення рівня мотивації до творчої діяльності у Ваших дітей, Вам пропонується дати відповіді на наші запитання. Надавайте відповіді спираючись на реальні фактори, тобто визначаючи ту чи іншу поведінку дитини.

Правильну відповідь обведіть.

1. Чи любить Ваша дитина багато запитувати, чи наполеглива в одержанні вичерпних відповідей, запитуючи у Вас вона доповнює Вашу відповідь власними здогадками?
- Ніколи – рідко – іноді – часто – постійно
2. Чи любить Ваша дитина малювати, ліпити, вирізати з паперу?
- Ніколи – рідко – іноді – часто – постійно
3. Чи прагне Ваша дитина створити щось нове: прикрасу для кімнати, одягу тощо?
- Ніколи – рідко – іноді – часто - постійно
4. Чи любить Ваша дитина фантазувати на тему реальної події, причому додає до розповіді щось нове і незвичайне?
- Ніколи – рідко – іноді – часто – постійно
5. Чи додає Ваша дитина граючись до власних сюжетів нові сюжетні лінії?
- Ніколи – рідко – іноді – часто – постійно

За відповіді – постійно – ставиться 5 балів, за часто – 4 бали, іноді - 3 бали, рідко – 2 бали, ніколи – 0 балів.

Найбільша кількість балів – 40, найменша 0. Відносно цієї метрики результати оцінюються так:

Рівень прояву творчих здібностей	Сума балів
Високий	40-27
Середній	26-20
Низький	19-0

Запитання для індивідуальних бесід з дітьми

Чи подобається тобі подовгу гратися в рухливі ігри?

Ти любиш придумувати ігри і верховодити в них?

Чи подобається тобі грати в шахи, шашки?

Ти любиш розбирати щось, щоб дізнатися їх будову?

Чи подобається тобі читати вірші або співати пісні?

Ти любиш розмовляти з незнайомими або ставити запитання?

Слухати музику і ритмічно танцювати під неї?

Чи подобається тобі малювати або спостерігати, як малюють інші; слухати або складати казки, історії?

Чи відвідуєш ти якісь гуртки? Ти робиш це за власним бажанням чи тому, що так хочуть батьки?

Ти любиш брати участь у художній самодіяльності?

Тобі подобається грати на сцені?

Ти часто відвідуєш з батьками художні виставки? Тобі подобається? Чому?

Тобі подобаються художні вистави? Чому?

Ти любиш робити вироби з паперу, пластиліну, природного матеріалу?

Як часто у тебе виникає бажання помалювати фарбами або олівцями?

Додаток В

Результати експериментального дослідження рівня розвитку творчих здібностей в учнів 2 класу на уроках «Я досліджую світ» на констатувальному етапі

Дослідно-експериментальна робота з перевірки ефективності розробленої нами методики формування творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку на уроках «Я досліджую світ» з використанням інноваційних технологій тривала упродовж (жовтня-листопада) 2023 р. на базі КЗЗСО 1-3 ступенів Варвинського ліцею №1 Прилуцького району Чернігівської області.

Для проведення педагогічного експерименту було залучено 35 учнів, з них експериментальна групи (ЕГ) (17 учнів) і контрольна групи (КГ) (18 учнів), їх батьки та вчителі.

Для проведення нашого дослідіу навчання було окреслено низку умов:

під час поділу класів на експериментальні та контрольні добиралися учні з приблизно однаковим рівнем сформованості розвитку;

у КГ навчання організоване за тими навчальними програмами, що передбачені Державним стандартом України для початкової школи;

в ЕГ за розробленою експериментальною методикою, на основі експериментальної системи вправ і заходів, з відповідним методичним забезпеченням;

учні ЕГ дотримувалися всіх етапів дослідного навчання, за розробленою нами програмою;

навчання у КГ здійснювалося відповідно до традиційної методички;

контрольні перевірки, в кінці кожного етапу, проводилися як в експериментальній, так і в контрольній групах, за однакових умов, із дотриманням ідентичних критеріїв оцінювання.

Метою педагогічного експерименту було доведення ефективності формування творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку за активного використання інноваційних технологій.

Експериментальне дослідження проводилось у три етапи.

На першому етапі дослідження визначали рівні розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку використовуючи такі методи як індивідуальні та індивідуально-групові бесіди, спостереження за школярами під час уроків та в позаурочний час, анкетування батьків та індивідуальні бесіди з ними, щоб з'ясувати їхнє ставлення до процесу творчості дитини, використовувались методики О. Кульчинської, Л. Чорної «Придумай казку», «Завершення фігури»; Е. Торренса «Завершення фігури», «Незвичні способи виживання».

Одним із широкоживаних методів було спостереження. Воно організовувалось як цілеспрямоване сприйняття різних явищ і факторів, що характеризувало поведінку школярів у природних умовах та в умовах експерименту. Оскільки молодшим школярам важко описувати свої враження при спогляданні явищ, об'єктів природи, почуття від події чи вчинку, що мають моральне, або естетичне забарвлення, то великого великого значення ми надавали спостереженням за невербальними джерелами інформації.

Учні залучались до різноманітних видів діяльності. У ході проведення констатувального етапу експериментального дослідження використовувалась методичка адаптована до роботи з інтелектуальними картами розробленими Н. Гавриш.

Діагностика, за визначенням автора – це метод з'ясування всіх обставин перебігу навчального процесу, метою якого є контроль, перевірка, оцінювання, накопичення статистичних даних, їх аналіз, виявлення динаміки та прогнозування подальшого розвитку процесу формування творчих здібностей, природничої компетентності, достеменне визначення його результатів.

Основними етапами діагностики є:

підготовчий – збирання інформації (спостереження за дитиною, аналіз відповідей, продуктів дитячої діяльності, бесіди з батьками);

практичний – реєстрація оптимальних даних;

аналітичний – інтерпретація отриманих результатів.

Другий етап дослідження (формувальний) полягав у визначенні та експериментальній перевірці системи роботи з розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку у процесі екологічної освіти.

Третій етап дослідження передбачав проведення контрольного обстеження школярів із метою виявлення ефективності запропонованої системи роботи з розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку у процесі екологічної освіти.

Для виявлення рівнів розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку, ми виходили з того, що творчі здібності є основою для порівняння, співставлення предметів чи явищ між собою.

Для виявлення рівнів розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку нами були розроблені такі критерії: мотиваційний, діяльнісно – творчий та оцінний (Додаток А)

Саме ці критерії, на нашу думку, найбільш повною мірою дозволяють оцінити рівень розвитку творчих здібностей дітей.

Відповідно до вищезгаданих критеріїв ми виділили високий, середній, низький рівень розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку.

Під *рівнем розвитку творчих здібностей* дітей ми розуміємо ступінь прояву виокремлених нами показників. Шкала оцінки рівнів розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку за критеріями (в балах) наведена у Додатку А.

Визначені критерії розкриваються через показники (мотиваційний – внутрішня потреба та зацікавленість процесом творчості, бажання виконувати творчі завдання; діяльнісно-творчий – кмітливість, гнучкість у процесі, розв’язання творчих завдань, здатність придумувати нові ідеї, уміння вносити щось нове у відоме завдання, відхід від зразків, здатність виходити за рамки заданими іншими ситуації, вміння створювати новий продукт, здатність до створення фантастичних ідей, прогнозування; оцінний – здатність об’єктивно оцінити процес і результати своєї творчої діяльності та діяльність

однокласників, відповідно до яких ми виділяємо високий, середній та низький рівень їх сформованості.

Критерії, за якими було визначено рівень сформованості природничих знань учнів контрольної та експериментальної груп:

Знання про світ тварин:

Чим, звірі відрізняються від інших груп тварин?

Як можна допомогти зимуючим птахам?

Знання про рослинний світ:

Що «вміють» робити рослини?

Які дерева переважають у твоїй місцевості: листяні чи хвойні?

Для дослідження рівня сформованості творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку було використано діагностичну теорію завдань (Автори Леонід Венгер, Елліс Пол Торренс, Віра Котирло, Світлана Кулачківська О. Кульчицька).

Діагностична методика містить 3 блоки завдань:

1 Блок перший.

Когнітивний компонент.

Мета: Оцінити – здатність опановувати нові знання, уміння та навички;

Уміння застосовувати отримані знання в різних ситуаціях;

Уміння продукувати оригінальні ідеї та рішення.

Завдання 1.

Інструкція: вигадати казку під назвою «Неслухняні діти». Героями можуть бути різні персонажі: птахи, тварини, люди. Зміст казки обов'язково має відповідати назві.

Завдання 2.

Матеріали: картки, на яких зображені фігури різних форм; папір, кольорові олівці.

Інструкція: домалювати фігуру на картинці так, щоб утворився малюнок.

Завдання 3.

Матеріали: повітряна кулька для кожної дитини.

Інструкція: розглядаючи кульку, відповісти на запитання:

Чому кулька така легка?

Чому здута кулька легша від надутої?

Чи можна кульками прикрашати ялинку?

Що буде з кулькою под. час контакту з гострим предметом?

Критерії оцінювання рівня розвитку компонента творчих здібностей дитини молодшого шкільного віку.

Високий рівень (7-9 балів): має сформовану систему знань, умінь та навичок пізнавальної діяльності; творчо використовує набутий когнітивний досвід у різних умовах, під час розв'язання різнобічних творчих завдань: правильно добирає способи розв'язання творчих завдань.

Середній рівень (4-6 балів): ситуативно засвоює нові знання, уміння та навички, мисленнєві операції (порівняння, зіставлення виконує фрагментарно; розв'язує завдання за інструкцією кожного кроку чи фрагменту завдань; творчо розв'язує завдання лише за умови попередньої роботи.

Низький рівень (1-3 бали): виявляє низьку активність нових знань, умінь та навичок; пристосовується до вподобань та смаків інших дітей; інтуїтивно використовує логічні уявлення під час розв'язання діагностичних завдань, не бачить варіантів, способів і засобів розв'язання діагностичних творчих завдань.

2. Блок другий.

Емоційно-вольовий компонент.

Мета: Оцінити – уміння знаходити способи подолання труднощів; здатність регулювати емоційно-вольову сферу діяльності та поведінки, здатність мобілізувати творчі зусилля для досягнення мети.

Завдання 1.

Матеріали: схема будинку, 15 карток із цупкого паперу (8x11 см), іграшка із «Кіндер – сюрпризу».

Інструкція: Збудувати з карток чарівний будинок для маленького гнома. За необхідності вчитель може показати технологію будівництва. Якщо дитина протяглом 25 хв. Не спроможна на розв'язання завдання, вчитель зупиняє її.

Завдання 2.

Матеріали: для кожної дитини набір кольорових олівців і фарб; пензель, папір для малювання.

Інструкція: намалювати будь – який сюжет, попередньо розповісти його зміст. Малювати потрібно лише те, про що йшла мова в сюжеті.

Завдання 3.

Інструкція: прослухати розповідь і відповісти на запитання.

Розповідь.

У таксі сів чоловік з фотоапаратом. Він сказав водієві, куди йому треба їхати, і вони швидко прибули на місце.

Пасажира заплатив таксисту, вийшов з машини й попрямував до будинку. Водій подивився на те місце, де сидів пасажир і побачив на сидінні фотоапарат. Він зупинив машину, взяв забуту пасажиром річ і пішов до під'їзду, куди увійшов власник фотоапарату.

Водій не знав, у якій квартирі живе неуважний пасажир, тому почав дзвонити в усі квартири одна за одною. Зрештою, на другому поверсі двері однієї з квартир відчинив власник фотоапарата. Таксист, посміхаючись, простягнув йому загублену річ. Чоловік подякував водієві.

Запитання:

Чи правильно зробив водій?

Як іще він міг вчинити?

Чому він вирішив неодмінно знайти власника фотоапарата?

Як іще водій міг знайти власника фотоапарата?

Критерії оцінювання рівня розвитку емоційно-вольового компонента творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку.

Високий рівень (7-9 балів): контролює свої емоції, виявляє позитивний настрій, оптимізм під час міжособистісної взаємодії у процесі розроблення спільного плану дій; толерантно ставиться до думок, тверджень та дій інших дітей, підпорядковує свої бажання колективним правилам, спрямовує свої

творчі зусилля на досягнення мети, отримує задоволення від участі в колективній діяльності.

Середній рівень (4-6 балів): частково контролює свої емоції, ситуативно проявляє оптимізм, не завжди позитивно емоційно налаштована на колективну діяльність; зверхньо ставиться до дій та думок інших дітей, ситуативно розв'язує колективні завдання, частково мобілізує творчі зусилля досягнення мети, участь у спільній діяльності не приносить достатньо задоволення через нестійку емоційну регуляцію поведінки.

Низький рівень (1-3 бали): не контролює свої емоції, виявляє негатив, під час розроблення спільного плану дій, має недостатньо вольових зусиль для подолання труднощів, що виникають у процесі спільної діяльності, ігнорує колективні правила, думки та твердження інших дітей; не докладает зусиль для досягнення мети, характерна слабкість вияву емоцій у результаті спільної діяльності.

3. Блок третій.

Комунікативний компонент.

Мета: Оцінити – здатність до міжособистісної комунікації; уміння долучатися до прийнятого колективного рішення; уміння толерантно розв'язувати конфліктні ситуації.

Завдання 1.

Інструкція: трьом – чотирьом дітям розповідають ситуацію. «Мандрівник потрапив на чарівний острів, де живуть плакси. Він намагався втішити то одного то другого, але всі діти – плакси відштовхують його і продовжують плакати.»

Послухавши ситуацію діти відповідають на запитання:

Що було далі?

Як заспокоїти всіх плакс?

Завдання 2.

Матеріали: для кожної трійки дітей – ватман, набір фарб, або олівців.

Інструкція: діти сидять по троє за столами їм необхідно відправити лист на іншу планету жителям галактики. Оскільки мова, якою спілкуються інопланетяни, дітям невідома, листа потрібно намалювати.

Діти мають розподілити обов'язки між собою: хтось малює людей, хтось місце де вони знаходяться (мешкають), хтось рослини, тварини, транспорт тощо.

Завдання 3.

Матеріали: ватман, на якому зображено будинок; набір фарб, або олівців.

Інструкція: участь беруть 8-10 учнів (групи). Вони мають домалювати на ватмані, що вже містить зображення будинку, сюжет на вільну тему, плануючи та узгоджуючи свої дії у межах групи.

Критерії оцінювання рівня розвитку комунікативного компонента творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку.

Високий рівень (7-9 балів)

активний учасник творчого процесу, виявляє взаємодопомогу та взаєморозуміння, продуктивно співпрацює під час колективного розв'язання завдання;

зорієнтований на спілкування з товаришами і вчителем;

толерантний під час розв'язання конфліктних ситуацій, намагається не створювати їх.

Середній рівень (4-6 балів)

в окремих випадках виявляє активність під час обговорення, не завжди готовий до співтворчості;

ситуативно готовий взаємодіяти з членами колективу, не бере участь в колективному прийнятті рішень;

іноді ініціює конфліктні ситуації, незважаючи на думки та рішення інших дітей.

Низький рівень (1-3 бали)

не схильний до міжособистісного спілкування, тримає дистанцію під час міжособистісної взаємодії;

невпевнений, не вміє встановлювати контакт у колективі, часто відмовляється від участі в колективній діяльності;

створює конфліктні ситуації, заважає активним учасникам у процесі діяльності.

Комплексна робота передбачала і роботу з батьками.

Ураховуючи важливу роль батьків у розвитку творчих здібностей дітей та з метою отримання загального уявлення про рівень сформованості показників мотиваційного критерію у дітей 7-го року життя було проведено анкетування батьків та індивідуальні бесіди з батьками. Метод опитування передбачав взаємодію з батьками та кожною дитиною, щоб отримати чітку інформацію про мотивацію дітей до творчої діяльності та мотивацію самих дітей (Додаток Б).

За відповіді – постійно – ставиться 5 балів, за часто – 4 бали, іноді - 3 бали, рідко – 2 бали, ніколи – 0 балів.

Найбільша кількість балів – 40, найменша – 0. Відносно цієї метрики результати оцінюються так:

Рівень прояву творчих здібностей	Сума балів
Високий	40-27
Середній	26-20
Низький	19-0

По завершенню анкетування ми порівняли рівні мотивації до творчої діяльності дітей молодшого шкільного віку за мотиваційним критерієм у контрольній і експериментальній групі (рис. 1).

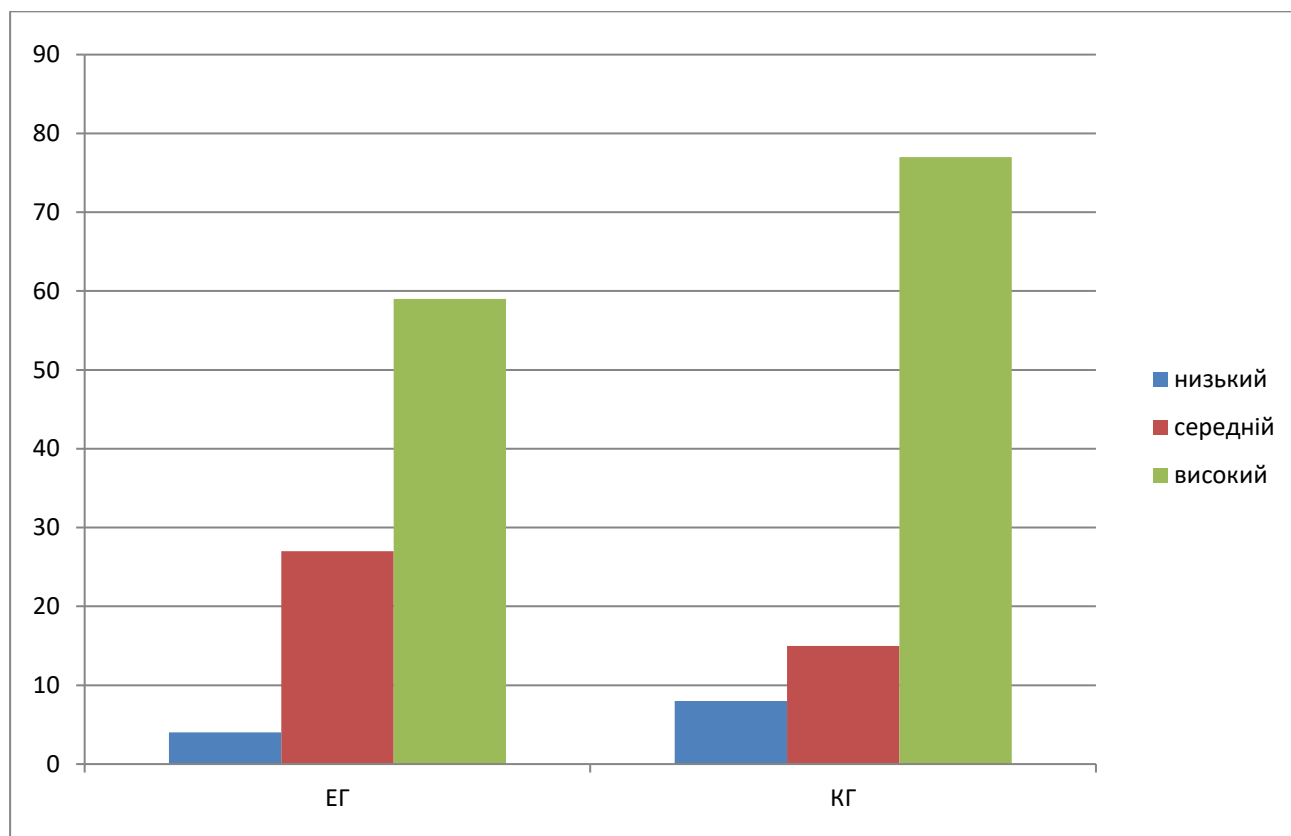

Рис. 1. Порівняльна діаграма рівня мотивації до творчої діяльності дітей молодшого шкільного віку за мотиваційним критерієм у КГ та ЕГ

Були отримані такі результати 69% дітей ЕГ, і 77% КГ батьки з цікавістю поставились до експерименту. Вони помічали, що під час гри їхні діти створюють фантастичні ідеї, правильно мислять, проявляють творчість. Враховуючи деякі фактори у разі прийняття рішень, можуть вносити щось нове у поставлене завдання, переходити від одного завдання до іншого.

Батьки помічали, що діти часто намагаються знайти своє пояснення причин і змісту подій, при цьому фантазують; цікавляться різноманітними механізмами й машинками і люблять розбирати старі прилади, радіоапаратуру, малюють, придумують незвичайні історії.

Це був високий рівень мотивації до творчості у цих дітей.

До середнього рівня мотивації до творчої діяльності було віднесено 27% дітей ЕГ, 15% дітей КГ. На думку батьків, їхні діти у повсякденній діяльності могли розглядати предмети, але не приділяли цьому великого значення. Нові сюжети створюють рідко, а ідеї стандартні та шаблонні.

На низькому рівні виявилось 4% дітей ЕГ та 8 % дітей КГ. На думку батьків, їхні діти під час гри не вигадують нові сюжети, чекають допомоги, або просять, щоб з ними гралися батьки. Ці діти не люблять гратися, їх не цікавить малювання, ліплення тощо.

Рівень сформованості діяльнісно-творчого критерію ми виявляли за допомогою діагностувальних методик О. Кульчицької та Л. Чорної «Придумай казку з означеними словами» та Е. Торренса «Завершення фігури» (овал). «Незвичні способи вживання» (картонні коробки).

У ході роботи «Завершення фігури» (овал) учню пропонувалось намалювати картинку, при цьому за основу малюнка використовувався кольоровий овал, що вирізається з кольорового паперу.

Матеріали: аркуші паперу з наклеєними на них різнокольоровими овалами, заздалегідь вирізаними з різнокольорового паперу, олівці. Колір овалу учень обирає сам. Фігура має форму і розмір звичайного курячого яйця. Необхідно дати назву своєму малюнку. На виконання завдання дітям давалось 15 хв. Художній рівень виконання в малюнках не враховувався.

Основними показниками прояву творчості при виконанні даного завдання було оцінювання таких показників: оригінальність, розробленість, абстрактність назв. Максимальна оцінка за оригінальність зображень 5 балів. Розробленість зображення 2 бали та абстрактність назви 1 бал.

Цікавою є методика О. Кульчицької, Л. Чорної «Придумай казку з означеними словами» відноситься до серії вербальних завдань і спрямована на з'ясування здібностей дітей до вербальної творчості: визначається, чи вміють діти за допомогою конкретно заданих слів, органічно вплести їх у сюжет, побудувати сюжет казки оригінально і послідовно; з'ясувати відмінності в словниковому запасі, загальному кругозорі, а також і те скільки діти при розробці сюжету казки виявляють винахідливість, кмітливість, уміння фантазувати.

Інструкція: дитині пропонується придумати казку зі словами: ліс, метелик, річка, камінчик.

При оцінці враховується загальна кількість слів і речень в казці, яку придумав учень.

Завдання «Незвичні спроби вживання» (картонні коробки). Методика Е. Торренса.

Мета: Оцінити наскільки дитина спостережлива, кмітлива, інформована про навколишні предмети і явища, здатна в потрібний момент до концентрації уваги, наскільки розвинена у неї творча уява, здатність до фантазування.

Інструкція: більшість людей викидають порожні картонні коробки, але ці коробки можуть мати тисячі цікавих і незвичайних способів використання. Час обмежений (10-15 хв.)

У ході виконання завдання було помічено, що під час первинного тестування лише 7 учнів змогли назвати більше 8 способів використання коробок. Більшість же дітей чекали підказки та відмовлялися працювати.

За результатами діагностики можемо побачити, що за методикою «Придумай казку з означеними словами» серед усієї кількості респондентів, лише 10% самостійно впоралися з створенням казки, логічно та лаконічно вплели задані слова; в казці був початок, середина та кінець, використали від 7 до 12 речень та буди внесені до високого рівня.

47% учнів змогли після підказки використати два – три слова, розповісти казку без початку чи закінчення, використавши при цьому 5-6 речень. Вони були віднесені до середнього рівня.

43% дітей працювали лише з підказкою вчителя, використали 1-2 слів, не розпочали і не закінчили казку, деякі учні взагалі не справились з завданням. За результатом діагностики буди віднесені до низького рівня.

Під час діагностики за методикою «Незвичні способи вживання» (картонні коробки) виявилось, що у дітей переважно на низькому та середньому рівнях розвинена уява, діти переважно обмежують себе тільки такими способами, які бачили або про які чули. Словниковий запас малий.

Оцінювання результатів за методикою «Незвичні способи вживання» (картонні коробки) показало, що до високого рівня було віднесено 6% дітей. Це

діти, які змогли правильно зрозуміти поставлене завдання та назвати більше 8 способів використання картонних коробок.

36% дітей змогли назвати від 4 до 5 способів використання картонних коробок. Цим дітям необхідно було періодично ставити додаткові завдання, питання – стимули. За результатами роботи їх віднесено до середнього рівня.

Учні яких було віднесено до низького рівня, потребували постійних підказок. Завдання вони зрозуміли, але виконували без натхнення, а тому змогли назвати лише до трьох способів використання цих коробок. А це 58% дітей.

Зовсім інша ситуація склалася під час виконання методики «Завершення фігури» (овал) Е. Торренса. Слід зауважити, що під час виконання цього завдання діти вказували невпевненість у розумінні, розгубленість. Але після роз'яснення дітей захопив цей вид роботи.

Результати показали, що 20% були віднесені до високого рівня та змогли виявити уяву, створити оригінальні, неповторювані зображення. Ще 33% було віднесено до середнього рівня. До низького рівня було віднесено 47% дітей. Це діти, які не змогли самостійно побачити те, що сховалось за овалом. Вони відтворили названі під час пояснення завдання малюнки. У їх роботах найчастіше зображення базувалося у середині овалу. Також були роботи де діти зовсім нічого не зробили.

Отже, стосовно прояву показників за діяльнісно - творчим критерієм було виявлено, що дуже мала кількість учнів змогла подолати труднощі під час виконання експерименту, не втрачала інтересу та проявляла активність задля отримання хорошого результату своєї діяльності.

Решта дітей завдання виконували неохоче. Багатьом не допомагали ні підказки, ні стимульні зображення, ні запитання.

Ось приклади оцінювання творчих здібностей молодшого шкільного віку за діяльнісно-творчим критерієм.

Так у ході роботи з Танею Г. довелося скласти початок казки, допомогти продовжувати, щоб не розвивати логічного ланцюга. Роботу Тані було

віднесено до низького рівня. Слід відмітити роботи Вані Д., Олі С., Саші О., Юри Ш., вони творчо поставилися до завдання та побачили у стимульній фігурі кульку, на якій подорожує ведмедик, птахи відлітають у теплі краї. Але більшість дітей зобразили якусь казкову тварину, не змігши пояснити кого вони намалювали. Узагальнені результати обстеження відображені на рис. 2.

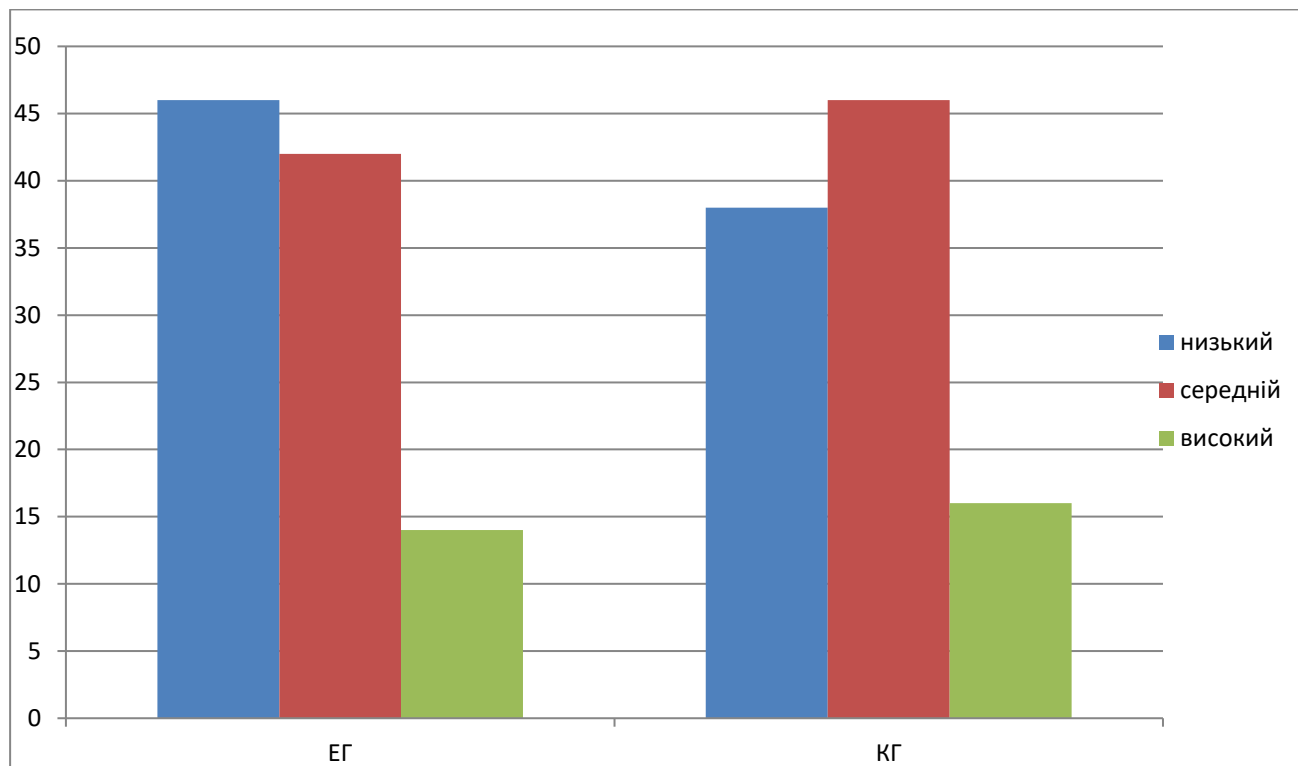

Рис. 2. Результати сформованості діяльнісно-творчого критерію у дітей молодшого шкільного віку в КГ та ЕГ

Виявили ми і ступінь сформованості оцінного критерію у дітей молодшого шкільного віку за допомогою спостереження естетичного сприйняття під час: бесіди, занять на уроках «Я досліджую світ» з образотворчої діяльності; занять – екскурсій. Під час екскурсії ми спостерігали за емоційним відгуком дитини (активно чи пасивно, вільно чи стримано виражали свої почуття), (рухами, мімікою, жестами, словами), (сміливо чи з побоюванням показували емоційний стан; зацікавленим чи байдужим було їхнє сприймання).

Для фіксації результатів індивідуальних бесід з учнями нами використовувався диктофон; під час екскурсій (формувалися групи по 8 осіб) у листі спостережень фіксувались відповідні записи. У процесі споглядання

учнями природних явищ ми спостерігали за їх поведінкою, наскільки вони проявляли зацікавленість до побачених об'єктів природи, на що звертають увагу, наскільки часто та емоційно відгукувалися на побачене: активно чи пасивно виражали свої почуття, у якій формі, вільно чи стримано, сміливо чи з побоюванням показували свій емоційний стан; яким зацікавленим чи байдужим було їхнє сприймання.

Після проведення дослідження отримали такі результати

До високого рівня, віднесено 65% дітей ЕГ та 61 %КГ. Це діти, які об'єктивно змогли оцінити власні роботи та роботи інших дітей в процесі оцінки логічно будували речення, аргументували свої судження.

До середнього рівня 27% дітей ЕГ і 31% КГ.

До низького рівня 8% дітей ЕГ та КГ. Це діти, які були байдужими до об'єктів сприйняття, з побоюванням показували свій емоційний стан, пасивно виражали свої почуття засобами міміки (посмішка, подив тощо), не висловлювали свої судження з приводу побаченого, оцінюючи роботи своїх однокласників не були об'єктивними (рис. 3).

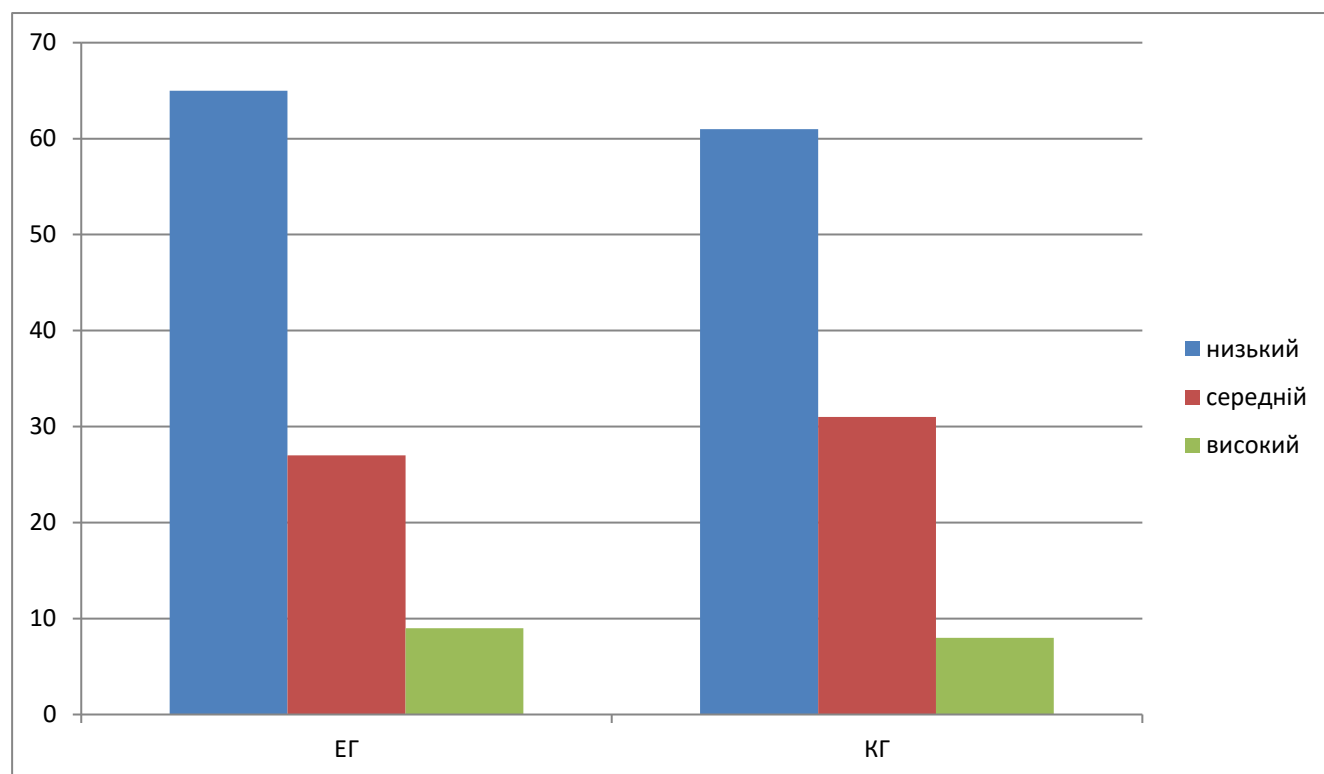

Рис. 3. Результати сформованості оцінного критерію у дітей молодшого шкільного віку за допомогою естетичного сприйняття в КГ та ЕГ

Проаналізувавши всі результати обстеження були отримані такі дані, які демонструють рівень розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку за критеріями (мотиваційним, діяльнісно - творчим та оцінним) і занесли їх до таблиці 2.1.

Таблиця 1

Рівні розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку на констатувальному етапі експерименту (у відсотках)

Група (кількість осіб)	Рівень сформованості	Рівень розвитку творчих здібностей за мотиваційним критерієм	Рівень розвитку творчих здібностей за діяльнісно – творчим критерієм	Рівень розвитку творчих здібностей за оцінним критерієм
Експериментальна група (17)	В	69	12	8
	С	27	42	27
	Н	4	46	65
Контрольна група (18)	В	77	16	8
	С	15	46	31
	Н	8	38	61

Можемо констатувати, що у більшості дітей молодшого шкільного віку, переважає високий рівень за мотиваційним критерієм, і в той же час, низький і середній рівні розвитку творчих здібностей за діяльнісно-творчим та оцінним критеріями відповідно.

Це пояснюється тим, що основна частина дітей цікавиться творчими завданнями, проте недостатня увага з боку вчителів та батьків не дозволяє в повній мірі розвивати творчі здібності.

Заслуговує на увагу і методика Е. Торренса для визначення рівня розвитку творчої уяви.

Необхідний матеріал: бланк з паралельними лініями, розміщеними у 2 ряди по 4 пари у кожному. Проміжок між цими рядами 5,5 см, довжина ліній 5,5 см.

Хід виконання.

Інструкція: До цих ліній домалювати що небудь, щоб вийшов якийсь предмет, або зображення. Наприклад свічка.

А ви намалюйте щось інше. Назвіть те, що ви намалювали.

Обробка даних виконаного завдання здійснювалося за такими критеріями:

Легкість на предмет їх повторення.

Варіанти: до кожної пари паралельних ліній зроблені доповнення – отримані окремі предмети, або сюжети, тобто одна пара ліній один предмет – 1 бал;

декілька пар ліній стали основою малюнка (декілька вікон в будинку, намальовані на основі декількох пар паралельних ліній враховувати неможна)

Об'єднання декількох паралельних ліній в одне ціле тільки за допомогою слів (наприклад намальовано багато дерев і дана назва «Ліс» - оцінюється, як одне зображення – 1 бал.

Пара паралельних ліній сприймаються учнем як 2 окремі лінії і зображують два окремі предмети.

Якщо предмети пов'язані між собою за смыслом ставиться 1 бал, якщо не пов'язані – 0 балів.

Об'єднані в один малюнок три лінії, оцінка встановлюється за кожне зображення. Максимальна оцінка 15 балів.

Оригінальність – визначається тим, наскільки часто зустрічається зображення певних предметів. Чим рідше зустрічається певний предмет, тим він оригінальніший.

Оцінка від 0 до 3 балів.

Найчастіше зустрічаються: літера, дерево, дорога, паркан, олівець, вікно, ракета, свічка...(0 балів)

Менш часто: автобус, вагон, ялинка, книга, конверт, телевізор, шафа...-(1 бал.)

Рідше: дзеркало, тролейбус, вулик, ліфт, світлофор – (2 бали)

Дуже рідко: алея, фарби, риба, тролейбус (3 бали)

Гнучкість – показує різнобічність, широту мислення. Визначається числом різних категорій відповідей.

Чим більшу кількість категорій у відповідях дасть дитина, тим більше вона отримає балів.

Категорії:

тварини і частини тіл тварин: риба, слон...

повітряний транспорт: літак, космічний корабель...

рідина: вода, молоко...

іграшки...

ігри: шахи, шашки

мистецтво: театр, кіно...

небесні тіла: зірки, комети...

їжа...

рослини: гриби, квіти...

шкільне та канцелярське приладдя: книги, олівці...

Рівні розвитку творчості дітей молодшого шкільного віку за методикою Торренса.

Провівши дослідження на виявлення творчих здібностей молодших школярів ми визначили, що рівень розвитку творчості у дітей, які брали участь у дослідженні достатній: 23% - мають високий рівень розвитку; 65% - середній рівень; 12% - низький рівень. З урахуванням вищезазначених критеріїв та на основі проведеного тестування нами було скомпоновано систему вправ саме для розвитку творчих здібностей у дітей 2 класу у процесі екологічної освіти на уроках «Я досліджую світ» з використанням інноваційних технологій.